

T.C.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**AİLEYE VE PARÇALANMIŞ AİLEYE SAHİP
ERGENLERİN DİNİ TUTUM VE DAVRANIŞLARI
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
(KAHRAMANMARAŞ ÖRNEĞİ)**

GÜLŞAH BOYAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ

Ocak – 2012

T.C.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**AİLEYE VE PARÇALANMIŞ AİLEYE SAHİP
ERGENLERİN DİNİ TUTUM VE DAVRANIŞLARI
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
(KAHRAMANMARAŞ ÖRNEĞİ)**

DANIŞMAN: Yrd. Doç. Dr. Halil APAYDIN

Gülşah BOYAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ

Ocak-2012

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

AİLEYE VE PARÇALANMIŞ AİLEYE SAHİP ERGENLERİN DİNİ
TUTUM ve DAVRANIŞLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
(KAHRAMANMARAŞ ÖRNEĞİ)

Gülşah BOYAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No :

Bu Proje 18/01/2012 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği / Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.

.....
Yrd.Doç. Dr. Halil APAYDIN
BAŞKAN

.....
Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR
ÜYE

.....
Doç. Dr. Abdulkadir EVGİN
ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.....
Doç. Dr. Murat KARABULUT
Enstitü Müdürü

Bu çalışma.....tarafından
desteklenmiştir.

Proje No:.....

Not: Bu tez ve projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AİLEYE VE PARÇALANMIŞ AİLEYE SAHİP ERGENLERİN DİNİ TUTUM
VE DAVRANIŞLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

(KAHRAMANMARAŞ ÖRNEĞİ)

Gülşah BOYAR

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Halil APAYDIN

Yıl: 2012, Sayfa: 84+19s.

Jüri : Yrd.Doç. Dr. Halil APAYDIN(Başkan)
: Prof.Dr. Hüsnü Ezber BODUR(Üye)
: Doç. Dr. Abdulkadir EVGİN(Üye)

Din ilk insanın var olduğu günden bugüne insanların hayatında yer almış, insanların kişiliklerini, duygularını, düşünce, davranışlarını ve tutumlarını etkileyen önemli bir unsur olmuştur. Din psikolojisi de dinin insana yansıyan, onun tutum ve davranışlarını etkileyen yönünü incelemeyi amaçlayan bir bilim dalı olarak ortaya çıkmıştır. İnsan davranışları içerisinde dini özellik gösteren her tutum ve davranış din psikolojisini ilgilendirmiştir.

İlk insanın var olduğu günden bugüne kadar var olan aile de din psikolojisini ilgilendiren konulardan biri olmuştur. Ailenin bazı sebeplerden dolayı parçalanması ve bu parçalanmışlığın çocuklara olan etkisi psikolojinin olduğu kadar, din psikolojisinin de ilgilendiği konulardan biri olmuştur. İnsanların dini tutumlarının oluşması ve gelişmesi açısından aile önemli bir kurumdur. Ailenin parçalanmış olması o ailede yaşayan çocukların dini tutumlarının gelişmesinde etkili olmaktadır. Bu araştırmada ergenlerin dini tutum ve davranışları ile bu tutum ve davranışların oluşmasında ve gelişmesinde ailelerin parçalanmış olmasının etkisi araştırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Dini tutum, dini davranış, ergenlik dönemi, aile, parçalanmış aile

DEPARTMENT OF PHILOSOPHY AND RELIGIOUS SCIENCES

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY

ABSTRACT

MA THESIS

**A RESEARCH OF TEENAGERS' RELIGIOUS ATTITUDE AND
BEHAVIOURS WHO HAVE BOTH FAMILY AND DISPERESED FAMILY**

(AN EXAMPLE OF KAHRAMANMARAŞ)

Gülşah BOYAR

Supervisor : Assist. Prof. Dr. Halil APAYDIN

Year : 2012 , Pages: 84+19s.

**Jury : Assist. Prof. Dr. Halil APAYDIN (Chairperson)
: Prof.Dr. Hüsnü Ezber BODUR(Member)
: Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir EVGİN(Member)**

Since the first human being the religious have taken place in people's lives, people's personalities, feelings, thoughts, behaviours and attitudes has become an important affecting factor. Religion psychology people, reflected in his attitude and behaviour aimed at influencing the direction of a branch of science has emerged as a reviewer. Human behaviour, attitudes and behaviour of each religion in the psychology of religion interested in object showing the property. The first day that there are people who have so for been one of the issues concerning the psychology of religion in the family.

Psychology of religion has been one of the interested issues of the seperated family and the psychology effect on children as well. The family is an important institution for the formation of religious attitudes of the people. The development of religious attitudes that have torn families of children living are effective on. The formation of religious attitudes and behaviours of addescents in this study and investigated the effect of being torn of the families.

Key words: Religious attitude, religious behaviour, puberty, family, seperated family

ÖNSÖZ

İnsanlar sosyalleşme sürecinde çevre faktörlerinin etkisiyle çeşitli objelere karşı tutum geliştirirler. Tutum geliştirilen objelerden biri de dindir. Dine karşı tutumlar doğumdan sonra başlayarak çocukluk, ergenlik, gençlik ve yetişkinlik dönemi boyunca gittikçe netlik kazanır. Bireyin dini tutumunun oluşmasında ve gelişmesinde etkili olan olumlu ve olumsuz bazı etkenler vardır. Bu etkenlerden biri de ailenin parçalanmasıdır.

Bu araştırmada cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum gibi değişkenlerin yanı sıra ailelerin parçalanmış olmasının dini tutum geliştirmede olumlu ya da olumsuz etkisinin olup olmadığı araştırılmaya çalışılmıştır. 13-19 yaş arasındaki ergenlerin dini tutumlarını ve dini davranışlarını etkileyen faktörleri inceleyen bu araştırma altı bölümden meydana gelmektedir.

Birinci bölümde problem, alt problemler, hipotezler, amaç, önem, evren ve örneklem, sınırlılıklar, araştırmada kullanılan anketler ile ilgili bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde konu ile ilgili daha önce yapılmış araştırmalara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde temel kavramlar açıklanmıştır. Dördüncü bölümde araştırmanın yöntemi açıklanmıştır. Beşinci bölümde bulgular açıklanmış ve yorum yapılmıştır. Altıncı bölümde sonuç açıklanmış ve tartışması yapılmıştır.

Bu araştırmanın her aşamasında değerli katkılarıyla bana yön veren danışman hocam Yrd. Dç. Dr. Halil APAYDIN'a , yüksek lisans ders aşamasında kendilerinden ders aldığım, bilgilerinden ve fikirlerinden faydalandığım tüm hocalarıma, verilerin toplanma aşamasında yardımlarından dolayı araştırmaya katılan okul psikolojik danışmanı arkadaşlarıma ve araştırmama gönüllü olarak katılmayı kabul eden tüm lise öğrencilerine teşekkür ederim. Tezimi bitirebilmem için manevi desteği ile her zaman yanımda olan aileme ve özellikle anneanneme teşekkür ederim.

Ayrıca yüksek lisans eğitimim boyunca yılmadan bana her konuda yardımcı olan, çalışmamda uygulanacak anketlerin uygulanmasını ve toplanmasını özveri ile yapan, bu çalışmanın her aşamasında maddi ve manevi desteğini esirmeyen sevgili eşim Harun Reşit BOYAR'a teşekkürü bir borç bilirim.

Gülşah BOYAR

K. Maraş - 2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖN SÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
TABLolar LİSTESİ.....	IX
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem.....	1
1.2. Alt Problemler.....	2
1.3. Hipotezler.....	3
1.4. Amaç.....	6
1.5. Önem.....	6
1.6. Evren ve Örneklem.....	6
1.6.1. Evren.....	6
1.6.2. Örneklem.....	7
1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	9
1.8. Araştırmada Kullanılan Anketler.....	9
1.8.1. Kişisel Bilgi Anketi.....	9
1.8.2. Dini Tutum Ölçeği.....	9
1.8.3. Dini Tutum Ölçeğinin Geçerliliği.....	10
2. KONUS İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR.....	12
3. TEMEL KAVRAMLAR.....	14
3.1. Din.....	14
3.2. Davranış.....	16
3.3. Dini Davranış.....	16
3.4. Tutum.....	17
3.5. Dini Tutum.....	18
3.5.1. Dini Tutumun Öğeleri.....	18
3.5.2. Dini Tutumun Bilişsel Öğesi.....	18
3.5.3. Dini Tutumun Duygusal Öğesi.....	19
3.5.4. Dini Tutumun Davranışsal Öğesi.....	19
3.6. Dini Tutumların Oluşumu ve Gelişimi.....	19
3.6.1. Dini Tutumları Etkileyen Birinci Faktör :Aile.....	20
3.6.2. Dini Tutumları Etkileyen İkinci Faktör: Sosyal Çevre ve Kültür.....	20
3.6.3. Dini Tutumları Etkileyen Üçüncü Faktör: İhtiyaç ve Güdüler.....	21
3.6.4. Dini Tutumları Etkileyen Dördüncü Faktör: Kişilik Özellikleri.....	21
3.7. Ailenin Tanımı.....	22
3.8. Parçalanmış Aile.....	23
3.9. Ergenlik Dönemi.....	23
3.9.1. Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi.....	24
3.9.2. Ergenlik Döneminde Kişilik ve Kimlik Gelişimi.....	24
3.9.3. Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi.....	25
3.9.3.1. Ergenlik Döneminde Dini Duygu ve Düşünce Gelişimi.....	25
3.9.3.2. Ergenlik Döneminde Dini Tutum, İnanç ve Davranış Gelişimi.....	25
3.9.3.3. Ergenlik Döneminde Ahlaki Gelişim.....	27
4. YÖNTEM.....	29
5. BULGULAR VE YORUM.....	31
5.1. ANKET UYGULANAN DENEKLERLE İLGİLİ BİLGİLER.....	31

5.1.1. Cinsiyet Durumuna Göre Dağılım.....	31
5.1.2. Yaş Durumuna Göre Dağılım.....	31
5.1.3. Sınıflara Göre Dağılım.....	32
5.1.4. Lise Türlerine Göre Dağılım.....	32
5.1.5. Aile Birlikteliğine Göre Dağılım.....	33
5.1.6. Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre Dağılım.....	34
5.1.7. Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Dağılım.....	34
5.1.8. Annelerinin Meslek Durumuna Göre Dağılım.....	35
5.1.9. Babalarının Meslek Durumuna Göre Dağılım.....	36
5.1.10. Ailelerinin Sosyo-Ekonomik Durumuna Göre Dağılım.....	36
5.1.11. Yaşamının Çoğunluğunu Geçirdikleri Yerlere Göre Dağılım.....	37
5.1.12. Dini Bilgilerini Aldıkları Yerlere Göre Dağılım.....	37
5.1.13. Annelerinin Dini Davranış Durumuna Göre Dağılım.....	38
5.1.14. Babalarının Dini Davranış Durumuna Göre Dağılım.....	38
5.1.15. Arkadaşlarının Dini Davranış Durumuna Göre Dağılım.....	39
5.1.16. Namaz İbadeti İle İlgili Dağılım.....	39
5.1.17. Oruç İbadeti İle İlgili Dağılım.....	40
5.1.18. Dua Etme İbadeti İle İlgili Dağılım.....	40
5.1.19. Tövbe Etme İbadeti İle İlgili Dağılım.....	41
5.2. DİNİ TUTUM İLE PARÇALANMIŞ AİLEDE YAŞAMA ARASINDAKİ İLİŞKİYLE İLGİLİ BULGULAR.....	42
5.2.1. Deneklerin Cinsiyetlerine Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	42
5.2.1.1. Ailesi Parçalanmış Erkek Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi ile Ailesi Parçalanmamış Erkek Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyinin Karşılaştırılması.....	43
5.2.1.2. Ailesi Parçalanmış Kız Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi ile Ailesi Parçalanmamış Kız Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyinin Karşılaştırılması.....	43
5.2.2. Deneklerin Okudukları Lise Türlerine Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	43
5.2.2.1. Ailesi Parçalanmış Fen Lisesi Öğrencilerinin Dini Tutum Düzeyi ile Ailesi Parçalanmamış Fen Lisesi Öğrencilerinin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	44
5.2.2.2. Ailesi Parçalanmış Anadolu Lisesi Öğrencilerinin Dini Tutum Düzeyi ile Ailesi Parçalanmamış Anadolu Lisesi Öğrencilerinin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	45
5.2.2.3. Ailesi Parçalanmış Özel Lisesi Öğrencilerinin Dini Tutum Düzeyi ile Ailesi Parçalanmamış Özel Lisesi Öğrencilerinin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	45
5.2.2.4. Ailesi Parçalanmış İmam-Hatip Öğrencilerinin Dini Tutum Düzeyi ile Ailesi Parçalanmamış İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	46
5.2.2.5. Ailesi Parçalanmış Genel Lise Öğrencilerinin Dini Tutum Düzeyi ile Ailesi Parçalanmamış Genel Lise Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	46
5.2.3. Deneklerin Aile Birlikteliğine Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	47
5.2.4. Deneklerin Annelerinin Öğrenim Düzeyine Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	48

5.2.4.1. Parçalanmış Ailede Yaşayan ve Anne Öğrenim Düzeyi Düşük Olan Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi ile Parçalanmamış Ailede Yaşayan ve Anne Öğrenim Düzeyi Düşük Olan Öğrencilerinin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	48
5.2.4.2. Parçalanmış Ailede Yaşayan ve Anne Öğrenim Düzeyi Yüksek Olan Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi ile Parçalanmamış Ailede Yaşayan ve Anne Öğrenim Düzeyi Yüksek Olan Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	49
5.2.5. Deneklerin Babalarının Öğrenim Düzeyine Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	49
5.2.5.1. Parçalanmış Ailede Yaşayan ve Baba Öğrenim Düzeyi Düşük Olan Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi ile Parçalanmamış Ailede Yaşayan ve Baba Öğrenim Düzeyi Düşük Olan Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	50
5.2.5.2. Parçalanmış Ailede Yaşayan ve Baba Öğrenim Düzeyi Yüksek Olan Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi İle Parçalanmamış Ailede Yaşayan ve Baba Öğrenim Düzeyi Yüksek Olan Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	50
5.2.6. Deneklerin Annelerinin Mesleklerine Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	51
5.2.6.1. Annesi Ev Hanımı ve Parçalanmış Aileye Sahip Öğrencilerinin Dini Tutum Düzeyi ile Annesi Ev Hanımı ve Ailesi Parçalanmamış Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	52
5.2.7. Deneklerin Babalarının Mesleklerine Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	52
5.2.7.1. Babası Memur Olan ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi ile Babası Memur Olan ve Parçalanmamış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması....	53
5.2.8. Deneklerin Ailelerinin Sosyo-ekonomik Durumunda Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	53
5.2.8.1. Ailesi Parçalanmış ve Düşük Gelirli Aile Öğrencilerinin Dini Tutum Düzeyi ile Ailesi Parçalanmamış ve Düşük Gelirli Aile Öğrencilerinin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	54
5.2.8.2. Ailesi Parçalanmış ve Yüksek Gelirli Aile Öğrencilerinin Dini Tutum Düzeyi ile Ailesi Parçalanmamış ve Yüksek Gelirli Aile Öğrencilerinin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	55
5.2.9. Deneklerin Hayatlarının Çoğunluğunu Geçirdikleri Yerlere Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	56
5.2.9.1. Ailesi Parçalanmış ve Şehirde Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi ile Ailesi Parçalanmamış ve Şehirde Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	56
5.2.9.2. Ailesi Parçalanmış ve Köyde Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi ile Ailesi Parçalanmamış ve Köyde Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	57
5.2.10. Deneklerin Dini Eğitimi Aldıkları Yerlere Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	57
5.2.10.1. Ailesi Parçalanmış ve Din Eğitimi Anne ve Babasından Aldığını Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi ile Ailesi Parçalanmamış ve Din Eğitimi Anne ve Babasından Aldığını Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	58

5.2.10.2. Parçalanmış Ailede Yaşayan ve Dini Eğitimini Yaz Kuran Kursundan Aldığını Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi ile Parçalanmamış Ailede Yaşayan ve Dini Eğitimi Yaz Kuran Kursundan Aldığını Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması...	59
5.2.10.3. Parçalanmış Ailede Yaşayan ve Dini Eğitimi Okul Eğitiminden Aldığını Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi ile Parçalanmamış Ailede Yaşayan ve Dini Eğitimi Okul Eğitiminden Aldığını Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	59
5.2.11. Deneklerin Annelerinin Dinin Gereklerini Yerine Getirme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	60
5.2.11.1. Ailesi Parçalanmış ve Annenin Dinin Bütün Gerekliliklerini Yerine Getiren Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi ile Ailesi Parçalanmamış ve Annenin Dinin Bütün Gerekliliklerini Yerine Getiren Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	60
5.2.11.2. Ailesi Parçalanmış ve Annenin Dinin Gerekliliklerini Kısmen Yerine Getiren Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi ile Ailesi Parçalanmamış ve Annenin Dinin Gerekliliklerini Kısmen Yerine Getiren Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	61
5.2.12. Deneklerin Babalarının Dinin Gereklerini Yerine Getirme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	62
5.2.12.1. Ailesi Parçalanmış ve Babanın Dinin Bütün Gerekliliklerini Yerine Getiren Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi ile Ailesi Parçalanmamış ve Babanın Dinin Bütün Gerekliliklerini Yerine Getiren Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	62
5.2.12.2. Ailesi Parçalanmış ve Babanın Dinin Gerekliliklerini Kısmen Yerine Getiren Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi ile Ailesi Parçalanmamış ve Babanın Dinin Gerekliliklerini Kısmen Yerine Getiren Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	63
5.2.13. Deneklerin Arkadaşlarının Dinin Gereklerini Yerine Getirme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	64
5.2.13.1. Ailesi Parçalanmış ve Arkadaşları Dinin Bütün Gerekliliklerini Yerine Getiren Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi ile Ailesi Parçalanmamış ve Arkadaşlarının Dinin Bütün Gerekliliklerini Yerine Getiren Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	64
5.2.13.2. Ailesi Parçalanmış ve Arkadaşları Dinin Gerekliliklerini Kısmen Yerine Getiren Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi ile Ailesi Parçalanmamış ve Arkadaşlarının Dinin Gerekliliklerini Kısmen Yerine Getiren Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	65
5.2.13.3. Ailesi Parçalanmış ve Arkadaşları Dinin Gerekliliklerini Çok Az Yerine Getiren Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi ile Ailesi Parçalanmamış ve Arkadaşlarının Dinin Gerekliliklerini Çok Az Yerine Getiren Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	66
5.2.14. Deneklerin Namaz İbadetini Yerine Getirme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	66
5.2.14.1. Ailesi Parçalanmış Olan ve Beş Vakit Namaz Kıldığını Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi ile Ailesi Parçalanmamış Olan ve Beş Vakit Namaz Kıldığını Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	67
5.2.14.2. Ailesi Parçalanmış Olan ve Ara Sıra Namaz Kıldığını Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi İle Ailesi Parçalanmamış Olan ve	

Ara Sıra Namaz Kıldığını Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	68
5.2.14.3. Ailesi Parçalanmış Olan ve Özel Gün ve Gecelerde Namaz Kıldığını Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi İle Ailesi Parçalanmamış Olan ve Özel Gün ve Gecelerde Namaz Kıldığını Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	68
5.2.14.4. Ailesi Parçalanmış Olan ve Sadece Cuma ve Bayram Namazı Kıldığını Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi İle Ailesi Parçalanmamış Olan ve Sadece Cuma ve Bayram Namazı Kıldığını Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	69
5.2.14.5. Ailesi Parçalanmış Olan ve Namaz Kılmadığını Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi İle Ailesi Parçalanmamış Olan ve Namaz Kılmadığını Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	69
5.2.15. Deneklerin Oruç Tutma İbadetini Yerine Getirme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	70
5.2.15.1. Ailesi Parçalanmış Olan ve Devamlı Oruç Tuttuğunu Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi Ailesi İle Parçalanmamış Olan ve Devamlı Oruç Tuttuğunu Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	71
5.2.15.2. Ailesi Parçalanmış Olan ve Ara Sıra Oruç Tuttuğunu Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi İle Ailesi Parçalanmamış Olan ve Ara Sıra Oruç Tuttuğunu Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	71
5.2.15.3. Ailesi Parçalanmış Olan ve Oruç Tutmadığını Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi İle Ailesi Parçalanmamış Olan ve Oruç Tutmadığını Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	72
5.2.16. Deneklerin Dua Etme İbadetini Yerine Getirme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	72
5.2.16.1. Ailesi Parçalanmış ve Sık Sık Dua Ettiğini Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi İle Ailesi Parçalanmamış ve Sık Sık Dua Ettiğini Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	73
5.2.16.2. Ailesi Parçalanmış ve Ara Sıra Dua Ettiğini Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi İle Ailesi Parçalanmamış ve Ara Sıra Dua Ettiğini Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	73
5.2.17. Deneklerin Tövbe Etme İbadetini Yerine Getirme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	74
5.2.17.1. Ailesi Parçalanmış ve Sık Sık Tövbe Ettiğini Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi İle Ailesi Parçalanmamış ve Sık Sık Tövbe Ettiğini Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	74
5.2.17.2. Ailesi Parçalanmış ve Ara Sıra Tövbe Ettiğini Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeyi İle Ailesi Parçalanmamış ve Ara Sıra Tövbe Ettiğini Söyleyen Öğrencilerin Dini Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	75
6. SONUÇ ve TARTIŞMA.....	76
KAYNAKLAR.....	79
ÖZ GEÇMİŞ	
EKLER	

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablolar</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Deneklerin Hangi Lisede Öğrenim Gördüklerinin Dağılımı.....	8
Tablo 2. Deneklerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.....	31
Tablo 3. Deneklerin Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	31
Tablo 4. Deneklerin Sınıf Durumuna Göre Dağılımı.....	32
Tablo 5. Deneklerin Öğrenim Gördükleri Lise Türlerine Göre Dağılımı.....	32
Tablo 6. Deneklerin Aile Birlikteliğine Göre Dağılımı.....	33
Tablo 7. Deneklerin Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı.....	34
Tablo 8. Deneklerin Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı.....	34
Tablo 9. Deneklerin Annelerinin Meslek Durumuna Göre Dağılımı.....	35
Tablo 10. Deneklerin Babalarının Meslek Durumuna Göre Dağılımı.....	36
Tablo 11. Deneklerin Sosyo-Ekonomik Durumuna Göre Dağılımı.....	36
Tablo 12. Deneklerin Yaşamının Çoğunluğunu Geçirdikleri Yerlere Göre Dağılımı.	37
Tablo 13. Deneklerin Dini Bilgilerini Aldıkları Yerlere Göre Dağılımı.....	37
Tablo 14. Deneklerin Annelerinin Dini Davranış Durumuna Göre Dağılımı.....	38
Tablo 15. Babalarının Dini Davranış Durumuna Göre Dağılımı.....	38
Tablo 16. Deneklerin Arkadaşlarının Dini Davranış Durumuna Göre Dağılımı.....	39
Tablo 17. Deneklerin Namaz İbadeti İle İlgili Dağılımı.....	39
Tablo 18. Deneklerin Oruç İbadeti İle İlgili Dağılımı.....	40
Tablo 19. Deneklerin Dua İbadeti İle İlgili Dağılımı.....	40
Tablo 20. Deneklerin Tövbe Etme İbadeti İle İlgili Dağılımı.....	41
Tablo 21. Deneklerin Cinsiyete Göre Dini Tutumları ve t Testi Sonucu.....	42
Tablo 22. Erkek Öğrencilerin Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Varyans Analizi....	43
Tablo 23. Kız Öğrencilerin Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Varyans Analizi.....	43
Tablo 24. Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Okul Türüne Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Varyans Analizi.....	44
Tablo 25. Aile Birlikteliğine Göre Fen Lisesi Öğrencilerinin Dini Tutum Düzeyleri.	45
Tablo 26. Aile Birlikteliğine Göre Anadolu Lisesi Öğrencilerinin Dini Tutum Düzeyleri.....	45
Tablo 27. Aile Birlikteliğine Göre Özel Lise Öğrencilerinin Dini Tutum Düzeyleri..	46
Tablo 28. Aile Birlikteliğine Göre İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini Tutum Düzeyleri.....	46
Tablo 29. Aile Birlikteliğine Göre Genel Lise Öğrencilerinin Dini Tutum Düzeyleri	47
Tablo 30. Aile Birlikteliğine Göre Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi ve t Testi Sonucu.....	47
Tablo 31. Anne Öğrenim Düzeyine Göre Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	48
Tablo 32. Anne Öğrenim Düzeyi Düşük ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	48
Tablo 33. Anne Öğrenim Düzeyi Yüksek ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	49
Tablo 34. Baba Öğrenim Düzeyine Göre Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	49
Tablo 35. Baba Öğrenim Düzeyi Düşük ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	50
Tablo 36. Baba Öğrenim Düzeyi Yüksek ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	51

Tablo 37.	Deneklerin Anne Mesleğine Göre Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	51
Tablo 38.	Annesi Ev Hanımı Olan ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	52
Tablo 39.	Deneklerin Baba Mesleğine Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	52
Tablo 40.	Babası Memur Olan ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	53
Tablo 41.	Gelir Düzeyine Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	54
Tablo 42.	Aylık Geliri Düşük ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	55
Tablo 43.	Aylık Geliri Yüksek ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	55
Tablo 44.	Yaşanan Yere Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	56
Tablo 45.	Büyük Şehirde ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	56
Tablo 46.	Köyde ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	57
Tablo 47.	Din Eğitiminin Alındığı Yere Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	58
Tablo 48.	Din Eğitiminin Anne-babadan Alan ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	58
Tablo 49.	Din Eğitimi Kuran Kursundan Alan ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	59
Tablo 50.	Din Eğitimi Okuldan Alan ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	60
Tablo 51.	Deneklerin Annelerinin Dinin Gereklerini Yerine Getirme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	60
Tablo 52.	Annesi Dinin Bütün Gereklerini Yerine Getiren ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	61
Tablo 53.	Annesi Dinin Kısmen Yerine Getiren ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	61
Tablo 54.	Deneklerin Babalarının Dinin Gereklerini Yerine Getirme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	62
Tablo 55.	Babası Dinin Bütün Gereklerini Yerine Getiren ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	63
Tablo 56.	Babası Dinin Gereklerini Kısmen Yerine Getiren ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	63
Tablo 57.	Deneklerin Arkadaşlarının Dinin Gereklerini Yerine Getirme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	64
Tablo 58.	Arkadaşları Dinin Bütün Gereklerini Yerine Getiren ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	65
Tablo 59.	Arkadaşları Dinin Gereklerini Kısmen Yerine Getiren ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	65
Tablo 60.	Arkadaşları Dinin Gereklerini Çok Az Yerine Getiren ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel	

	Analizi.....	66
Tablo 61.	Deneklerin Namaz Kılma Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	67
Tablo 62.	Beş Vakit Namaz Kılan ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	67
Tablo 63.	Ara Sıra Namaz Kılan ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	68
Tablo 64.	Özel Gün ve Gecelerde Namaz Kılan ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	69
Tablo 65.	Sadece Cuma ve Bayram Namazı Kılan ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	69
Tablo 66.	Namaz Kılmayan ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	70
Tablo 67.	Deneklerin Oruç Tutma Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	70
Tablo 68.	Devamlı Oruç Tutan ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	71
Tablo 69.	Ara Sıra Oruç Tutan ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	71
Tablo 70.	Oruç Tutmayan ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	72
Tablo 71.	Deneklerin Dua Etme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	72
Tablo 72.	Sık Sık Dua Eden ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	73
Tablo 73.	Ara Sıra Dua Eden ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	73
Tablo 74.	Deneklerin Tövbe Etme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	74
Tablo 75.	Sık Sık Tövbe Eden ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	75
Tablo 76.	Ara Sıra Tövbe Eden ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	75

1.GİRİŞ

1.1.Problem

İnsanın var olduğu andan günümüze kadar var olan "aile" kavramı; anne, baba ve çocuklardan oluşan en küçük sosyal bir birimdir. Bu yüzden birçok bilim dalı(psikoloji, sosyoloji, felsefe, ekonomi, din, hukuk gibi bilim dalları) aile ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Toplumun küçük bir örneği olarak kabul edilen ailenin tanımını yapacak olursak;

Aile ister çekirdek ister geniş aile olsun içinde yaş, cinsiyet, makam, rol, yetki ve sorumluluk bakımından birbirinden ayrılan az ya da çok sayıda insanın birlikte yer aldığı ve ortak bir hayat alanını paylaştığı insanlar topluluğudur. Bu birliktelik karşılıklı ilişki ve etkileşimlerin oluşturduğu bir sistem olarak varlığını sürdürür. Bu yüzden ailenin özel bir içyapısı ve kendine özgü bir işleyişi vardır. Dışta toplumun kültürü, yasakları, gelenekleri, inanç ve değer yargıları, içte ise aile bireylerinin ortak amacı, kuralları ve beklentileri bu yapı ve işleyişin gerçekleşmesinde önemli rol oynar. Böylece her aile toplumun küçük bir birimi olduğu kadar, kendine özel ayrı bir kimliği de vardır(Hökelekli, 2009:173).

Ailenin şüphesiz birçok fonksiyonu vardır, ama bunlar içerisinde psikolojik fonksiyonu en etkili ve sürekli olanıdır. Çok azı istisna hayatını bir aile içerisinde geçirmeyen insan yoktur. Bu durum aileyi insan kişiliğinin şekillendiği ve hayat boyu süren ruhsal eğilim ve özelliklerin, alışkanlık ve davranışların elde edildiği çok önemli bir kaynak haline getirir. Aile insana yalnızca biyolojik varlığını değil, insan olmanın bütün niteliklerini kazandırır (Hökelekli, 2009:173).

İşte aile birlikteliğinin önemli olduğu bu durumda parçalanmış aileye sahip olmak eşlerin ve çocukların yaşantılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Yaşanan bu olumsuzluklar ergenlerin dini tutum geliştirmelerine de etki etmektedir.

Araştırmalarda "parçalanmış aile ve din ilişkisi" konusunu ele alan çalışmalara rastlanmamıştır. Bu konu üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamış olması böyle bir araştırmanın önemini kendiliğinden ortaya koymaktadır.

Bu araştırmada cevap arayacağımız temel problem şudur: Ailenin parçalanmış olması ergenlerin dini tutum geliştirmelerinde etkili midir? Dini tutum geliştirmede bazı değişkenler mi yoksa aile birlikteliği mi etkilidir? Bu çerçevede aşağıdaki alt problemlere cevaplar bulunmaya çalışılmıştır.

1.2.Alt Problemler

1. Ailesi parçalanmamış öğrencilerin dini tutum gelişimi ile ailesi parçalanmış öğrencilerin dini tutum gelişimi arasında fark var mıdır?

2. Parçalanmış ve parçalanmamış aile öğrencilerinin dini tutum düzeyleri cinsiyete göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

3. Parçalanmış ve parçalanmamış aile öğrencilerinin dini tutum düzeyleri farklı lise türlerine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

4. Parçalanmış ve parçalanmamış aile öğrencilerinin dini tutum düzeyleri annesinin öğrenim durumuna göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

5. Parçalanmış ve parçalanmamış aile öğrencilerinin dini tutum düzeyleri annesinin mesleğine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

6. Parçalanmış ve parçalanmamış aile öğrencilerinin dini tutum düzeyleri sosyo-ekonomik duruma göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

7. Parçalanmış ve parçalanmamış aile öğrencilerinin dini tutum düzeyleri yaşadıkları yere göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

8. Parçalanmış ve parçalanmamış aile öğrencilerinin dini tutum düzeyleri dini bilgilerinin nerden alındığına göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

9. Parçalanmış ve parçalanmamış aile öğrencilerinin dini tutum düzeyleri annesinin dini davranışına göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

10. Parçalanmış ve parçalanmamış aile öğrencilerinin dini tutum düzeyleri arkadaşlarının dini davranışına göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

11. Parçalanmış ve parçalanmamış aile öğrencilerinin dini tutum düzeyleri namaz kılma durumlarına göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

12. Parçalanmış ve parçalanmamış aile öğrencilerinin dini tutum düzeyleri oruç tutma durumuna göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

13. Parçalanmış ve parçalanmamış aile öğrencilerinin dini tutum düzeyleri dua etme durumuna göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

14. Parçalanmış ve parçalanmamış aile öğrencilerinin dini tutum düzeyleri tövbe etme durumuna göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

1.3.Hipotezler

1.Erkek öğrencilerin dini tutum düzeyi kız öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha yüksektir.

a-Ailesi parçalanmış erkek öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış erkek öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha düşüktür.

b-Ailesi parçalanmış kız öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış kız öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha düşüktür.

2.İmam hatip lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyi, diğer lise türlerinde okuyan öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha yüksektir.

a-Ailesi parçalanmış fen lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış fen lisesi öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

b-Ailesi parçalanmış anadolu lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış anadolu lisesi öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

c- Ailesi parçalanmış özel lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış özel lisesi öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

d-Ailesi parçalanmış imam hatip lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış imam hatip lisesi öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

e- Ailesi parçalanmış genel lise öğrencilerinin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış genel lise öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

3-Ailesi parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmış öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha yüksektir.

4.Anne öğrenim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin dini tutum düzeyi düşmektedir.

a-Parçalanmış ailede yaşayan ve anne öğrenim düzeyi düşük olan öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve anne öğrenim düzeyi düşük olan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

b-Parçalanmış ailede yaşayan ve anne öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve anne öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

5.Baba öğrenim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin dini tutum düzeyi düşmektedir.

a-Parçalanmış ailede yaşayan ve baba öğrenim düzeyi düşük olan öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve baba öğrenim düzeyi düşük olan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

b-Parçalanmış ailede yaşayan ve baba öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve baba öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

6.Annesi çalışan öğrencilerin dini tutum düzeyi, annesi çalışmayan öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha düşüktür.

a-Annesi ev hanımı ve parçalanmış aileye sahip öğrencilerinin dini tutum düzeyi ,annesi ev hanımı ve ailesi parçalanmamış öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

7.Babası memur olan öğrencilerin dini tutum düzeyi, babası diğer meslek dallarında çalışan öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

a-Babası memur olan ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum düzeyi ,babası memur olan ve parçalanmamış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

8.Ailenin gelir düzeyi bakımından, düşük gelirli aile öğrencilerinin dini tutum düzeyi, yüksek gelirli aile öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha yüksektir.

a-Ailesi parçalanmış ve düşük gelirli aile öğrencilerinin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve düşük gelirli aile öğrencilerinin dini tutum düzeyine göre daha düşüktür.

b-Ailesi parçalanmış ve yüksek gelirli aile öğrencilerinin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve yüksek gelirli aile öğrencilerinin dini tutum düzeyine göre daha düşüktür.

9.Hayatının çoğunluğunu köy ve kasabalarda geçiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, hayatının çoğunu şehirlerde geçiren öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha yüksektir.

a-Ailesi parçalanmış ve şehirde yaşayan öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve şehirde yaşayan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

b-Ailesi parçalanmış ve köyde yaşayan öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve köyde yaşayan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

10. Dinle ilgili eğitim almayan öğrencilerin dini tutum düzeyi, dinle ilgili eğitim alan öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha düşüktür.

a-Ailesi parçalanmış ve din eğitimini anne ve babasından aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve din eğitimini anne ve babasından aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

b-Parçalanmış ailede yaşayan ve dini eğitimini yaz kuran kursundan aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve dini eğitimi yaz kuran kursundan aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

c-Parçalanmış ailede yaşayan ve dini eğitimi okul eğitiminden aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve dini eğitimi okul eğitiminden aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

11. Annenin dini gereklilikleri yerine getirme sıklığı arttıkça öğrencilerin dini tutum düzeyi yükselmektedir.

a-Ailesi parçalanmış ve annenin dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve annenin dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

b-Ailesi parçalanmış ve annenin dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve annenin dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

12. Babanın dini gereklilikleri yerine getirme sıklığı arttıkça öğrencilerin dini tutum düzeyi yükselmektedir.

a-Ailesi parçalanmış ve babası dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve babası dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

b-Ailesi parçalanmış ve babası dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve babası dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

13. Arkadaşlarının dini gereklilikleri yerine getirme sıklığı arttıkça öğrencilerin dini tutum düzeyi yükselmektedir.

a-Ailesi parçalanmış ve arkadaşları dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve arkadaşlarının dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

b- Ailesi parçalanmış ve arkadaşları dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve arkadaşlarının dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

c- Ailesi parçalanmış ve arkadaşları dinin gerekliliklerini çok az yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve arkadaşlarının dinin gerekliliklerini çok az yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

14. Öğrencilerin namaz kılma sıklığı arttıkça dini tutum düzeyi yükselmektedir.

a-Ailesi parçalanmış olan ve beş vakit namaz kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış olan ve beş vakit namaz kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

b-Ailesi parçalanmış olan ve ara sıra namaz kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış olan ve ara sıra namaz kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

c-Ailesi parçalanmış olan ve özel gün ve gecelerde namaz kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış olan ve özel gün ve gecelerde namaz kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

d-Ailesi parçalanmış olan ve sadece Cuma ve bayram namazı kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış olan ve sadece Cuma ve bayram namazı kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

e-Ailesi parçalanmış olan ve namaz kılmadığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış olan ve namaz kılmadığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

15. Öğrencilerin oruç tutma sıklığı arttıkça dini tutum düzeyi yükselmektedir.

a- Ailesi parçalanmış olan ve devamlı oruç tuttuğunu söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış olan ve devamlı oruç tuttuğunu söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

b- Ailesi parçalanmış olan ve ara sıra oruç tuttuğunu söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış olan ve ara sıra oruç tuttuğunu söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

c- Ailesi parçalanmış olan ve oruç tutmadığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış olan ve oruç tutmadığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

16. Öğrencilerin dua etme sıklığı arttıkça dini tutum düzeyi yükselmektedir.

a- Ailesi parçalanmış ve sık sık dua ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve sık sık dua ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

b- Ailesi parçalanmış ve ara sıra dua ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve ara sıra dua ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

17. Öğrencilerin tövbe etme sıklığı arttıkça dini tutum düzeyi yükselmektedir.

a-Ailesi parçalanmış ve sık sık tövbe ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve sık sık tövbe ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

b-Ailesi parçalanmış ve ara sıra tövbe ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve ara sıra ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

1.4.Amaç

Bu araştırmada ailesi parçalanmış ve parçalanmamış ergenlerin dini tutum düzeylerinde bir farklılık olup olmadığını belirlemek ve aynı zamanda bu farklılığın hangi değişkenlere göre olduğunu ortaya koymak ve konuyla ilgili literatüre katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Ayrıca parçalanmış aile ve dini tutum ilişkisi ile ilgili bir araştırmaya literatürde rastlanmamış olduğu için din psikolojisi literatürüne önemli bir katkı sağlamak amaçlanmıştır.

1.5.Önem

Ailede parçalanma oranı diğer ülkelere kıyasla Türkiye de düşük olmasına rağmen son yıllarda bu oran gittikçe artmaktadır. Literatürde, ailesi parçalanmış ergenlerle ailesi parçalanmamış ergenlerin karşılaştırmalı olarak incelendiği çalışmalara rastlanmaktadır. Bu çalışmalarda, daha çok depresyon, kaygı, özsaygı, benlik saygısı ve akademik başarı gibi özellikler açısından karşılaştırıldıkları görülmektedir. Ancak, parçalanmış ailede yaşayan ergenlerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırmalı olarak ele alındığı çalışmalara literatürde rastlanmamıştır. Dolayısıyla çok fazla çalışmanın yapılmadığı bu alana yeni veriler sağlaması ve benzer konularda yapılacak yeni çalışmalara katkı sağlaması bakımından önemlidir. Bununla birlikte genel psikoloji alanında çalışan bilim insanları da yine bu araştırmadan elde edilecek sonuçları dikkate alarak ergenlerin dini tutumlarında ailenin etkisi hakkında genel bir kanaate sahip olabilirler.

1.6.Evren ve Örneklem

1.6.1.Evren

Evren; araştırmacının çalışma alanını oluşturan örneğini seçtiği ve edindiği sonuçları genelleştireceği gruptur.

Bu araştırmadaki evrenimiz 2010-2011 Eğitim-Öğretim yılında Kahramanmaraş Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı belirlenen ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencileri kapsamaktadır. Belirlenen okullar şunlardır: Hoca Ahmet Yesevi Lisesi, Kadriye Çalık Anadolu Lisesi, Özel Beyza Lisesi, Mehmet Gümüşer Anadolu Lisesi, İMKB Süleyman Demirel Fen Lisesi, Anadolu Kız İmam Hatip Lisesi ve Anadolu Erkek İmam Hatip Lisesi.

Hoca Ahmet Yesevi Lisesinde toplam öğrenci sayısı 1542, bu sayının 625'i kız, 917'si erkektir. Hoca Ahmet Yesevi Lisesinde toplam 140 öğrenci ile çalışılmış bunun 26'sı ailesi parçalanmış kız öğrenciler, 23'ü ailesi parçalanmış erkek öğrenciler, 37'si ailesi parçalanmamış kız öğrenciler, 54'ü ailesi parçalanmamış erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Çukurova Elektrik Anadolu Lisesinde toplam öğrenci sayısı 610, bu sayının 295'i kız, 315'i erkektir. Çukurova Elektrik Anadolu Lisesinde toplam 62 öğrenci ile çalışılmış bunun 16'sı ailesi parçalanmış kız öğrenciler, 6'sı ailesi parçalanmış erkek öğrenciler, 21'i ailesi parçalanmamış kız öğrenciler, 19'u ailesi parçalanmamış erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Kadriye Çalık Anadolu Lisesinde toplam öğrenci sayısı 553, bu sayının 270'i kız, 282'si erkektir. Kadriye Çalık Anadolu Lisesinde toplam 60 öğrenci ile çalışılmış bunun 12'si ailesi parçalanmış kız öğrenciler, 7'si ailesi parçalanmış erkek öğrenciler, 22'si ailesi parçalanmamış kız öğrenciler, 19'u ailesi parçalanmamış erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Mehmet Gümüşer Anadolu Lisesinde toplam öğrenci sayısı 391, bu sayının 190'ı kız, 201'i erkektir. Mehmet Gümüşer Anadolu Lisesinde toplam 40 öğrenci ile çalışılmış bunun 14'ü ailesi parçalanmış kız öğrenciler, 6'sı ailesi parçalanmış erkek öğrenciler, 6'sı ailesi parçalanmamış kız öğrenciler, 10'u ailesi parçalanmamış erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

İMKB Süleyman Demirel Fen Lisesinde toplam öğrenci sayısı 376, bu sayının 143'ü kız, 233'ü erkektir. Süleyman Demirel Fen Lisesinde toplam 39 öğrenci ile çalışılmış bunun 5'i ailesi parçalanmış kız öğrenciler, 6'sı ailesi parçalanmış erkek öğrenciler, 13'ü ailesi parçalanmamış kız öğrenciler, 15'i ailesi parçalanmamış erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Özel Beyza Lisesinde toplam öğrenci sayısı 250, bu sayının 120'si kız, 130'ü erkektir. Özel Beyza Lisesinde toplam 34 öğrenci ile çalışılmış bunun 8'i ailesi parçalanmış kız öğrenciler, 7'si ailesi parçalanmış erkek öğrenciler, 13'ü ailesi parçalanmamış kız öğrenciler, 6'sı ailesi parçalanmamış erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Anadolu İmam Hatip Kız Lisesinde toplam öğrenci sayısı 617'dir. Anadolu İmam Hatip Kız Lisesinde toplam 56 öğrenci ile çalışılmış bunun 14'ü ailesi parçalanmış kız öğrenciler, 42'si ailesi parçalanmamış kız öğrencilerden oluşmaktadır.

Anadolu İmam Hatip Erkek Lisesinde toplam öğrenci sayısı 605'tir. Anadolu İmam Hatip Erkek Lisesinde toplam 65 öğrenci ile çalışılmış bunun 18'ü ailesi parçalanmış erkek öğrenciler, 47'si ailesi parçalanmamış erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Toplamda 496 öğrenci ile çalışılmış bunun 172'si ailesi parçalanmış öğrenciler, 324'ü normal ailede yaşayan öğrencilerden oluşmaktadır. 249'u kız, 247'si erkek öğrencidir. Tablo 1'de Öğrenci sayıları tablo şeklinde gösterilmiştir.

1.6.2. Örneklem

Araştırma örnekleme araştırmanın evreninde belirlenen liselerin 10. , 11. , ve 12. sınıflarından seçkisiz(random) örnekleme yöntemiyle seçilen 496 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma örneklemine giren deneklerin liselere göre dağılımı Tablo-1'de gösterilmiştir.

Tablo-1: Deneklerin Liselere Göre Dağılımı

Lise adı	Toplam öğrenci sayısı	Toplam kız ögr. sayısı	Toplam erkek ögr. sayısı	Çalışılan Parçalanmış ailede yaşayan kız öğrenci sayısı	Çalışılan Parçalanmış ailede yaşayan erkek öğrenci sayısı	Çalışılan normal aile kız öğrenci sayısı	Çalışılan normal aile erkek öğrenci sayısı	Çalışılan toplam öğrenci sayısı
Hoca Ahmet Yesevi Lisesi	1542	625	917	26	23	37	54	140
Çukurova Elektrik Anadolu Lisesi	610	295	315	16	6	21	19	62
Kadriye Çalık Anadolu Lisesi	553	270	282	12	7	22	19	60
Mehmet Gümüşer Anadolu Lisesi	391	190	201	14	10	6	10	40
İMKB Süleyman Demirel Fen Lisesi	376	143	233	5	6	13	15	39
Özel Beyza Lisesi	250	120	130	8	7	13	6	34
Anadolu İmam Hatip Lisesi (Kız)	617	617	-	14	-	42	-	56
Anadolu İmam Hatip Lisesi (Erkek)	605	-	605	-	18	-	47	65
Toplam	4944	2260	2683	95	77	154	170	496

1.7.Araştırmanın Sınırlılıkları

1.Bu araştırma Kahramanmaraş merkeze bağlı liselerde 2010-2011 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören 10.,11.ve 12.sınıf öğrencileriyle sınırlıdır.

2. Araştırmanın bağımlı değişkeni olan deneklerin “dini tutumu” ve bağımsız değişkenler olan “aile bütünlüğü”, “cinsiyet”, “öğrenim görülen lise türü”, “yaşanan yer”, “sosyo-ekonomik durum” “anne-baba öğrenim durumu”, anne-babanın mesleği”, “anne-babanın dini davranışı”, “dini bilgilerin öğrenildiği yer”, “arkadaşların dini davranışı”, “namaz kılma, oruç tutma, dua etme, tövbe etme davranışı” bu çalışmada kullanılan “kişisel bilgi anketi” ve “dini tutum ölçeği”nin geçerlik ve güvenilirliği doğrultusunda ölçtüğü kadarı ile sınırlıdır.

3.Sosyal bilimler alanında yapılan araştırmaların merkezinde insan ögesinin bulunmasından kaynaklanan sınırlılıklar ve bu alanda kullanılan istatistiksel yöntemlerin duyarlılıklara ilişkin sınırlılıklar bu araştırma için de söz konusudur.

Gelişime müsait olan dini gelişim süreci de dinamik bir olgudur ve kişiye özgüdür. Dışsal göstergeleri olmasına rağmen özde içsel bir olgu olan dinin bireyin iç dünyasında gelişmesi onun doğrudan ölçülmesini zorlaştırmaktadır.(Karaca, 2007: 15).

4.Bu araştırma ayrıca, cevabı aranan bağımlı değişkenlerle ilişkisi olabileceği düşünülen bağımsız değişkenlerle sınırlıdır.

1.8.Araştırmada Kullanılan Anketler

1.8.1.Kişisel Bilgi Anketi

Araştırmada önce çalışmanın bağımlı değişkeni olan deneklerin “dini tutumu ve dini davranışını” etkileyebilecek bağımlı değişkenlerle ilişkili olabileceği düşünülen ve “Kişisel Bilgi Anketi” nde sunulan maddeler oluşturulmuştur.

“Kişisel Bilgi Anketi” hazırlanırken ilgili yayın ve araştırmalar gözden geçirilmiş, bu alanda uzman olan bilim insanlarının görüşlerine başvurulmuştur. Yukarıda belirttiğimiz bağımlı değişkenlerle ilişkisi olabileceği düşünülen faktörler soru şeklinde ankete konmuştur.

1.8.2.Dini Tutum Ölçeği

Araştırmanın bağımlı değişkenleri olan “öğrencilerin dini tutumu” ve “öğrencilerin dini davranışı” ölçmek amacıyla Prof. Dr. Mevlüt Kaya tarafından geliştirilen “Dini Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçeği kullanabilmek için gerekli izinler sayın Kaya’dan alınmıştır.

Kaya, araştırmasında ölçeğin 1,2,3,4,17,23,24 ve 27 (madde analizleri araştırmacı tarafından yapılmıştır) numaralı maddeleri Kayhan Mutlu’dan, 6,8,10,13,16,26,28 ve 31 numaralı maddeleri ise Özbaydar tarafından geliştirilen listeden almıştır. Ölçeğin diğer maddeleri ise Kaya tarafından geliştirilmiştir(Kaya, 1998:106’dan naklen; Apaydın, 2001:19).

“Dini Tutum Ölçeği”, 17’si olumlu ve 14’ü olumsuz dini tutumu yansıtan toplam 31 maddeden (cümleden) oluşmuştur. Ölçekteki (1,4,5,7,8,9,12,14,18,19,20,22,23,24,25,26,28) numaralı maddeler olumlu olarak ifade edilirken; (2,3,6,10,11,13,15,16,17,21,27,29,30,31) numaralı maddeler ise olumsuz olarak ifade edilmiştir. Ölçekteki maddelerin cevapları “Dini tutum Ölçeği cevap kağıdı” üzerinde işaretlenmiştir. Cevap kağıdında her madde için “Kesinlikle katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum ve Kesinlikle katılmıyorum”

şeklinde beş seçenek bulunmaktadır. Öğrenci, her maddede dini tutumunun derecesini bu seçeneklerden birini işaretleyerek belirtmiştir(Kaya, 1998:107).

“Dini Tutum Ölçeği” cevaplarının puanlanmasında, olumlu maddelerde “Kesinlikle katılıyorum” seçeneğine 5, “katılıyorum” seçeneğine 4, “Kararsızım” seçeneğine 3, “Katılmıyorum” seçeneğine 2, “kesinlikle katılmıyorum” seçeneğine 1 puan verilmiştir. Olumsuz maddelerde ise, “Kesinlikle katılmıyorum” seçeneğine 5, “Katılmıyorum” seçeneğine 4, “Kararsızım” seçeneğine 3, “Katılıyorum” seçeneğine 2, “Kesinlikle katılıyorum” seçeneğine 1 puan verilerek, puanlama olumlu maddelerin tersi yönünde yapılmıştır. Her öğrencinin işaretlediği seçeneğe göre puanları toplanarak, toplam dinî tutum puanı hesaplanmıştır(Kaya, 1998:107).

“Dini Tutum Ölçeği”nden alınabilecek en yüksek puan $31 \times 5 = 155$, en düşük puan ise $31 \times 1 = 31$ 'dir. Derecelendirme ölçeğinde sadece ortaya düşen “Kararsızım” seçeneği işaretlendiğinde alınabilecek puan $31 \times 3 = 93$ 'tür. Yüksek puan olumlu bir dini tutum, düşük puan ise olumsuz bir dini tutum düzeyinin göstergesi olmaktadır. Kayanın yaptığı araştırmada deneklerin dini tutum puan ortalaması $\bar{x} = 129,2$ ve standart sapması ise $s = 24,4$ olarak bulunmuştur(Kaya, 1998:107).

“Dini Tutum Ölçeği”nin uygulandığı bu araştırmada ise 496 deneğin genel dini tutum puan ortalaması $\bar{x} = 133,96$ ve standart sapması $s = 11.84$ olarak bulunmuştur.

1.8.3.Dini Tutum Ölçeğinin Geçerliliği

Geçerlik, bir ölçme aracının ölçmeyi amaçladığı özelliği, herhangi bir başka özellikte karıştırmadan doğru olarak ölçebilme derecesi ve geliştirilmiş bulunduğu konuda amaca hizmet etmesidir. Dini Tutum Ölçeğinin geçerliliği de, başka değişkenlerle karıştırmadan bireylerin dini tutumunu ölçebilmesine bağlıdır(Kaya, 1998:108).

Bir ölçme aracının geçerliliğini kontrol etme ve sağlamada değişik teknikler vardır. Bu yollardan ikisi madde ve faktör analizidir. Madde ve faktör analizleri ile ölçekteki maddelerin aynı ya da çok yakın özellikleri ölçüp ölçmediği incelenir(Kaya, 1998:108).

Madde analizi, ölçekteki her madde için, o madde üzerinden grubun aldığı puanların, grubun bütün ölçek maddeleri üzerinden aldığı puanlarla korelasyonudur. Toplam dinî tutum puanı ile yüksek korelasyon gösteren maddeler, tüm ölçeğin ölçtüğü dinî tutumu ölçüyor demektir. Bu ise, maddelerin geçerliliğinin göstergesidir. Bütün maddelerin, toplam puanla korelasyon katsayılarının yüksek olması, maddelerin aynı tutumu ölçtüğünü gösterir. Eğer, bir maddenin toplam puanla olan korelasyonu düşük ise, o madde ölçekteki diğer maddelerden farklı bir niteliği ölçüyor demektir. Madde ve toplam puan korelasyonunun düşük olması, ölçeğin geçerliliğini ve güvenilirliğini düşürücü etki yaptığı için bu maddelerin ölçekten çıkarılması gerekir(Özgüven, 1994:97).

Bir korelasyon elde edebilmek için, her puan çiftine anılan türden bir istatistiksel işlem uygulanması gerekir. Bir kişinin bir dizideki puanının yerine aynı kişinin diğer dizideki puanının grup içindeki yeriyle karşılaştırırız. Eğer korelasyon mükemmelse, yani bir kişinin bir dizideki puanının grup içindeki sırası diğer dizideki puanının sırasıyla aynı ise ve bu durum grup üyeleri için, yani puan çiftleri için geçerli ise, korelasyon katsayısı 1'dir. Bu değer, bir korelasyon katsayısının alabileceği en yüksek değerdir. -1'lik katsayı da aynı şekilde mükemmel bir korelasyondur, ancak ters yöndedir, yani negatiftir. Negatif bir korelasyon durumunda, bir dizideki yüksek bir

puan, diğer dizideki düşük bir puanla eşleşmiş demektir(Morgan, 1993:23'den naklen; Apaydın, 2001:21-22).

Faktör analizi de bir geçerlik çalışmasıdır. Hazırlanan tutum cümlelerinin (maddelerin) tek bir boyutta toplanıp toplanmadığına bakılması faydalı, hatta bazen gerekli olur. Bu durumda, puanlama yapıldıktan sonra, madde puanları faktör analizine tabi tutulur. Bu analizde, birinci faktör yükü en büyük olan cümleler seçilir. Ölçekteki maddelerin faktör yüklerinin birinci faktörde toplanması, bu maddelerin aynı özelliği ölçtüğünü, dolayısıyla geçerliğini gösterir. Faktör yükleri, ikinci ya da üçüncü faktörlerde toplanan maddeler ise, başka faktörleri ölçüyor demektir(Kaya, 1998:109).

Kaya, çalışmamızda kullandığımız “Dini Tutum Envanteri”nde yer alan cümleleri faktör analizine tabi tutmuş ve bilimsel bir araştırmada kullanılabilecek düzeyde olduğunu tespit etmiştir.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR

Hökelekli tarafından 1983 yılında doktora tezi olarak yapılan “Ergenlik Çağı Gençlerinin Dini Gelişimi” adlı çalışmada ergenlik döneminin dini uyanış dönemi olduğu ve dini gelişim açısından sabit bir profil çizmediği, kendi içindeki yaşlara göre farklılıklar gösterdiği ifade edilmiştir.

Bir başka çalışmada ise, boşanmanın gencin kişiliğine etkisi araştırılmıştır. Bunun için 15-21 yaşları arasında 60 kişiye Eysenck Kişilik envanteri uygulanmış ve boşanma öncesi aile yapısı (çekirdek ve geniş aile) ile gencin kişilik boyutları (Psikotisizm, Nörotisizm, Dışadönüklük ve İçedönüklük) arasında anlamlı ve güçlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Çekirdek ailenin gencin kişiliğini geniş aileye göre daha olumlu etkilediği aynı zamanda gence ait sorunlarla (gençlerin boşanma sonrası yaşadıkları, mutlu olup olmamaları, hastalık ve kötü alışkanlıklarının olup olmamaları ile anne-babalarını olumlu ya da olumsuz değerlendirip değerlendirmemeleriyle) kişilik boyutları arasında güçlü ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Yaşadıkları ortamdan mutlu olmayanlar ile anne-babalarını olumsuz değerlendiren, hastalık ve kötü alışkanlıkları olan gençlerde tam tersi özelliklere sahip gençlere göre daha olumsuz kişilik özellikleri gözlemlenmiştir (Karaoğlan, 1997: 89-119).

Anne-babası boşanmış ergenlerin benlik imgesi ile anne-babası boşanmamış ergenlerin benlik imgesini karşılaştırmak amacıyla 170 ergen üzerinde Offer Benlik İmgesi ölçeğini kullanarak yapılan başka bir çalışmada ise, anne-babası boşanmış ergenlerin benlik imgelerinin anne-babası boşanmamış ergenlerin benlik imgelerinden daha düşük olduğu bulunmuştur (Sönmez, 2001: 124-131).

Özcan tarafından 2005 yılında yapılan “Anne babaları boşanmış ve anne babaları birlikte olan lise öğrencilerinin yılmazlık özellikleri ve koruyucu faktörler açısından karşılaştırılması” adlı yüksek lisans tezinde ailesi boşanmış öğrencilerin sahip oldukları yılmazlık özellikleri ve koruyucu faktörlerin ailesi birlikte olanlara göre daha düşük çıkmıştır.

Kala tarafından 2006 yılında yapılan “18-25 yaş grubu gençlerin dini tutum ve davranışları” adlı yüksek lisans tezinde gençlerin dini tutum ve davranışları, eğitim düzeyi, yaş, cinsiyet, medeni hal, gelir durumu, meslek ve kitle iletişim araçları değişkenleri arasında anlamlı ilişkilerin olduğunu tespit edilmiştir.

Şentürk tarafından 2006 yılında yapılan “Parçalanmış aile çocuk ilişkisinin sebep olduğu sosyal problemler(Malatya uygulaması)” adlı doktora tezinde ailenin parçalanmasının çocuğun eğitimde başarısız olmasına neden olduğu, içe kapanıklık, düşük benlik saygısı, depresyon ve sadist tutumlar, saldırganlık, şiddet, suç işleme ve intihar etme eğilimlerine olumsuz yönde etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Öztürk tarafından 2006 yılında yapılan “Anne babası boşanmış 9-13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri ilişkisi” adlı yüksek lisans tezinde anne babası boşanmış çocuklarla anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ve benlik saygıları arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır.

Dinç tarafından 2007 yılında yapılan “Ergenlerde anne-baba tutumları ve dini yönelim” adlı yüksek lisans tezinde anne-babaların çocuk bakımı, koruyuculuk, amaca ulaşmada yardımcı olma ve tutarlı disiplin boyutları ile dini yönelim arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir.

Fiyakalı tarafından 2008 yılında yapılan “Anne babası boşanmış ve boşanmamış lise öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzlarının bazı değişkenler açısından karşılaştırılması” adlı yüksek lisans tezinde anne babası boşanmış lise

öğrencilerinin öfke düzeyleri anne babası boşanmamış lise öğrencilerinin öfke düzeylerinden yüksek çıkmıştır. Anne babası boşanmış lise öğrencilerinin öfke ifade tarzları da öfke içe doğru olduğu görülmüştür.

Spielberger ve Culbertson (1991), Amerika’da 179 lise öğrencisiyle yaptıkları çalışmada öfke ifadesi, öfke kontrolü ve depresyon arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonucuna göre tek ebeveynli öğrencilerin dışa yönelik öfkeleri ve depresyon düzeyleri anne-babası birlikte yaşayanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca boşanmış aile çocuklarının boşanmamış aile çocuklarına göre daha fazla psikolojik problem riski taşıdığı bulgusu elde edilmiştir. Aynı zamanda araştırmada yine boşanmış aileden gelen çocukların boşanmamış aileden gelen çocuklara oranla daha yüksek düzeyde düşmanlık, saldırganlık ve kaygı gösterdikleri bulunmuştur(Fiyakalı, 2008:29).

29 boşanmış (16 kız ve 13 erkek) ve 29 boşanmamış (17 kız ve 12 erkek) aileden gelen toplam 58 ergen üzerinde yapılan başka bir çalışmada ise, cinsiyet ve akademik performans düzeyi boşanma öncesi ve sonrasına göre karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucunda anne-babası boşanmış erkeklerin, anne-babası boşanmış kızlara ve anne babası boşanmamış erkeklere göre akademik başarılarının daha düşük olduğu görülmüştür. Diğer bir araştırma bulgusu ise, anne-babası boşanmış kızların boşanmanın başlangıcında ve sonraki süreçte akademik performanslarında bir azalma olduğu gözlemlenmiştir (Neighbors vd, 1992: 8449’den naklen; Fiyakalı, 2008:30).

Biçer tarafından 2009 yılında yapılan “Parçalanmış ve tam aileye sahip ergenlerin atılganlık ve sosyal yetkinlik beklenti düzeylerinin bazı demografik değişkenler açısından incelemesi” adlı yüksek lisans tezinde ergenlerin atılganlık puanları ve sosyal yetkinlik beklenti puanları aile yapılarına, anne eğitim düzeylerine ve baba eğitim düzeylerine göre anlamlı olarak farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ergenlerin atılganlık ve sosyal yetkinlik beklenti puanları arasında anlamlı düzeyde bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir.

Dingiltepe tarafından 2009 yılında yapılan “Parçalanmış ve tam aileye sahip ergenlerin yaşam doyumu düzeyleri ile yaşam kalite düzeylerinin karşılaştırılması” adlı yüksek lisans tezinde parçalanmış ve tam aileye sahip ergenlerin yaşam doyumu düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmış, tam aileye sahip ergenlerin yaşam doyumu düzeyleri parçalanmış aileye sahip ergenlerin yaşam doyumu düzeylerinden daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca tam aileye sahip ergenlerin yaşam kalite düzeylerinin de parçalanmış aileye sahip ergenlerin yaşam kalite düzeylerinden daha yüksek olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Pancar tarafından 2009 yılında yapılan “Parçalanmış ve tam aileye sahip ergenlerin yalnızlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde ergenlerin yalnızlık düzeyleri açısından aile yapısı ve cinsiyet, sınıf düzeyi, akademik başarı, yakın arkadaş sayısı, arkadaş ilişkilerinden memnun olma durumu, aile ilişkilerinden memnun olma durumlarına göre anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Akademik başarı, yakın arkadaş sayısı, arkadaş ilişkilerinden memnun olma ve aile ilişkilerinden memnun olma tam aileye sahip olan ergenlerin lehine yüksek çıkmıştır ve yalnızlık puanları anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Yani ailesi parçalanmış ergenlerin kendilerini daha çok yalnız hissettikleri ortaya çıkarılmıştır.

Büyükşahin tarafından 2009 yılında yapılan “Boşanmış ve boşanmamış(tam) ailelerden gelen 11-13 yaş arası çocukların anne baba tutumlarını algılama biçimlerinin sosyal uyum düzeyleri ile ilişkisi” adlı yüksek lisans tezinde davranış yönlendirme ve psikolojik kontrolün çocukların sosyal uyum düzeyleri üzerinde etkili olduğu ve boşanmanın çocukların sosyal uyum düzeylerini etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır.

3.TEMEL KAVRAMLAR

3.1.Din

Din kavramı (religion) Latince “religare” “bağlanma”, “bir araya gelme” anlamında “religere” kökünden gelen “tekrar okumak, düşünmek, tefekkür etmek” ve duygu yoğunluğu” anlamlarını taşımaktadır(Hökelekli, 2002:35).

Arapça bir kelime olan din sözü, ceza ve yargı, usul, adet ve tutulan yol anlamlarına gelir. Latince ise, Allah’a saygı ve korku ile bağlılık, kendini ibadete verme, tören ve ayinlere katılma gibi anlamlara gelir(Hökelekli, 2006:575).

İslam’a göre din “Kul ile Yaratıcısı arasındaki ilişkiyi düzenleyen bir nizam, bir yoldur(Ece, 2000: 146).

Terim olarak dinin değişik özellikleri vurgulanarak yapılan tanımlar çoktur ve herkesin üzerinde birleşebileceği bir tanım yapmak mümkün değildir. Daha ziyade din tanımları, tanımlayan kişinin dine bakış açısına, kendi inancına ve amacına göre değişmektedir. Bu nedenle bu tanımlardan bazılarını vererek ortak noktaları bulmaya çalışalım(Peker, 2008:29).

“Din beşer üstü bir kuvvete ve kuvvetlere inanmaktır.” “Din her şeyin bizim bilgimizin üstüne çıkan bir kudretin tezahürleri olduğunu kabuldür.” “Din bireylerin kendilerini Allah’la tabiatüstü bir dünya ile ve birbirleriyle münasebete getirdiği, yaşanan dünyadaki olaylar hakkında hüküm verecek bir değerler sırası çıkardıkları tutumlar, adetler, ayinler, merasimler ve inançlar sistemidir.” “Din kişinin, ilahi bir kudretin varlığını, bu kudretin her şeyden üstün olduğunu, insandan yapması ve yapmaması hususunda taleplerde bulunduğunu gönülden kabul ve tasdik ederek onun hizmetine girmesidir”(Peker, 2008: 29–30).

Şüphesiz her kavramın tanımı gibi dinin tanımı da hangi bilim dalı için yapılıyorsa onun bakış açısından bağımsız değildir. Her bilim dalı kendi bakış açısı ve amaçları doğrultusunda tanımlamalarını yaparlar. Dolayısıyla dinin de farklı bilim dalları tarafından yapılmış farklı tanımları bulunmaktadır. Araştırmamız din psikolojisi alanında olduğundan dolayı burada yapılacak tanımda din psikolojisi ve din sosyolojisi bilim dallarının bakış açılarıyla yapılacaktır.

Din psikolojisinin kurucusu William James’e göre din “fertlerin tek başlarına hayatlarında kutsal olarak kabul ettikleri şeylerle ilgili anlayışları çerçevesinde duyguları, filleri ve tecrübeleridir. James “esasen din sübjektif şuurun bir gerçeğidir. Hal böyle olunca da din sosyolojinin değil psikolojinin yetki alanına girer.” der(Mehmedoğlu, 2004 :22).

James, dinin hayatımızın temel bir parçası olduğunu, önemli bir fonksiyon icra ettiğini ve başka hiç bir şeyin onun yerine geçemeyeceğini söyler(Aydın, 2004:18-19).

Freud, din hakkındaki görüşlerini ilk kez “Obsesif Davranışlar ve Dini Uygulamalar” (1907) adlı ufak bir makalede dile getirmiş, daha sonrada bu konudaki görüşlerini “Bir İlizyonun Geleceği” (1928) adlı kitabında genişleterek ele almıştır(Yaparel, 1987:29).

Freud din bir nevrozdur, hem de evrensel bir nevrozdur der. Ona göre dinin kaynağı ilkel düşüncedir. İnsanlar bilim ve teknolojinin gelişmediği ilk çağlarda tabiat olaylarının gücü karşısında korkmuşlar, yapacak bir şey bulamamış ve acizlik duyguları içinde sığınacak yüce bir kudrete ihtiyaç duymuşlar, dinde

böylece ortaya çıkmıştır. Yani Freud'a göre dinin kaynağı korku ve acizlik duygusudur(Freud, 1997:53-70).

Freud; bir baba figürü olarak tasvir edilen dinin, bir Tanrı ile ilişki üzerine oturarak dinin kültürün doğuşuna bağlı olduğunu ispatlamaya çalışır(Vergote, 1999:32).

Jung bu konuda Freud'dan farklı düşünmekte ve dine bir nevroz veya illüzyon olarak bakmak yerine, dini bir huzur ve sağlık hazinesi olarak görmektedir(Jung, 1997 :306-307).

Dini,“tecrübenin mantıkdışı gerçeklerine bağımlı olmak ve boyun eğmek” şeklinde tarif eden Jung gerçekler kavramının ferdin ruhi tavrı ile ilgili olduğunu ve dinin bu tavra bir referans noktası ve bir bakış açısı sağladığını belirtir. Bu bakış açısı da ferde kişisel yargılama ve karar verme imkanı ve onun dış dünyada maruz kaldığı somut şartların apaçık ve kaçınılmaz gücü karşısında yedek bir kaynak sağlar.(Jung, 1999:57-58).

Din insana özgü iç-güdüsel bir tutumdur ve bunun kendini gösterme biçimlerini tüm insanlık tarihi boyunca izlemek mümkündür der Jung. Dinin belirgin amacının ruhsal dengeyi muhafaza etmek olduğunu söyleyen Jung, din ruhi enfeksiyonlara karşı tek silahtır der(Jung, 1999:106).

Psikologlar dinin ne olduğu ve ne olması gerektiğinden çok, insanların dini nasıl algıladıkları, dinin insanlar için ne tür fayda ifade ettiği ve insana nasıl bir gelişim sağladığı ile ilgilenmişlerdir.

Din bir taraftan insanın akıl yürütme, sorgulama, yorumlama, anlamlandırma gibi etkinliklerin ağırlıkta olduğu bilişsel süreçlere ; diğer taraftan psikolojik olarak ise bağlanma, dayanma, güvenme, sığınma, teslim olma, sevmeye, ümitlenme gibi etkinliklerin kendini gösterdiği duygusal süreçlere dayanmaktadır(Kayıklık, 2011: 200-201).

Sosyologlar ise din ile toplumun karşılıklı ilişkilerini incelemişler, dinin sosyal hayata ve sosyal hayatın dine etkileri üzerinde durmuşlardır. Sosyologların din tanımlarına bakacak olursak;

Durkheim'e göre dinin kaynağı psiko-sosyaldir. Ona göre din“kutsal şeylerle ilgili inanç ve uygulamalar manzumesidir.” “Tanrılar, sembolik olarak tasavvur edilmiş insanlardır.”(Thompson, 2004:25).

Durkheim dinin, sosyal dayanışma, birlik ve bütünlüğü sağlayıcı bir temel faktör olduğu ve aynı zamanda dinin bizzat insanın kendisini kuşatan kolektif sosyal hayata bağımlılığı ve ona boyun eğişinin bir tezahürü olduğu üzerinde durmuştur. Ona göre, toplumun birlik ve beraberliğini sağlayan dindir. Öyleyse ilk sosyal kurum da dindir ve diğer bütün sosyal kurumlar da dinden çıkmıştır. Böylece Durkheim dini sosyal hayatın bir tezahürü olarak görmüş,dini ayinleri ise, o toplum içinde yaşayan insanların, zaman zaman kendi yapılarının sosyal anayasasını hatırlamalarını mümkün kılan bir toplum değerler doğrulaması olarak kabul etmiştir(Mehmedoğlu, 2004:20-21).

Din ile ilgili geliştirilen bir diğer tanım da Geertz'e aittir. Geertz, dinin sembolik bir sistem olma yanına dikkat çekmektedir. Ona göre din; genel bir varoluş düzenine ilişkin kavramlaştırmalar formüle ederek, insanlar için güçlü, kapsamlı ve uzun süre devam eden ruh halleri ve motivasyonlar yaratan ve bu kavramlaştırmaları bir gerçeklik halesine bürüyerek söz konusu hal ve motivasyonların eşsiz bir şekilde gerçekleşmiş gibi görünmesine yol açan simgeler sistemidir. Bu tanıma göre din, dünyevi düzenin anlam yoksunluğunu gideren, bireyler tarafından toplumda karşılaşılan olayların yorumunun

yapılabilmesini kolaylaştıran, davranışlar için yol yordam sağlayan bir çeşit algılama çerçevesi teşkil etmektedir (Vergin, 1985:92'den naklen; Gülen, 2007:24).

Dinle ilgili yapılan tariflerde farklılık olmakla birlikte bazı ortak hususlara vurgu yapılmaktadır. Bunlardan birincisi, din , “insanın insanüstü olduğuna inandığı şeyle bir ilişkisi, bir münasebetidir.” İkincisi ise “insanın kutsal ya da ilahi varlıkla vahiy, hidayet, mistik tecrübe vb. şekillerde karşılaşması ve ona karşılık vermek için harekete geçmesidir.”(Hökelekli, 2006:39).

Bu yüzden insan hayatında dinin önemli bir yeri vardır. Din insana dünyadaki var oluşunun anlamını bilim üstü bir tarzda açıklamaktadır. Böylece insan bilimin henüz açık bıraktığı evreni, dünyayı ve bunların içinde kendi yerini anlamlandırmakta, hatta bu anlam çerçevesinde kendi düşüncelerini, ideallerini, değerlerini üretebilmektedir. Bir diğer ifadeyle dinin önemi, insanların hayatını anlamlandıran ve bu sayede hayatı yaşanabilir hale getiren yüce bir değer olmasında yatmaktadır (Kirman, 2005: 47)

3.2.Davranış

Organizmanın her türlü etkinliğine davranış adı verilir. Organizmanın gözlenebilen ya da gözlenemeyen açık ya da örtük etkinliklerin tümüdür. Örneğin; konuşma, yazma, düşünme, kalbin çalışması vb.

Davranışlar genel olarak üç grupta toplanır:

a-Doğuştan gelen davranışlar: Doğuştan getirdiğimiz davranışları eğitim yoluyla değiştiremeyiz. Örneğin; göz bebeğinin şiddetli ışıpta küçülmesi

b-Geçici davranışlar: Alkol, ilaç, uyuşturucu madde, hastalık gibi çeşitli etkilerle ortaya çıkan ve bu etki ortadan kalktıktan sonra yok olan davranışlardır.

c-Sonradan kazanılan davranışlar: Doğuştan getirilmeyen öğrenme ürünü olan davranışlardır. İnsanlar davranışlarının büyük bölümünü çevreleriyle etkileşimlerinin sonucunda kazanırlar(Senemoğlu, 2003:97-98).

3.3.Dini Davranış

Gerek bir ayin gibi dışarıdan görülebilen, gerekse sessiz bir dua gibi deruni ve hususi kalan bütün eylemler dini davranıştır(Vergote, 1999:42).

Dini davranış, dini istek doğrultusunda hareket etmektir. Yani, insanın inandığı yüce varlığa karşı (inandığı dinin esaslarına göre), kendinden beklenen, gözlenebilen ve gözlenemeyen davranış şekillerini yerine getirmesidir. Bu davranış şekilleri bireysel hayatı olumlu motive etmenin yanında, toplumsal hayatı düzenleyici bir takım davranışların da yerine getirilmesini kapsamaktadır(Apaydın, 2001 :31).

Dini davranışlar dini uygulamaları ifade etmektedir. Diğer bir deyişle dindarlığın gözlenebilen bileşenidir. Tüm dinler dini inançlara dayanan belirli davranışsal gereklilikler ve kısıtlamalar ileri sürerler. Bu tür davranışsal gereklilik ve kısıtlamalar da dinin kişisel (dua etme, meditasyon vb.) ve kamusal uygulamalarını (kamusal dini uygulamaların nerde ve ne sıklıkla yapılması gerektiği vb.) etkiler. Kişisel dini uygulamalar tek başına yapılan dini davranışlardır. Bu tür uygulamalar dua etme, meditasyon dini konuları araştırmayı içermektedir. Örgütlenmiş dini bir gruba bağlı olma ve dinsel etkilerine katılma ise kamusal dini uygulamaları oluşturmaktadır. Dini davranışlar ve düşünceler birbirlerini etkileyebilirler ve karşılıklı ilişki içinde olabilirler . Görgül olarak dini davranışlar ve düşünceler birlikte gitme eğilimindedir. Dini olarak daha aktif olan bireylerin inanma olasılıkları daha yüksektir. Ancak bir kişinin nasıl

davrandığını bilmek o kişinin düşüncesinde olan şeyleri bilmek anlamına gelmemektedir(Cirhinlioğlu, 2010 : 22).

3.4.Tutum

Belirli bir kişi, nesne ya da ortamlarda olumlu ya da olumsuz bir şekilde tepkide bulunma eğilimidir. Başka bir ifade ile tutum bireylerin kişiler, fikirler, kurumlar ve eşyalar karşısında sürekli olarak olumlu ya da olumsuz belirli bir yönde davranma eğilimidir(Kaya,1998:35).

Kağıtçıbaşı'na göre tutum; bir bireye atfedilen ve onun psikolojik bir obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir(Kağıtçıbaşı, 2003:102).

Bu tanıma göre ;

a)Tutum her şeyden önce bir bireye aittir. Kamusal tutumlar da olabilir ama tutumlar bireysel olarak ele alınıp ölçülür.

b)Tutum doğrudan gözlenebilir bir özellik değil, kişinin gözlenebilen davranışlarından dolayı olarak anlaşılan ve bireye atfedilen bir eğilimdir.

c)Tutum bir psikolojik obje ile ilgilidir. Yani tutum, birey için anlam taşıyan ve bireyin farkında olduğu bir objeyle ilgilidir.

d)Tutum bireyin duygu, düşünce ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturmaktadır. O duygu, düşünce, davranış eğilimi bütünleşmesidir(Kağıtçıbaşı, 1988:84-85'den naklen ; Certel, 2003:143).

Byrne'a göre tutumlar oldukça organize olmuş uzun süreli duygu, inanç ve davranış eğilimleridir. Bu eğilimler diğer insanları, grupları, fikirleri, ülkenin diğer yörelerini ya da nesnelere konu edindir. Bu tanımın temelinde iki önemli özellik yatar:

1-Tutumların oldukça uzun süreli olması. Geçici olarak bireyin gösterdiği bazı eğilimleri, o bireyin tutumu olarak görmemek gerekir. Bu eğilimlerin tutum olabilmesi için, bireyin o eğilimi oldukça uzun süreli olarak göstermesi gerekir.

2-Bilişsel, duygusal ve davranışsal birimleri içermesi. Tutum yalnız bir düşünce veya duygu değildir. Tutum olarak tanımladığımız eğilimin içerisinde kendini inanç olarak ifade eden bilişsel, duygu ve heyecanları içeren duygusal ve gözlenebilen faaliyetleri içeren davranışsal öğeler vardır(Cüceloğlu, 1999:521).

Tutumun bilişsel unsuru, kişinin tutum konusu ile ilgili bilgiler, gerçeklere dayandığı nispette, onunla ilgili tutumlarda kalıcı olur. Tutum konusu ile ilgili bilgi, inanç ve kanaatlar değişince tutumlarda değişir(Certel, 2003 : 144).

Tutumun duygusal unsuru, kişinin tutum konusunda arzu edilen ya da arzulanan sonuçlarla ilişkilendirmesi sonucu geliştirdiği duygulardır. Bunlar yerine göre saygı, sevgi, nefret, öfke, kıskançlık vb olabilir. Tutumun duygusal ögesi önceki tecrübelerle bağlıdır. Bu öge zihinsel ögeye göre daha basittir ama duygusal unsuru ağır basan bir tutumun hem değişmesi daha zordur hemde sahibinin davranışını yönlendirme gücü daha fazladır. Yani duygu unsuru tutuma devamlılık, iticilik ve yönlendiricilik özelliği kazandırır(Tekarşan vd. , 1989 :168'den naklen; Certel, 2003:144).

Tutumun davranışsal unsuru ise tutumla ilgili olumlu ya da olumsuz her davranışa hazır olma durumudur. Tutumun davranışsal ögesi, duygusal ve normatif davranışlar olarak ikiye ayrılarak incelenebilir. Duygusal davranış, tutum konusunda hoş giden veya gitmeyen bir davranıştır. Normatif davranış ise tutum konusunda bilgi ve inançlara dayanan davranıştır. Bu davranışlar bireyin alışkanlıkları ve diğer tutumlarında etkisi altındadır(Baysal, 1989:168'den naklen; Kaya, 1998 :47).

3.5.Dini Tutum

Tutum insanın herhangi bir konu, durum veya sosyal sityasyonla(durum, pozisyon) ilgili bilgi, inanç, duygu ve davranışlarını düzenli bir şekilde belirleme tarzı veya eğilimi olduğuna göre bir kişinin her konuda olduğu gibi dini konularda da birtakım tutumlar kaçınılmaz bir olgudur. Dolayısıyla insanların din, dini inanç ve ibadet esaslarıyla ilgili olarak da değişik tutumları olması beklenir. “Dini tutum lehte veya aleyhte olsun dinle ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını belirleme tarzıdır diyebiliriz(Uysal, 1996:30).

Kaya’ya göre dini tutum kişinin dine ve dinle ilgili olan durumlara karşı olumlu ya da olumsuz duygu, düşünce ve davranış durumu içinde olma eğilimidir(Kaya,1998:35). Yani kişinin dine dair bilgi ve inançları, dinin bütününden ya da herhangi bir esasından hoşlanması veya hoşlanmaması ve dinle ilgili davranışları, yani lehte ve aleyhteki birtakım faaliyetleri onun dini tutumunu oluşturur(Peker, 2008: 147).

Bireyin diğer konularda olduğu gibi dini konularda da bir tutum içerisinde olması beklenir. Bu tutum olumlu olabileceği gibi olumsuz da olabilir. Birey, olumlu ya da olumsuz bir dini tutuma; ailesi, arkadaş çevresi, okuduğu okul, dinle ilgili edindiği bilgiler, kitle iletişim araçları, dindarların tutum ve davranışları vb. faktörler ile kendi zihinsel gelişiminin değişik derecedeki etkileri ile ulaşır(Apaydın, 2001:34).

3.5.1. Dini Tutumun Öğeleri

Dini tutum, dine ait devamlı ve düzenli duygu, bilgi ve davranış eğilimlerinin tümü olarak görülmektedir. Din kavramının kişide uyandırmış olduğu duygu, düşünce ve davranış eğilimleri zamanla uyumlu ve devamlı bir bütün meydana getirir. Tüm tutumlarda olduğu gibi dini tutumlarında bilişsel, duygusal ve davranışsal olmak üzere üç ögesi vardır(Kaya, 1998 :45).

3.5.1.1. Dini Tutumun Bilişsel Ögesi

Bilişsel öge, kişinin dini inanç, dini düşünce ve dini bilgilerinden oluşur. Dini inançlar, dini tutumlarla ilgili olmakla beraber farklı kavramlardır. Bilişsel öge, kişinin kendi tutumunun içine yerleşmiş inançlarıdır. Dini inançlarda duygu unsuru ağırlıklıdır. Kişi dini konulardaki bilgilerini ailede, okulda, camide, kitle iletişim araçları ve çevrede gözlem ve yaşantıları yoluyla edinir. Birey örgün ya da yaygın din eğitimi yoluyla edindiği dini bilgilerinin üzerine dini tutumunu oluşturur. Dini bilgi, doğrudan doğruya geçirilen yaşantılar ya da kitap okunarak dolaylı yaşantılarla kazanılır(Kaya, 1998:46).

Dini tutumun olumlu ya da olumsuz yönde olmasını belirleyen en önemli faktörlerden birisi, kişinin o konuda sahip olduğu bilginin mahiyetidir. Din konusundaki bilgiler ne kadar gerçeklere dayanırsa, onunla ilgili tutumlarda o kadar gerçekçi, önyargıdan uzak olur. Ayrıca kişinin bir konuda tutum geliştirebilmesi için önce o konunun var olduğu bilgisine sahip olması gerekir. Kişinin hiç duymadığı herhangi bir din hakkında tutum geliştirmesi mümkün değildir(Kaya, 1998:46).

3.5.1.2 Dini Tutumun Duygusal Ögesi

Din hakkında kişinin iç dünyasında uyanan izlenimler, din ile ilgili heyecan ve duygular, dini tutumun duygusal ögesini oluşturur. Din ve dinle ilgili konulara ilgi duyma ya da duymama, hoşlanma ya da hoşlanmama, sevmeme gibi duygular, dini tutumun duygusal yönüdür. Dini tutumun duygusal ögesi, dine karşı gösterilen duygusal tepkilerdir. Duygusal öge, bilişsel ögeye göre daha duruşan ve sürekli. Çünkü kişinin dine karşı olan duyguları kolay ve çabuk değişmemekle beraber, dini bilgileri her an değişebilmekte ve yeni dini bilgileri televizyon, kitap ve çevresindekilerden öğrenmektedir. Duygusal ögesi ağır basan bir dini tutumun değişmesi de güç olmaktadır. Kişinin dine karşı olumlu ya da olumsuz duygular beslemesi önceki yaşantılarına bağlıdır. Bir kimse dine karşı olumlu duygular besliyorsa onun din konusundaki geçmiş yaşantıları ona hoşnutluk veren, güzel ve olumlu yaşantılar olmuştur. Olumsuz dini tutum geliştirmişse , büyük ihtimalle din aleyhinde sözlerle muhatap olmuş ve olumsuz yaşantılar geçirmiştir. Genel olarak olumlu dini duygulara sahip olan kişiler dini yaşantılarından mutluluk duyarken , olumsuz tutum geliştirmiş olanlar din ile ilgili konulardan sıkıntı duyabilirler(Kaya ,1998 : 46-47).

3.5.1.3. Dini Tutumun Davranışsal Ögesi

Dini tutumun davranış ögesi dini ibadetler, pratikler, faaliyetler, hareketler ve işlerdir. Kişinin namaz, oruç, hac gibi dini ibadetleri yerine getirmesi, camiye gitmesi, dua etmesi, dini ayinlere katılması, dini yayınlar okuması, dini sohbetlere katılması, dini programları izlemesi gibi davranışlar dini tutumun davranışsal ögesini oluşturur(Kaya,1998: 47).

Dini bilgi, dini düşünce, dini inanç, dini duygu ve dini davranış dini tutumun bir fonksiyonudur. Dini tutum ve ögeleri arasında bir ilişki, uyum ve tutarlılık olmalıdır. Örneğin dini inanç, dini bilgi ve düşüncesi yeterli, dini faaliyetlerden mutluluk ve haz duyan bir kişiden dini davranışları göstermesi beklenir. Düşünce ve duygularının aksi yönünde davranan kişi tutarsızlık içindedir. Zayıf tutumların ögelerinin gücünde zayıftır. Zayıf tutumlardaki tutarsızlık kişide fazla gerginlik meydana getirmez(Kaya, 1998: 48).

3.6. Dini Tutumların Oluşumu ve Gelişimi

İnsanlarda din duygusu ve inanma ihtiyacı doğuştan vardır. Fakat dini duygu, düşünce ve tutumların şekil kazanması sonradan çevre faktörlerinin etkisiyle olmaktadır. Çocuğun çevreyi anlamaya başlamasıyla ailesinde ve çevresinde gördüğü dini uygulamaları gözlemleyerek ve taklit ederek dini davranışları öğrenmeye başlar. Bu nedenle dini tutumların gelişmesinde ailenin etkisi önemlidir. Çocuklar genellikle anne-babaları ile özdeşim kurmakta ve onları taklit etmektedir. Zamanlarının büyük çoğunluğunu anne ve babaları ile geçirdikleri için onların dini inanç, tutum ve davranışlarını benimserler.

Çocuğun anne-babadan sonra en çok birlikte zaman geçirdiği kardeş, arkadaş ve öğretmenleri de onun neleri sevip sevmeyeceğini, nelere karşı olumlu, nelere karşı olumsuz tutum geliştirmesini belirleyen önemli kişilerdir.

İşte dini tutumların oluşması ve gelişmesinde etkili olan faktörlerden bazıları şunlardır: Aile, sosyal çevre ve kültür, ihtiyaçlar ve güdüler, kişilik özellikleri.

3.6.1. Dini Tutumları Etkileyen Birinci Faktör: Aile

Aile çocukların dini inanç ve davranışlarını etkilemede güçlü bir konuma sahiptir. Çocuklar belli bir yaşa kadar kendi anne babalarınınkinin dışında herhangi bir dini görüş olduğunun farkında değildirler ve anne babalarının dini görüşlerini eleştirisiz kabul etmekten de mutludurlar. Araştırmalar gençlik süresince dini sosyalleşmenin en önemli kaynağının da anne baba olduğunu ortaya koymaktadır. Anne babaların sosyal ödül ve cezanın en önemli kaynağı olması ve aynı zamanda temel karşılaştırma grubunu oluşturması nedeniyle çocuk anne babanın din konusundaki arzusuna uymak için kuvvetli sosyal baskı yaşamaktadır. Anne babaların dini görüşlerin etkili olmasındaki diğer önemli bir faktör kutsal kitapları okuma ve dua etme gibi evdeki dini aktivitelere ergenlerin katılmasıdır. Anne babalar aynı zamanda din hakkında konuşarak da çocuklarının dini görüşlerini etkilemektedir(Cirhinlioğlu, 2010 : 54).

Geleneksel aile yapısı içerisinde anne ve baba çocukların ilk genel eğitimlerinde olduğu gibi dini değerlere karşı olumlu ve olumsuz tutumlarının oluşup gelişmesinde etkili bir yere sahiptir(Aydın 1995: 43)

Abanoz(2008)'un yaptığı "6-12 Yaş Arası Çocukların Dini ve Ahlaki Gelişimlerinde Anne ve Babaların Rolü(İzmir ve Sakarya örneği)" adlı yapılan bu yüksek lisans tezinde çocukların dini ve ahlaki eğitimde anne ve babaların önemi ortaya konmuş, çocuğun eğitimi için okul ve cami gibi kurumları yeterli görmeyen yanlış olduğunu, çocuk çevreden ne kadar bilgi alırsa alsın anne ve babanın yerini hiç kimsenin tutmayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Öztürk'ün(1992) yaptığı alan araştırmasında ergenlerin Allah'a iman konusunda ailelerinden etkilenmeleri %70.4 olarak tespit edilmiştir(Öztürk, 1992:48). Bu durum ergenin ailesinden ne kadar etkilendiğini destekler niteliktedir.

Çocuk üzerindeki önemli etkisi olan anne-baba davranışlarıdır. Anne-babanın olumlu davranışlarının doğrudan çocuğa yansıdığı ve çocuğun dini yaşantısına olumlu yönde katkı sağladığı birçok araştırmalar sonucu tespit edilmiştir.

3.6.2. Dini Tutumları Etkileyen İkinci Faktör: Sosyal Çevre ve Kültür

Dini duygu, düşünce ve tutumun gelişmesinde çevre önemli faktörlerden biridir. Çevre faktörleri olarak , eğitim kurumları, akraba ve arkadaş çevresi, kitle iletişim araçları ve çevredeki diğer insanlar; yaşanan mahalle ve komşular sayılabilir.

Çevre faktörleri aynı zamanda birer bilgi edinme kaynağıdır. Bu kaynaklardan elde edilen bilgiler istikametinde bireyin tutumları oluşup gelişir. Çünkü bilgi tutumun zihinsel ögesini teşkil eder. Bunun için daha küçük yaşlardan itibaren dinler hakkında edinilen bilgiler, özellikle içinde bulunulan aile ve toplumun benimsediği dinin esaslarının daha geçerli ve doğru olduğuna dair açıklama ve uygulamalar, kişinin dini tutumunun oluşmasında oldukça etkili olmaktadır. Bu sebeple bireyin dini tutumlarının oluşup gelişmesini tam olarak kavrayabilmek için onun dini bilgilerine kaynaklık eden eğitim kurumlarını ve mensubu olduğu grupların inançlarını, değer ve normlarını bilmek gerekir(Certel, 2003:151).

Bir kişinin dini tutumları ile onun yakın çevresindeki kişilerin din tutumları arasında büyük benzerlikler görülür. Çünkü aynı kültüre sahip olan insanlar birbirleriyle iletişim ve etkileşim halindedir. Toplum eğitim yoluyla, tüm kültürel ve manevi değerleriyle birlikte dini inanç ve tutumlarını da yeni nesillere aktarır. Bunun tabii bir sonucu olarak aynı toplum içinde bireylerin dini tutumları büyük ölçüde birbirine benzer. Çünkü toplum ortak değerlerden kaynaklanan ortak dini tutumlardan sapanları

hoş karşılamaz onları dışlar. Kişi sosyal uyum göstererek genellikle toplumun ortak tutumlarını benimser(Kaya, 1998:50).

Yaşanılan yere göre örneğin daha küçük yerleşim yerlerinde (köy, kasaba, ilçe vb) kişilerin komşuları tarafından tanınma ve onları tanıma olasılığı daha fazladır. Dolayısıyla çevre önemli bir karşılaştırma grubudur. Küçük yerleşim yerlerinde yaşayanlar inançları ve eylemleri hakkında komşularının ne düşüneceğine daha fazla önem vermektedir. Küçük yerlerde daha fazla olan sosyal sargınlık dini inanç ve uygulamalarla ilgili normları kapsayan bir şekilde oluşturulmuş normlara daha fazla uyma ihtiyacına yol açabilir. Yapılan araştırmalar küçük kasabalarda ve kırsal alanlarda yaşayanlar arasında daha büyük şehirlerde yaşayanlara kıyasla daha fazla mistik yaşantı, dini inançlarda daha fazla tutuculuk ve muhafazakarlık olduğunu ortaya koymuştur(Cirhinlioğlu, 2010:34).

3.6.3. Dini Tutumları Etkileyen Üçüncü Faktör: İhtiyaç ve Güdüler

Tutumlar kişinin çeşitli obje ve olaylara karşı lehte veya aleyhte bir vaziyet alıştığına göre insanın ihtiyaç ve güdülerini tatmin eden şeylere karşı lehte, bunların doyumuna engel olan şeylere karşı da aleyhte tutum takınması tabidir. Dinde insanın bazı ihtiyaçlarına cevap verip, bazı istek ve ihtiyaçlarını da belirli bir disiplin, ölçü ve denge içerisinde doyumak üzere sınırlandırıp kontrol ettiğine ve diğer bazılarını yasaklayarak baskı altına aldığına göre, dini tutumların oluşmasında kişinin istek ve arzularının, ihtiyaç ve güdülerinin önemli bir yeri vardır. Dinin insanın bazı ruhi, zihinsel ve sosyal ihtiyaçlarına cevap verdiği bir gerçektir. Mesela din insandaki sığınma, bağlanma, güvenlik altında bulunma, hayata ve olaylara anlam kazandırma, ölümle yok oluş düşüncesinden kurtulup ebediyen var olma ihtiyaçların giderilmesini sağlar. Dindeki ibadetler, ameli hükümler, ahlaki esaslar hem ferd hem de toplum hayatına pratik yararlar sağlar. Böylece dinin ihtiyaçlara cevap vermesi dine karşı olumlu tutum geliştirilmesinde etkilidir. Ancak bunun tam tersi de söz konusudur. Zira din insanların bazı aşırı istek ve güdülerine sınırlandırmalar getirmektedir. Dinin yasakladığı bu tür davranışları alışkanlık haline getirenler, dini isteklerin doyumuna engel olarak gördükleri için, dine karşı olumsuz tutum takınabilirler. Özellikle günümüzde batı tarzı ve daha çok tüketime yönelik, gününü gün etme felsefesine dayalı bir hayat tarzını benimseyenler, her türlü değer gibi sırf içgüdüsel eğilimlerin doyumuna engel olarak gördükleri için dine karşı tavır almaktadır(Certel, 2003 :150).

İnanma ihtiyacı, insanın psiko-sosyal ihtiyaçlarından. Bu yüzden sosyal hayatın düzenlenmesi için din bazı kurallar getirir. İnsanların isteklerine sınır getiren bazı yasaklar dine karşı olumsuz tutum geliştirme sebeplerinden olabilir. Kısacası ihtiyaçlarımız ve güdülerimiz dine karşı olumlu ya da olumsuz tutum geliştirmede etkili unsurlardır.

3.6.4. Dini Tutumları Etkileyen Dördüncü Faktör: Kişilik Özellikleri

Kişilik bir bireyin tüm ilgilerinin, yeteneklerinin, tutumlarının, konuşma tarzının, dış görünüşünün, yani bireyin kendine özel ve onu diğer insanlardan ayıran özellikler bütünüdür. Aynı çevre ve kültür şartlarında yaşamalarına rağmen farklı tutumlara sahip olma işte kişilik özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bir insanın temel kişilik özellikleri, onun nasıl bir tutum geliştireceğini belirleyebilir.

Tutum oluşumunu etkileyen kişilik özellikleri mizaç gibi soya çekimle devralınan genetik bir özellik olabileceği gibi, sonradan öğrenme ve deneyim yoluyla kazanılmış özellikler de olabilir. Kişinin kendi kişilik özellikleri gibi başkalarının kişilik

özellikleri de onun dini tutumunu etkileyebilir. Özellikle din görevlilerinin ve dindar insanların olumlu ya da olumsuz tutumları, davranışları ve ahlaki özellikleri, onlara karşı olumlu veya olumsuz tutum geliştirilmesine sebep olmakla kalmayıp, aynı tutumlar onların temsil ettiği dine de yönelmektedir(Certel, 2003 :153).

Apaydın'ın(2001) "Kişilik Özelliklerinin Dini Tutum ve Davranışlara Etkisi" isimli doktora tezinde, kişilik özelliklerinin, dini tutum ve davranışları nasıl etkilediği araştırılmış ve sonuç olarak içedönük insanların, dışadönük insanlara göre dini tutumlarının daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Mehmedoğlu'nun(2004) "Dindarlık Düzeyi İle Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma" adlı doktora tezinde, dindarlık derecesi ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki araştırılmış ve sonuç olarak deneklerin dindarlık dereceleri ile demografik özellikleri(cinsiyet, yaş ve öğrenim durumu) arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.

Uysal'ın(1996) "Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum ve Şahsiyet Özellikleri" adlı çalışmasında, şahsiyet özelliklerinin, dini tutum ve davranışlara olan etkisi araştırılmış, şahsiyet özelliklerinin dini tutum ve davranışları etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Kısaca ifade etmek gerekirse kişinin şahsiyeti ahenkli bir bütün olup, onun tutumları da birbirleriyle tutarlı bir biçimde organize olduğuna göre, bireyin dini tutumlarının oluşumunda, onun kişiliğini oluşturan diğer unsurların da etkili olacağı muhakkaktır(Certel,2003:153).

3.7. Ailenin Tanımı

Aralarında evlilik, kan bağı ve çocuk bağları olan, aynı çatı altında yaşayan, içinde bulunduğu toplumla iletişim ve etkileşimde bulunan, kendine özgü inançlara ve değerlere sahip bireylerin oluşturduğu en küçük toplumsal kurumdur(Dönmezer, 1999:27).

Aile insanın içinde büyüdüğü topluluktur. İnsanın kendisi ve diğer insanlarla olan ilişkisini belirler. İnsanın kendi imgesini oluşturur ve insanlar arası ilişkilerin sınırlarını ve olasılıklarını meydana koyar. Kişinin sosyalleştiği ilk kurum ve önemli duygusal bağların alanı olduğu için aile, toplumun alt sistemleri içinde özel bir yere sahiptir(Peseschkian, 2005:74).

Aile toplumsal yapıda olan gelişmelerden fazlasıyla etkilenen ve yapısında birtakım değişiklikler meydana gelmesine karşın, 'değişerek' toplumda devamlılığını koruyan ve kendine özgü temel nitelikleri olan bir kurumdur. Evrensel bir nitelik taşır, duygusal bir temele dayanır, kişiyi şekillendirme özelliği vardır, toplumun çekirdeğini oluşturur, aile üyelerinin belirli rolleri ve sorumlulukları vardır, sosyal ve yasal kurallara dayanır, toplumsal kurumlarla etkileşim içerisindedir(Özgüven, 2001:4-6).

Aile sistemi bir bütündür, tek tek kişilerin toplamı olarak düşünülmemelidir; aile, içindeki bireylerin birbirleriyle etkileşiminden oluşan bir düzendir. Her bir aile bireyinin diğeriyle ilişkisi vardır. Bu ilişkiler ağı içerisinde her birey, kendi benlik bilincini ve kişiliğini yapılandırır(Cüceloğlu, 1993: 49).

İnsan kişiliğinin gelişimini açıklama girişimleri içinde önemli yeri olan Freud, aileyi toplumsal değerlerin ve kuralların bireylere aktarılması ile bireyin davranış ve tutumlarını etkileyen ve oluşturan bir unsur olarak ele almıştır. 1921 yılında kaleme aldığı "Grup Psikolojisi" ve "Ego Analizi" makalesinde; bireyin zihinsel yaşamında başka kişilerin kaçınılmaz biçimde yer alacaklarını, bir model olarak, bir nesne olarak, bir yardımcı olarak ya da bir karşıt olarak çeşitli roller oynayacaklarını, böylece bireysel

ruhbilimin başından beri aynı zamanda toplum ruhbilim olduğunu söylemektedir. Bir bireyin ana babasıyla, erkek ve kız kardeşleriyle ve diğer kişilerle ilişkilerinin aslında bu güne kadar ruh çözümsel araştırmaların başlıca konusu olan psikolojik ve sosyal ilişkilerin toplumsal olgular olduğunu belirtmektedir (Meriç, 2007 :21).

3.8. Parçalanmış Aile

Boşanma, evden ayrılma ve ölüm gibi nedenlerle eşlerin(karı- koca olarak) birbirinden kopmasıyla oluşan ve çocukların ebeveynlerinden biriyle birlikte oluşturduğu kuruma verilen addır(Erürker, 2007:8).

Boşanma hukuki açıdan evlilik akdinin mahkeme kararıyla sonlandırılması boşanma olarak tanımlanır. Ailenin bölünmesine ve dağılmasına yol açan ve ailenin tüm bireylerini derinden sarsan yıpratıcı bir olaydır.

Ölüm ailenin parçalanmasına neden olan bir dış faktördür. Aile üyelerinin hiç birinin serbest iradesinde olmayan ölümün ortaya çıkışı aileyi büyük bir sarsıntı ile karşı karşıya getirir. Genellikle başta ebeveynler olmak üzere ölümler, ailenin bütünlüğüne parçalanma veya dağılma yönünde olumsuz etki etmektedir(Pancar, 2009 : 17).

Ayrılma üyelerden birinin geçici veya sürekli hastalığı ve sakatlığı; depresyon, sel, yangın gibi doğal afetler; yoksulluk, işsizlik, kan davası, terör gibi toplumsal afetler sonucunda yapılan zorunlu göçler, ebeveynlerden birinin çalışma veya başka nedenlerle evden uzun süre ayrılması, ailenin parçalanmasına yol açmaktadır. Yine eşlerin geçimsizlik nedeniyle, boşanma olmaksızın evi terk etmesi de ayrılık şeklinde ailenin parçalanmasına neden olmaktadır (Şentürk, 2006:60).

Bu çalışmamızda parçalanmış aile ile kastedilen; iki ebeveyn den yalnız birinin çocukla birlikte yaşadığı aile kavramı anlatılmak istenmektedir. Diğer ebeveynin hangi durumdan dolayı (boşanma, ölüm, ayrı yaşama vs.) çocuğu ve eşiyile yaşamadığı sorgulanmamaktadır. Aile kavramı ile kastedilen; bütünlüğünü koruyan veya tam aile şeklinde de literatürde tanım bulan; bir erkek ve kadının evlilik bağıyla birlikte olup, aynı çatı altında yaşayıp, çocuk sahibi olarak çekirdek aile tipini oluşturmaları kastedilmektedir. Burada da, ailenin yanında yaşayan diğer kişiler veya aileyi oluşturan bireylerin daha önceki medeni durumları sorgulanmamıştır.

3.9.Ergenlik Dönemi

“Ergen” sözcüğü Batı literatüründe “adolescent” olarak kullanılmıştır. Latince de büyüme, olgulaşmak anlamında kullanılan “adolescere” fiilinin kökünden gelmekte olan bu sözcük yapısı gereği bir durumu değil, bir süreci belirtmektedir. Günümüzde, bireyde gözlenebilen hızlı ve sürekli bir gelişme evresi olarak da tanımlanır. Ergenlik dönemi, biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı, çocuklukta erişkinliğe geçiş dönemidir. İnsan gelişimindeki en hızlı iki büyüme evresinden biridir ergenlik dönemi. Bu dönemdeki bedensel gelişim , bir anlamda duygusal, sosyal ve zihinsel olgunlukların temelini oluşturmaktadır. Bir başka deyişle ergenlik, biyolojik değişimle başlar ve bedensel, zihinsel ve ruhsal gelişimle son bulur. Bireydeki bu değişimler vücudun hızla büyüyerek gelişmesi sonucunu verir. Aynı zamanda hormonların çalışmasını, cinsel dürtüleri de artırır ve zekânın kavrama yetisini geliştirir. Bütün bu biyolojik gelişmeler ve bireyin bu gelişmelere ayak uydurabilmesi, kişiye kendi özgü bazı nitelikler kazandırır. Ergenlik dönemi gelişmeleri yaşamın daha önceki gelişmelerinden çok farklıdır(Yavuzer, 1998: 279).

Ergenlik çağının başlangıç ve bitiş aşamasının çok net sınırları olmamakla birlikte genelde 12-15 yaş aralığı ergenliğin başlangıç aşamasını 15-24 yaş arası da gelişme ve tamamlama aşamasını oluşturmaktadır(Döner, 2006: 35).

Ancak bilindiği gibi ergenlik çocukluktan yetişkinliğe geçiş döneminde yer alır. Bu dönemde fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan çok büyük değişimler ortaya çıkar. Ergenlik dönemi gençlik olarak da adlandırılabilir. Genç sözcüğü Latince’de büyümek, olgunlaşmak anlamak anlamına gelen “adolescere” kökünden gelmektedir. Batı literatüründe “adolescenth” sözcüğünün karşılığı ergenlik belirtilerinin görüldüğü 12 yaş ile büyümenin durduğu 21 yaş arasını kapsamaktadır(Yavuzer, 1998:277’den naklen;Yörükoglu, 2004: 13).

3.9.1 Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi

Ergenlik dönemi fırtına ve stres dolu bir dönemdir. Gelişim dönemleri için net ve kesin sınırlar olamamakla birlikte gelişim dönemlerinin bilimsel açıdan incelenbilmesi için öyle ya da böyle döneme özgü sınırlandırılmaların yapılması da zorunludur.

Anlamli bir kavram olarak ergenlik en iyi şekilde bireyin tüm gelişimini içeren geniş bir çerçevede ele alınabilir. Döneme bu açıdan yaklaşıldığında fizyolojik olgunlukla birlikte toplumsal açıdan sorumluluk yüklenme yönünde çocuğa bir zorlama yapıldığında ergenliğin başladığı söylenebilir. Elbette bu ölçü kullanılırken, dönemin başlangıcı ve sonu için bireysel farklılıklar her zaman göz önünde bulundurulmalıdır(Koç, 2002 :11).

3.9.2. Ergenlik Döneminde Kimlik ve Kişilik Gelişimi

Ergenlik çağının en önemli psikolojik özelliği kişiliğin gelişmesi ve olgunlaşmasıdır. Bu çağda ergen kimliğini arar. İçinde yaşadığı ailede, çevrede, grupta ve toplumda amacını, beklentilerini, duygularını, düşüncelerini, inançlarını, tutum ve davranışlarını belirlemeye çalışır. Bu anlamda o kim olduğunu, ne olacağını ve ne yapacağını, kimlere ve nelere inanacağını çeşitli konular etrafında sorular sorarak ne düşünüp nasıl davranacağına dair bir arayış içindedir. Bu arayış içinde başkalarıyla kurup sürdürdüğü iletişimlerden bilinçli veya bilinçsiz bir biçimde sürekli etkilenir(Köknel, 1993: 265).

Kimlik bunalımı, atlatılması gerekli doğal bir gençlik hastalığı olarak tanımlanabilir. Bu bunalım bazı ergenlerde hafif ve az bir sürede geçerken, bazılarında ise ağır ve uzun yaşanır(Yörükoglu, 2004:114).

Erikson’a göre kişilik gelişiminde ergenlik dönemi çok önemlidir. Ergenlikteki en önemli değişimin “kimlik karışıklığı” olarak adlandırdığı değişimdir. Ergenlerin çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecinde kendisi ve gerçek kimliği konusundaki kaygı ve arayışları onda ciddi sarsıntılara ve zaman zaman denetimlerini kaybetmelerine yol açabilir. Erikson’a göre ergenler yeni bir kimlik kazanma mücadelesinde başkalarının gözünde kendileri ile, kendi gözündeki kendilerini karşılaştırırlar. Önceden edindikleri rol ve becerileri yeni durumla nasıl bütünleştirecekleri en büyük problemleridir. Ergen çocukluktaki özdeşimlerini ve cinsi yönelimlerini, doğuştan getirdikleri yetenekler ve toplum tarafından sunulan imkanlarla bütünleştirirler(Erikson, 1984:26-30’dan naklen; Mehmedoğlu, 2004:89).

Ergenlik dönemindeki kişilik ve kimlik gelişimi, bu dönemdeki gelişim ödevlerinin yerine getirilmesiyle de ilgilidir. Bu bağlamda farklı tasniflerle

değerlendirilen ergenlik dönemindeki gelişim ödevlerini şöyle özetlemek mümkündür: Hızlı bir biçimde değişen ve gelişen bedenin fizyolojik yapısına uyum sağlayabilme; akran grupları arasında bir yer edinebilme; meslek seçimi ve seçilen mesleğe yönelik hazırlıklar yapabilme; ekonomik bağımsızlığını güvence altına alabilme; aileden ayrı olarak bağımsızlığını kazanabilme; yetişkinler gibi toplumda sosyal statü sağlayabilmek için çaba gösterebilme; yavaş yavaş evliliğe ve aile kurmaya hazırlık yapabilme; kendine uygun bir yaşam felsefesi ve kişisel değer duygusu geliştirebilmedir(Baymur, 1994:62).

3.9.3. Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi

3.9.3.1. Ergenlik Döneminde Dini Duygu ve Düşünce Gelişimi

Her gelişim döneminin kendine ait dini duygu ve düşünce gelişim seyri vardır. Ancak konunun daha iyi anlaşılması bakımından yararlı olacağı düşünüldükçe öncelikle kısaca dini duygunun tanımı yapılmıştır. Dini duygu ; bireyin dini tecrübe anında(dua ve ibadet ederken vb.)hissettiği duygu ve algıların genel toplamıdır(Hökelekli,1993 :137).

Din psikologları tarafından ergenlik ile ilgili yapılan çalışmalarda, genel olarak bu dönemdeki dini gelişimin dini uyanış, iç çatışmalar ve olgunlaşma dönemleri olmak üzere üç evresi olduğu tespit edilmiştir. Bu dönemlerden dini uyanış dönemi 11-14 yaşları arasında psikik açılım ve coşkulanım durumlarında ortaya çıkarken; dini çatışma dönemi 14-18 yaşları arasında birdenbire belirir. Dönemin sonlarına doğru ise 17-18 yaşlarından 21-24 yaşlarına kadar farklı biçimlerde bir dini olgunlaşma dönemi kendini gösterir. Gerçekte sözü edilen bu üç dini gelişim dönemi de hayatın karmaşıklığı içinde birbiriyle içi içe geçer, bireysel özellikler ve yaşanan çevreye göre de farklılık gösterir(Koç, 2002 : 23).

Gençlik dönemi her yönden olduğu gibi dini bakımdan da hızlı değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir çağıdır. Ergenler sık düşünce ve tutum değiştirebilirler. Bazen kendilerini dine çok yakın, samimi ve içten bir bağlanış içerisinde bulurken; bazen de dinden çok uzak, ilgisiz ve kopuk bir çizgi üzerinde yürüyebilirler. Ergenlerin din ile ilgisi daha çok bilişsel düzeydedir; bir dünya görüşü oluşturma ve hayatı anlamlandırmada bir referans olarak dinin onları çeken bir yüzü vardır. Ayrıca yaşadıkları ahlaki çatışmaların yol açtığı suçluluk ve günahkârlık duyguları ile başa çıkmada da dini inanç ve değerler onlar için önem kazanır. Din onlar için hem çok içten güdüledikleri cinsellik, bağımsızlık gibi güçlü arzuları kısıtlayan can sıkıcı bir kurallar yığını bir taraftan da suçluluk ve günahkârlık duygularını yatıştırıcı, kimlik ve anlam arayışlarına uygun ve kapsamlı çözümler sunan bir düşünce ve değerler sistemi olarak anlam taşır. Dini ibadet ve merasimler ise ergenler için daha az öneme sahip, bazen de can sıkıcı olarak görülebilir(Hökelekli, 2010:111).

3.9.3.2. Ergenlik Döneminde Dini Tutum, İnanç ve Davranış Gelişimi

Daha öncede tanımı yapıldığı gibi dini tutum; bireyin dinle ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını ifadelendirme biçimidir. Bireylerin her konuda olduğu gibi din konusunda da tutumları bir anda oluşmaz. Tutumlar bir gelişim çizgisi içerisinde ve çeşitli faktörlerin etkileri sonucunda olgunlaşır ve gelişir. Bu bağlamda ergenin dine karşı oluşacak tutum ve davranışlarında ailesinin, arkadaşlarının, içinde yaşadığı sosyal çevre ve kültürün etkileri oldukça yüksektir. İslam dinine göre bireyin dini

davranışlarından sorumlu olduğu çağ ergenlik dönemiyle başlar. Bu sebeple dini tutum ve davranışların gelişim seyri ayrı bir önem kazanır. Bu dönemde alınan din eğitiminin baskı ve korkuya dayalı olması dini tutumları olumsuz etkilerken, sevgi ve hoşgörüyeye dayalı bir din eğitimi daha olumlu dini tutum kazanılmasını sağlayacaktır.

Zihin gücünün artmasıyla ergen kendisini ilgilendiren konulardan biri olan dini meseleler üzerinde düşünür ve dini inançlarını gözden geçirmeye başlar. Çocukluk döneminde kendisine telkin edilen ve kolayca kabul ettiği dini bilgileri ergenlik dönemi boyunca zaman zaman yeniden düşünür. Bu süreçte genç dindeki bazı hususlara kuvvetle sarılırken bazı hususlarda şüphe edebilir. Şüphe ve kararsızlık bu dönem dini gelişimin ana problemidir. Dini konularda şüphe etmek bu dönemde sağlıklı, normal ve olumlu bir gelişmedir. Zira bu hem dini uyanışın bir sonucudur hem de ergenin zihnindeki şüpheleri çözüp bilinçli olarak dinini benimsemesini sağlar(Certel, 2003:170).

İnanç gelişim teorisinin kurucusu James Fowler bireysel dini inancın Piaget ve Kohlberg'deki gibi ardışık bir evrede geliştiğini söyler(Özdemir, 2008: 14).

James Fowler'ın inanç aşamalarına bakacak olursak, James Fowler inanç ile ahlakın aynı şey olduğunu düşünmektedir. İnançın aşamalarını iki yaşından başlayarak incelemiştir. Fowler'a göre inanç duygusu kutsal bir yöneliştir. Ona göre insanların inanca ilişkin duygu yolculuğunun altı aşaması vardır. Bu aşamalar:

1. **Sezgisel/ Düşünmeci İnanç:** Bu dönem iki ile altı yedi yaşlarını kapsamaktadır. Fowler, çocuğun bu dönemdeki zihinsel yapısını "zihinsel bebeklik" olarak adlandırmıştır. Fowler'ın yaptığı çalışmalardan elde ettiği bulgulara göre çocuğun ilk altı yaşındaki deneyim ve hayalleri, onun yaşamındaki inançlarını uzun süreli olarak etkileyecek güce sahiptir.

2. **Efsanevi/ Gerçekçi İnanç:** Bu aşama okul dönemdeki çocuklarda görülmektedir. Bu aşamada düşünce normalleşmeye başlar. Sembolik hayal gücünden çıkış söz konusudur. İnançlar kurallara bağlanır.

3. **Yapay/ Geleneksel İnanç:** Bu dönem oniki ile onüç yaşlarında başlar. Ergenliğin başlangıcı olan bu dönemin en belirgin özelliği gruplara uyumdur. Bu dönemde birey kendi düşünceleri hakkında düşünebilir düzeye gelir. Bu, bir insanın kimliğini oluşturmaya başlaması anlamına gelmektedir. Bu aşamanın tipik özelliklerinden biri kişiler arası ilişkileri genişletici bir özellik olarak Tanrı imgesinin oluşmaya başlamasıdır.

4. **Bireysel/ Mütefekkir İnanç:** On yedi yaşlarında başlayıp yirmili yaşların ortalarına kadar devam eder. Bu dönemde kişiler kademeli bir şekilde gruptan bağımsızlaşma eğilimindedir. Bu aşama, bireyin yaşamını idame etmeye başladığı kişiler arası ilişkiler döngüsünün dışına çıkabildiği dönemde belirir.

5. **Birleştirici İnanç:** Otuzbeş, kırk yaşları ve daha sonrasında bazı insanlar yaşamlarının ortasında sahip oldukları inançlarında birleştirici inanç diye adlandırılan bazı değişikliklere maruz kalırlar.

6. **Evrenselleştirici İnanç:** Bu dönem bireyin Tanrıya ulaşmayı ve nihayete varmayı merkeze aldığı dönemdir. Bu dönemdeki insanlar Tanrıyı tasdik etme uğruna kendilerini feda edebilirler(Fowler 2000: 85-104).

Bu kurama göre üçüncü ve dördüncü aşamalarını yaşayan ergen, inançlarını sorgulamaya başladığı ve dönemin sonlarına doğru inançlarının belirginleşmeye başladığı dönemlerini yaşamaktadır. Ailesi parçalanmış ergenler bu aşamaların birinde takılı kalabilmekte, diğer aşamalara geçmekte sıkıntı yaşayabilmektedirler.

İlköğretimin ikinci yarısına ve ortaöğretim yıllarına rastlayan ergenlik çağı, dini

açından bir uyanış çağı olduğu gibi, aynı zamanda dini şüphelerinde görüldüğü bir dönemdir. Bu dönemin sonlarına doğru dini inanç ve tutumlarda bir kararlılık görülür(Armaner, 1980:58).

Böylece ergenlik dönemi, dini şuurun uyandığı bir dönem olup, ergen ergenlik çağı boyunca önceden kendisine aktarılan dini bilgileri şuurlu bir biçimde kendine maalemtmek üzere yeniden gözden geçirildiği ve ergenlik dönemin sonlarına doğru dini tutumlar belirginleşmeye başladığı bir dönemdir.

3.9.3.3. Ergenlik Döneminde Ahlaki Gelişim

Ahlak gelişimi, bireyin kendisinin veya başkasının davranışı hakkında düşünme veya bu davranışı iyi veya kötü olarak yargılama yetisinin gelişmesidir(Gander ve Gardiner, 2010:431).

Kohlberg'e göre ahlaki gelişim evrelerine bakacak olursak, Kohlberg ahlaki gelişim kuramını Piaget gibi çocuk ve yetişkinlerin belirli durumlarda davranışlarını yöneten kuralları nasıl yorumladıklarını incelemiştir. İnsanların altı yargı aşaması geçirdiklerini belirtmektedir. Bu altı aşama ise üç düzey içinde yer almaktadır. Bu düzeyler:

1. DÜZEY: Gelenek Öncesi Düzey: Kurallar başkaları tarafından konur. Bu düzeydeki çocuk kültür içinde kabul edilen iyi ve kötü ölçütlerine göre davranır.

1.Aşama: Ceza ve İtaat Eğilimi: Bu düzeydeki çocuklar sadece otoriteye uyar ve cezalandırılmaktan kaçarlar. Genel olarak olayların dış görünüşüne ve meydana gelen zararın büyüklüğüne bakarak karar verirler. Olayın gerisindeki neden önemli değildir. Etkinliğin fiziksel sonuçları etkinliğin kötü ya da iyi olduğunu belirler.

2.Aşama: Araçsal İlişkiler Eğilimi: Çocukların kendi ihtiyaç ve isteklerinin karşılanması önemlidir. Diğer insanların da ilgilerinin farkına varırlar. Ancak ahlaki yargıda bulunacakları zaman, başkalarının ihtiyaçlarını somut bir şekilde dikkate almakla birlikte hala birinci planda kendileri vardır.

2. DÜZEY:Geleneksel Düzey: Birey için aile, grup ve ulusun beklentileri herşeyden önemlidir. Bu beklentiler yakın ve açık sonuçları düşünülmezsizin kabul edilir ve değerlidir. Sosyal düzeni destekleme ve sadakat önemlidir. Kendi ihtiyaçları bazen grubunkilere göre ikinci planda kalır.

3.Aşama: Kişilerarası Uyum Eğilimi: Geleneksel düzey içinde yer alan üçüncü aşamada, akran gruplarıyla işbirliği gözlenir. İyi davranış, başkalarına yardım etmek ya da onları mutlu etmektir. Başkaları tarafından onay görmek, iyi çocuk olmak önemlidir.

4.Aşama: Kanun ve Düzen Eğilimi: Bu dönemde doğru davranış, otoriteye ve sosyal düzene uygun olarak kişinin görevini yerine getirmesidir. Artık akran gruplarının kurallarının yerini toplumun kuralları ve kanunları almıştır.

3. DÜZEY: Gelenek Ötesi Düzey: Bireyin başkaları ve otoriteden bağımsız olarak izlemek istediği ahlak ilkelerini seçtiği ve kendine özgü değerler sistemini örgütlediği düzeydir.

5.Aşama: Sosyal Sözleşme Eğilimi: Bu aşama gelenek sonrası düzey içindedir. Kanunların kullanımı ve bireysel haklar eleştirici bir şekilde incelenir. Toplumun kanunları ve değerlerinin görel ve topluma özgü olduğu kabul edilmektedir. Kanunların demokratik olarak değiştirilebileceği ilkesine sahiptirler.

6.Aşama: Evrensel Ahlak ilkeleri Eğilimi: Kişi ahlak ilkelerini kendisi seçip oluşturur. Bu ilkeler adalet, eşitlik, insan hakları gibi bazı soyut kavramlara dayalıdır(Senemoğlu, 2003:70-73)

Evrensel ahlak gelişim dönemlerinden sosyal sözleşme ve evrensel ahlak dönemi olarak adlandırılan bu dönemde olan ergen doğru ve yanlış sosyal düzenin yasa ve kurallarıyla değil, bizzat kendi vicdanıyla ve kendi geliştirdiği ahlak ilkeleriyle tanımlar. Bu ilkeler evrensel adalet ilkelerini, insan haklarının eşitliğini ve insana saygıyı içerebilirler. Böylece yalnız kendini değil başkalarına da düşünen yüksek seviyeli bir ahlaki yargı geliştirmeye başlar. Başkalarına yardım, zor durumlarda bulunanlara acıma duygusu görülür. Vicdan ve ahlaki sorumluluk en yüksek seviyesine ulaşır. Kişi artık kendi kendini denetleyebilir. Davranışları ahlak kurallarına aykırı düştüğü veya yapmak istediği bir işte başarısızlıkla karşılaştığı zaman çok güçlü “suçluluk duygusu” yaşar, çevresindekilerin yüzüne bakamaz. Başkalarının davranışlarını da aynı yüksek ahlaki sorumluluk bilinci ile değerlendirir. Bunun sonucu olarak hak ve adalet fikri bu dönemde çok güçlüdür. Ergenler haksızlık yapan, eşit davranmayan kimselere karşı sert tepki gösterirler(Hökelekli, 2009:17).

Ergen ahlaki gelişim seyri içerisinde benliğinin o güne kadar tanıyamadığı yönlerini görerek kendini incelemeye ve yorumlamaya çalışır. O ana kadar düşünmeden yaptığı davranışları bundan sonra vicdanının süzgecinden geçirerek yapmaya çalışır. Bu vicdan gelişimine paralel olarak ergenlik döneminin ahlaki gelişiminde etkin karakteristik duygulardan birisi de şüphesiz “suçluluk ve günahkârlık” duygularıdır. Ergendeki suçluluk duygusu ahlaki kabullerdeki çatışmanın veya uyuşmazlığın varlığına işaret ederek doğru davranma konusunda vicdanının uyarısına aracılık eder. Dolayısıyla ergen vicdanı tarafından mahkûm edilir. Vicdan gelişiminde meydana gelen ilerlemeler ergeni iç kontrole, kendine sahip olmaya ve daha bağımsız fakat daha sorumlu davranmaya yönlendirir(Koç, 2002:32-33).

Bazı araştırmalar ahlaki olgunluğun 19 yaşından önce gerçekleşmeyeceği ve ancak çok küçük bir azınlığın “ahlak olgunluğunun en yüksek aşaması” na ulaşabileceğini ortaya koymaktadır. Kohlberg’e göre de ahlaki gelişimin bu en üst noktasına ait düşünce özelliklerine, eğer kazanılabilirse 20 yaş civarında ulaşılabilir(Hökelekli, 2009:18).

Ailesi parçalanmış ergenler bu ahlaki gelişim dönemlerinden birinde takılı kalabilmekte, bu da diğer ahlaki gelişim görevlerini yerine getirmeyi engelleyebilmektedir. Kohlberg’in kuramına göre ahlaki ilkeler pek çok isteğin çatışmasına bulunan bir çözümdür, temelde de adalet ilkesine dayanır. Ailesi parçalanmış ergenler bu durumu yaşamasını bir adaletsizlik olarak görüp diğer dönemlere adapte olmakta zorlanabilirler.

4.YÖNTEM

Bir araştırmanın yöntemi, problem çözümü için gerekli verilerin toplanması, analizi ve yorumlanması işlemlerini içerir. Başka bir ifade ile araştırmanın yöntemi, araştırma da bilinmeyen bulup meydana çıkarmak veya bilineni başkalarına ispat etmek için düşünceleri iyi bir şekilde sıralamak, kullanmak sanatıdır(Arslantürk, 1997:63)

Araştırma verilerini toplamak amacıyla “Kişisel Bilgi Anketi” ile “Dini Tutum Ölçeği”nin uygulanması 2010-2011 Eğitim-Öğretim yılında gerçekleştirilmiştir. Uygulamadan önce gerekli yerlerden (Milli Eğitim Bakanlığı ve Milli Eğitim Müdürlüğünden) resmi izin alınmıştır.

Araştırma kapsamındaki ailesi parçalanmış öğrencilere, okul idaresi, rehberlik servisi ve sınıf öğretmenleri ile iletişim kurularak ulaşılmıştır. Ailesi parçalanmış öğrenciler belirlendikten sonra cinsiyete bakılmaksızın tesadüfi(random) bir şekilde ailesi parçalanmış öğrenciler alınmıştır. Daha sonra yine tesadüfi(random) bir şekilde ailesi parçalanmamış öğrenciler alınmıştır.

Uygulama için önceden okullardan randevu alınarak araştırma kapsamına alınacak öğrenciler idareciler, sınıf öğretmenleri ve psikolojik danışmanlarla birlikte belirlenmiş ve uygulama için zaman ayarlanmıştır. Belirlenen zamanlarda okullara gidilerek araştırma kapsamına alınacak öğrencilerin bir araya toplanması sağlanarak araştırmacı ve psikolojik danışmanlar tarafından veri toplama araçları uygulanmıştır.

Uygulamadan önce öğrencilere araştırmanın amacı, kullanılan ölçme araçlarının nasıl cevaplanacağı konusunda gerekli ön bilgiler verilmiş ve gönüllülük esas alınmıştır.

Ayrıca, öğrencilerin verdikleri cevapların gizli tutulacağı ve sadece araştırma amacı ile kullanılacağı belirtilmiştir. Veri toplama araçlarının uygulaması yaklaşık 30 dakika sürmüştür.

Veri toplama araçları toplam 500 öğrenciye uygulanmıştır. Ancak 496 öğrenci araştırma kapsamına alınmıştır. Anne-baba durumunu boş bırakmış ya da ankette bazı soruları boş bırakmış öğrencilerin anketleri değerlendirilmeye alınmamıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan Kişisel Bilgi Anketi ve Dini Tutum Ölçeğinden elde edilen veriler araştırmacı tarafından kodlanarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Toplanan veriler, SPSS-WINDOWS 11.5(Statistical Package for Social Sciences) paket programıyla çözümlenmiştir.

SPSS-WINDOWS 11.5 paket programını kullanabilmek için Yaşar Baykul'un İstatistik Metodlar ve Uygulamalar adlı kitabı, Şeref Kalaycı'nın Spps Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik adlı kitabı, Şener Büyüköztürk'ün Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı adlı kitabından faydalanılmıştır.

Araştırmanın onyedinci denemesi ile ilgili toplanan bilgiler SPSS for Windows Paket Programı ile istatistiksel analize tabi tutulmuş ulaşılan sonuçlar tablolar halinde verilmiş ve yorumlanmıştır. Denencelere uygun olarak grup içi ve gruplararası karşılaştırmalarda uygun olan istatistiksel işlem kullanılmıştır. İki grubun yer aldığı denencelerde *t-testi*, ikiden fazla grubun bulunduğu denencelerde *varyans analizi* kullanılmıştır.

Bilgilerin analizinde ve hipotezlerin test edilmesinde varyans analizi (ANOVA-F testi) kullanılmıştır. Varyans analizi (Analysis Of Variance=ANOVA), bir değişkene ait ikiden çok grubun ortalamaları arasında önemli bir farkın olup olmadığını araştırdıktan sonra, aralarında istatistiksel olarak önemli bir fark varsa, bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu ortaya koymak amacıyla yapılır. Varyans analizi sonucunda ortalamalar arasında önemli bir fark bulunmuşsa, hangi grup ortalamalarının birbirinden

farklı olduğuna “çoklu karşılaştırma” yöntemi ile bakılır. Değişken grubu iki grup ise bu iki grup ortalamasının farklı olup olmadığı t-testi ile test edilir. Varyans analizi ve t-testinde grupları belirten değişken bağımsız, ortalamaları belirten değişken ise bağımlı değişkendir.

Sosyal bilimler ile ilgili araştırmalarda genellikle kabul edilen önemlilik bir başka ifade ile anlamlılık düzeyi (en çok hata payı) 0.05 olarak alınmıştır. Analiz düzeyi daha yüksek önemlilik düzeyi bulunduğu bunlar ($p<0.01$ veya $p<0.001$) olarak belirtilmiştir. Varyans analizinde ($p<0.05$) ise grup ortalamaları eşit değildir ve aralarında önemli bir fark vardır. Eğer, ($p>0.05$) ise, grup ortalamaları birbirine istatistiksel olarak eşittir ve aralarındaki fark önemli değildir.

Varyans analizi ile grup ortalamaları arasında fark olmadığı belirlenirse çoklu karşılaştırmaya gerek yoktur. Ancak varyans analizi ile bulunan $p<0.05$ ($p<0.01$ veya $p<0.001$) ise, grup ortalamalarının ikili karşılaştırmalarının yapılması gerekir.

Bu araştırmada, grup ortalamalarının çoklu karşılaştırılmasında Tukey-HSD testi kullanılmıştır. Tukey-HSD testi varyans analizi testi sonrası uygulanan çoklu karşılaştırma yöntemleri içinde güçlü testlerden biridir. Bu nedenle bu teste “Tukey’in gerçekten önemli farklar testi” (Tukey’s Honestly Significant Difference Test –HSD) denilmektedir. Bu test ile en küçük önemli fark hesaplanır(Hayran ve Özdemir 1995’den naklen; Kaya 1998:114)

Bulguların istatistiksel analizinden elde edilen sonuçlar tablolaştırılarak “Bulgular ve Yorum” bölümünde sunulmuştur.

5.BULGULAR VE YORUM**5.1.ANKET UYGULANAN DENEKLERLE İLGİLİ BİLGİLER****5.1.1.Cinsiyet Durumuna Göre Dağılım***Tablo:2 Deneklerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı*

CİNSİYET	n	%
Kız	250	50.4
Erkek	246	49.6
Toplam	496	100.0

Tablo 2’de görüldüğü gibi deneklerin %50.4’ü kız, %49.6’sı erkeklerden oluşmaktadır. Erkek öğrencilerin bazıları anketi doldurmak istememişlerdir. Örneklemi oluşturan 496 denegin evreni yansıtacağı düşünülmüştür. Deneklere ulaşma ve bilgi alma çok zaman aldığı için denek sayısı 496 ile sınırlandırılmıştır. Ancak, örneklemden elde edilecek verilerden evrene genelleme yapılabilir.

Apaydın(2001)’in yaptığı araştırmada deneklerin %49.8’i bayan, %50.1’i erkeklerden oluşmaktadır.

Kaya’nın (1998) yaptığı araştırmada deneklerin %55,6’sı erkek, %44,4’ünün bayan olduğu görülmektedir.

Bu araştırmadaki erkek-bayan oranı, önceki araştırmaların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

5.1.2.Yaş Durumuna Göre Dağılım*Tablo:3 Deneklerin Yaş Durumuna Göre Dağılımı*

YAŞ	n	%
13-15	123	24.8
16-18	362	73
19-21	11	2.2
Toplam	496	100.0

Tablo 3’de görüldüğü gibi deneklerin %24.8’i 13-15 yaş aralığında, %73’ü 16-18 yaş aralığında, %2.2’si 19-21 yaş aralığındadır. Deneklerin yaş dilimlerine göre dağılımı göz önünde bulundurulduğunda dinle ilgili belli bir tutum ve davranışa sahip olma açısından temsil yeteneğine sahip olduklarını söyleyebiliriz.

5.1.3. Sınıf Durumuna Göre Dağılım

Tablo:4 Deneklerin Sınıf Durumuna Göre Dağılımı

SINIF	n	%
10.sınıf	228	46
11.sınıf	161	32.5
12.sınıf	107	21.6
Toplam	496	100.0

Tablo 4'te görüldüğü üzere deneklerin %46'sı 10.sınıf öğrencisi, %32.5'i 11.sınıf, %21.6'sı 12.sınıftır. 10.sınıf öğrencisinin çoğunlukta olmasının nedeni;11. ve 12. Sınıf öğrencilerinin sınava hazırlanmalarından kaynaklandığı, yaklaşan YGS'den dolayı rapor alıp okula gelmedikleri için öğrencilerin çoğunluğunu 10. Sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

5.1.4.Lise Türlerine Göre Dağılım

Tablo:5 Deneklerin Öğrenim Gördükleri Lise Türlerine Göre Dağılımı

LİSE TÜRLERİ	n	%
Fen Lisesi	39	7.9
Anadolu Lisesi	162	32.7
Özel Lise	34	6.9
İmam Hatip Lisesi	121	24.4
Genel Lise	140	28.2
Toplam	496	100.0

Tablo 5'te görüldüğü üzere deneklerin %7.9'u fen lisesi, %32.7'si Anadolu lisesi, %6.9'u özel lise, %24.4'ü imam hatip lisesi, %28.2'si genel lisede öğrenim görmektedir. Anadolu lisesinin çoğunlukta olmasının sebebi çoğu genel lisenin Anadolu lisesine çevrilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

5.1.5.Aile Birlikteliğine Göre Dağılım

Tablo :6 Deneklerin Aile Birlikteliğine Göre Dağılımı

AİLE BİRLİKTELİĞİ	n	%
Evet	324	65.3
Hayır	118	23.8
Ayrı Yaşıyor	17	3.4
Başka	37	7.5
Toplam	496	100.0

Tablo 6'da görüldüğü üzere deneklerin %65.3'ünün ailesi parçalanmamış, %23.8'inin anne-babası ayrılmış, %3.4'ünün annesi babası ayrı yaşıyor, %7.5'inin de anne babası herhangi bir sebepten dolayı ayrı yaşamak zorunda kalmıştır. Toplamda deneklerin % 34.7'sinin ailesi parçalanmış ailedir.

Fiyakalı(2008)'nin yaptığı çalışmada 836 öğrenciden 453 öğrencinin ailesi parçalanmamış, 383 öğrencinin ailesi parçalanmıştır.

Er(2009)'in yaptığı çalışmada ailesi parçalanmış 414 öğrenci ile çalışmıştır. Bunlardan 221'i kız 193'ü erkektir.

Özcan(2005)'in yaptığı çalışmada 70 ailesi parçalanmış, 82'si ailesi birlikte olan toplam 152 öğrenci ile çalışmıştır.

Büyükşahin(2009)'in yaptığı çalışmada 75'i kız, 85'i erkek olmak üzere toplam 160 ailesi parçalanmış öğrenci ile çalışmıştır.

Pancar(2009)'in yaptığı çalışmada 226'sı parçalanmış, 226'sı parçalanmamış toplam 452 öğrenci ile çalışmıştır.

Daha önceki parçalanmış aile çocuklarıyla ilgili çalışmalarda parçalanmış aile çocuklarıyla normal aile çocukları sayısı oranları bu çalışmadaki oranla benzerlik göstermektedir.

5.1.6. Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre Dağılım

Tablo:7 Deneklerin Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

ANNE ÖĞRENİM DURUMU	n	%
Okur-yazar değil	61	12.3
Okur-yazar	30	6.0
İlkokul	216	43.5
Ortaokul	63	12.7
Lise	81	16.3
Yüksekokul/Üniversite	45	9.1
Toplam	496	100.0

Tablo 7’de görüldüğü üzere annelerin %12.3’ü okur-yazar değil, %6’sı okur-yazar, %43.5’i ilkökul mezunu, %12.7’si ortaokul mezunu, %16.3’ü lise mezunu, %9.1’i yüksekokul/üniversite mezunudur. Deneklerin annelerinin çoğunluğunu ilkökul mezunları oluşturmaktadır. Okur-yazar olmayanların ve yüksekokul/üniversite mezunlarının sayılarının azlığı göze çarpmaktadır.

5.1.7. Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Dağılım

Tablo:8 Deneklerin Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

BABA ÖĞRENİM DURUMU	n	%
Okur-yazar değil	7	1.4
Okur-yazar	14	2.8
İlkokul	148	29.8
Ortaokul	70	14.1
Lise	131	26.4
Yüksekokul/Üniversite	126	25.4
Toplam	496	100.0

Tablo 8’de görüldüğü üzere babaların %1.4’ü okur-yazar değil, %2.8’i okur-yazar, %29.8’i ilkökul mezunu, %14.1’i ortaokul mezunu, %26.4’ü lise mezunu, %25.4’ü yüksekokul/üniversite mezunudur. Deneklerin annelerinin öğrenim durumuna bakılacak olursa babaların öğrenim durumlarının daha iyi olduğu söylenebilir. Örneğin annelerde okur-yazar olmayanların oranı %12,3 iken babalarda bu %1,4’e düşmüştür. Yüksekokul/üniversite mezunu annelerde %9,1 iken bu oran babalarda %25,4’tür.

5.1.8. Annelerinin Meslek Durumuna Göre Dağılım*Tablo:9 Deneklerin Annelerinin Meslek Durumuna Göre Dağılımı*

ANNE MESLEK	n	%
Memur	36	7.3
Emekli	20	4
Esnaf	6	1.2
İşçi	15	3
Serbest Meslek	8	1.6
Ev hanımı	411	82.9
Toplam	496	100.0

Tablo 9'da görüldüğü üzere annelerin %7.3'ü memur, %4'ü emekli, %1.2'si esnaf, %3'ü işçi, %1.6'sı serbest meslek, %82.9'u ev hanımı olduğu görülmektedir. Annelerin % 83'e yakınının çalışmadığı görülmektedir. Bu da kadınlarımızın hala çalışma hayatına yeteri kadar katılmadıklarını göstermektedir.

Apaydın(2001)'in yaptığı araştırmada deneklerin annelerinin çoğunluğu ev hanımıdır (% 85.6). Bunu % 8.26 emekli olanlar ile % 3.18 ile memur olanlar izlemektedir. Diğer meslek dallarında var olan annelerin sayısı da oldukça azdır. Bir bakıma okur-yazarlık durumları mesleklerde de etkisini göstermiş gözükmektedir.

Anne mesleği oranları önceki araştırmaların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

5.1.9.Babaların Meslek Durumuna Göre Dağılım

Tablo:10 Deneklerin Babalarının Meslek Durumuna Göre Dağılımı

BABA MESLEK	n	%
Memur	135	27.2
Emekli	81	16.3
Esnaf	80	16.1
İşçi	123	24.8
Çiftçi	33	6.7
Serbest Meslek	41	8.3
İşsiz	3	0.6
Toplam	496	100.0

Tablo 10'da görüldüğü üzere babaların %27.2'si memur, %16.3'ü emekli, %16.1'si esnaf, %24.8'i işçi, %6.7'si çiftçi, %8.3'ü serbest meslek, %0.6'sı işsizdir.

5.1.10Ailelerinin Sosyo-Ekonomik Durumuna Göre Dağılım

Tablo:11 Deneklerin Sosyo-Ekonomik Durumuna Göre Dağılımı

SOSYO-EKONOMİK DURUM	n	%
500 TL'den az	65	13.1
500TL-1500TL arası	224	45.2
1500TL-2500TL arası	137	27.6
2500TL-3500TL arası	42	8.5
3500TL ve üstü	28	5.6
Toplam	496	100.0

Tabloda 11'de görüldüğü üzere deneklerin %13.1'i 500TL'den az, %45.2'si 500TL-1500TL arası, %27.6'sı 1500TL-2500 TL arası, %8.5'i 2500-3500 arası, %5.6'sı 3500TL ve üstü aylık gelire sahiptir. Orta seviyede gelir kaynağını 500TL ile 2500TL arasında düşünürsek çoğunluğun %72,3 oranla orta seviyede bir gelir kaynağına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Zengin sayılabileceklerin oranı ise %14.1'i göstermektedir.

Apaydın(2001)'in yaptığı araştırmaya bakacak olursak deneklerin aileleri genelde orta seviyede ekonomik gelişmişlik düzeyine sahiptir (% 67.62). Ekonomik imkânı bakımından yetersiz olanların oranı ise azımsanamayacak bir düzeydedir (% 22.54). Ortanın üstü yani zengin sayılabilecek ya da toplumun ortalamasının üzerinde bulunanların oranı ise sadece % 9.84'tür.

5.1.11.Yaşamının Çoğunluğunu Geçirdikleri Yerlere Göre Dağılım

Tablo:12 Deneklerin Yaşamının Çoğunluğunu Geçirdikleri Yerlere Göre Dağılımı

YAŞANILAN YER	n	%
Büyük Şehir	142	28.6
Küçük Şehir	278	56
Kasaba	23	4.6
Köy	53	10.7
Toplam	496	100.0

Tablo 12'de görüldüğü gibi deneklerin %28.6'sı büyük şehirde, %56'sı küçük şehirde, %4.6'sı kasabada, %10.7'si köyde yaşamını sürdürmektedir.

Apaydın(2001)'in yaptığı araştırmada da deneklerin yaşamlarının çoğunluğunu geçirdikleri yerlere göre dağılımı, % 41.27'si küçük şehir, % 33.97'si büyük şehir, % 14.92'si kasaba ve % 9.84'ü köy'de şeklindedir. Bu oranlara göre deneklerin çoğunluğunun Şehir kültürü içerisinde (%75.24) yaşamlarını geçirdikleri ve sosyoloji terminolojisinde yer aldığı üzere kentli kültüre sahip bireyler olduğunu söyleyebiliriz.

5.1.12.Dini Bilgilerini Aldıkları Yerlere Göre Dağılım

Tablo:13 Deneklerin Dini Bilgilerini Aldıkları Yerlere Göre Dağılımı

DİNİ BİLGİLERİN ÖĞRENİLDİĞİ YER	n	%
Anne-baba	262	52.8
Yaz Kuran Kursu	152	30.6
İlkokul, ortaokul, lise öğreniminde	81	16.3
Dinle ilgili eğitim almadım	1	0.2
Toplam	496	100.0

Tablo 13'e baktığımızda deneklerin %52.8'i dini bilgilerini ailelerden öğrenmektedir. %30.6'sı yaz kuran kurslarından, %16.3'ü ilkokul, ortaokul ve lise öğreniminde %0.2'si de dinle ilgili hiç eğitim almadıklarını söylemişlerdir.

Aydın'ın (1995) yaptığı araştırmada denekler dinle ilgili bilgilerini aldıkları yer bakımından şöyle tespit edilmiştir: % 36.84'ü okuduğu kitaplardan, % 34.21'i okuldan, % 26.32'si aileden ve % 2.63'ü de Kur'an Kursu'ndan.

Apaydın'ın (2001) yaptığı araştırmada deneklerin % 35.87'i dini bilgilerini "anne-baba"larından aldıklarını belirtmektedirler. Bunu % 24.13 ile "Ortaöğretimdeki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi" takip etmektedir. Dini bilgilerini "Kur'an Kursu ya da yaz kursları"ndan aldığını belirten deneklerin oranı ise % 18.41'dir. "Fakülte" bizzat ya da fakülte yıllarında başka yerlerden aldığını belirtenlerin oranı ise % 9.84'tür.

Genel olarak bakıldığında dini bilgilerini anne ve babadan aldığını söyleyen öğrencilerin sayısı yüksek çıkmıştır. Bu da dini bilgilerin öğreniminde anne ve babaların büyük rol oynadığını göstermektedir. Bu nedenle ki din eğitiminde anne ve babaların doğru bilgiler aktarabilmesi için, doğru bir din eğitiminden geçmesi gerektiği söylenebilir.

5.1.13. Annelerinin Dini Davranış Durumuna Göre Dağılım

Tablo:14 Deneklerin Annelerinin Dini Davranış Durumuna Göre Dağılımı

ANNE DİNİ DAVRANIŞ	n	%
Dinin bütün gereklerini yerine getirir.	282	56.9
Dinin gereklerini kısmen yerine getirir.	198	39.9
Dinin gereklerini çok az yerine getirir.	10	2
Dinin gereklerini yerine getirmez.	6	1.2
Toplam	496	100.0

Tablo 14'e baktığımızda deneklerin annelerinin %56.9'unun annesi dinin bütün gereklerini yerine getirirken, %39.9'u dinin gereklerini kısmen yerine getiriyor. %2'si dinin gereklerini çok az yerine getirirken, %1.2'si dinin gereklerini yerine getirmediğini söylemektedir.

5.1.14. Babalarının Dini Davranış Durumuna Göre Dağılım

Tablo:15 Babalarının Dini Davranış Durumuna Göre Dağılımı

BABA DİNİ DAVRANIŞ	n	%
Dinin bütün gereklerini yerine getirir.	211	42.5
Dinin gereklerini kısmen yerine getirir.	220	44.4
Dinin gereklerini çok az yerine getirir.	50	10.1
Dinin gereklerini yerine getirmez.	15	3
Toplam	496	100.0

Tablo 15'e baktığımızda babaların %42.5'i dinin bütün gereklerini yerine getirirken annelerde bu oran daha yüksektir(%56.9). Dinin gereklerini kısmen yerine getiren babaların oranı (% 44.4) annelere göre (% 39.9) daha yüksektir. Dinin gereklerini az yerine getiren babaların oranı ise % 10.1'dir. Bu da yine annelerin oranından yüksektir.(% 2.9). Dinin gereklerini hiç yerine getirmeyen babaların oranı ise % 3'tür. Bu oran da yine annelerin oranından (% 1.2) yüksektir.

5.1.15. Arkadaşlarının Dini Davranış Durumuna Göre Dağılım

Tablo: 16 Deneklerin Arkadaşlarının Dini Davranış Durumuna Göre Dağılımı

ARKADAŞ DİNİ DAVRANIŞ	n	%
Dinin bütün gereklerini yerine getirir.	45	9.1
Dinin gereklerini kısmen yerine getirir.	310	62.5
Dinin gereklerini çok az yerine getirir.	116	23.4
Dinin gereklerini yerine getirmez.	25	5
Toplam	496	100.0

Tablo 16'daki oranlara bakacak olursak; deneklerin arkadaşlarının % 62.5'i dinin gereklerini kısmen yerine getirmektedir. % 9.1'i tamamıyla yerine getirirken, % 23.4'ü çok az yerine getirmektedir. Hiç yerine getirmeyenlerin oranı ise % 5'tir.

5.1.16.Namaz İbadeti İle İlgili Dağılım

Tablo: 17 Deneklerin Namaz İbadeti İle İlgili Dağılımı

NAMAZ İBADETİ	n	%
Beş vakit kılarım	194	39.1
Ara sıra kılarım	184	37.1
Özel gün ve gecelerde kılarım	62	12.5
Sadece Cuma ve Bayram namazlarını kılarım	27	5.4
Namaz kılmıyorum	29	5.8
Toplam	496	100.0

Tablo 17'de görüldüğü gibi deneklerin %39.1'i beş vakit namazını kıldığını, deneklerin %37.1'i ara sıra namaz kıldığını, %12.5'i özel gün ve gecelerde kıldığını, %5.4'ü sadece Cuma ve bayram namazı kıldığını, %5.8'i de hiç namaz kılmadığını belirtmiştir.

5.1.17.Oruç İbadeti İle İlgili Dağılım

Tablo:18 Deneklerin Oruç İbadeti İle İlgili Dağılımı

ORUÇ İBADETİ	n	%
Devamlı tutarım	425	85.7
Ara sıra tutarım	60	12.1
Oruç tutmuyorum	11	2.2
Toplam	496	100.0

Tablo 18'e baktığımızda deneklerin %85.7'si ramazan ayında devamlı orucunu tuttuğunu, %12.1'i ramazan ayında ara sıra oruç tuttuğunu, %2.2'si hiç oruç tutmadığını söylemiştir.

Karacoşkun (1998) yaptığı çalışmada, deneklerin % 69.7'sinin Ramazan orucunu devamlı, % 17.1'inin de ara sıra tuttuğunu tespit etmiştir.

Apaydın'ın (2001) yaptığı çalışmada deneklerin % 53.02'si Ramazan oruçlarını devamlı tuttıklarını, ara-sıra da nafile oruç tuttıklarını belirtmişlerdir. Sadece Ramazan orucunu tutanların oranı ise % 36.19'dur. Hiç oruç tutmayanların oranı da % 4.13'tür. Bu verilerden de anlaşılacağı üzere deneklerin % 89.21'i farz olan orucu tutmaktadırlar.

Bu çalışmadaki oruç tutma oranları önceki çalışmaların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

5.1.18.Dua İbadeti İle İlgili Dağılım

Tablo:19 Deneklerin Dua İbadeti İle İlgili Dağılımı

DUA İBADETİ	n	%
Sık sık dua ederim	365	73.6
Ara sıra dua ederim	130	26.2
Dua etmem	0	0
Başka	1	0.2
Toplam	496	100.0

Tablo 19'da görülen sonuçlarına göre deneklerin %73.6'sı sık sık dua ettiğini, %26.2'si ara sıra dua ettiğini söylemişlerdir. Dua etmemi işaretleyen denek olmadığı gibi başka seçeneğini işaretleyen 1 denek olmuştur.

Apaydın'ın (2001) yaptığı çalışmada deneklerin %80.3'ü sık sık dua ettiğini, bir zorlukla karşılaşınca dua edenlerin oranı ise % 11.11'dir. Sadece mübarek gün ve gecelerde dua edenlerin oranı ise % 4.45'tir. Hiç dua etmeyenlerin oranı ise % 3.18'dir.

Karacoşkun (1998) ise, yaptığı araştırmada, inanç durumları ile dua etme sıklığı arasındaki ilişkiyi araştırırken, denek grubunu oluşturan bireylerin % 62.1'inin sık sık dua ettiğini; % 33.1' inin de ara sıra dua ettiğini tespit etmiştir.

Bu araştırmada ortaya çıkan dua etme oranları, önceki araştırmaların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

5.1.19. Tövbe Etme İbadeti İle İlgili Dağılım

Tablo:20 Deneklerin Tövbe Etme İbadeti İle İlgili Dağılımı

TÖVBE ETME İBADETI	n	%
Sık sık tövbe ederim	198	39.9
Ara sıra tövbe ederim	293	59.1
Hiç tövbe etmem	3	0.6
Başka	2	0.4
Toplam	496	100.0

Tablo 20'de görüldüğü üzere deneklerin %39.9'u sık sık tövbe ettiğini, %59.1'i ara sıra tövbe ettiğini, %0.6'sı hiç tövbe etmediğini, %0.4'ü başka seçeneğini işaretlemiştir.

5.2.DİNİ TUTUM İLE PARÇALANMIŞ AİLEDE YAŞAMA ARASINDAKİ İLİŞKİYLE İLGİLİ BULGULAR

Tablolarda kullanılan kısaltmaların anlamları şöyledir:

n : Denek sayısı

$\bar{x}$: Aritmetik Ortalama

s : Standart sapma

F : İki'den çok gruplarda tek yönlü varyans analizi

p : Anlamlılık(önem) düzeyi

“Dini Tutum Envanteri”nden alınabilecek en yüksek puan 155, en düşük puan ise 31’dir. 31-92 puan arası deneklerin olumsuz bir dini tutuma sahip olduklarını, 93 puan alan deneklerin bu konuda kararsız olduklarını ve 94-155 puan arası ise deneklerin olumlu bir dini tutuma sahip olduklarını göstermektedir. Araştırmamız sonucunda “Dini Tutum Envanteri”nden alınan en yüksek puan 153, en düşük puan ise 50’dir.

5.2.1. Deneklerin cinsiyete göre dini tutum puan ortalamaları ve standart sapmaları

Tablo:21 Deneklerin cinsiyete göre dini tutumları ve t testi sonucu

Cinsiyet	n	$\bar{x}$	S	F	p	Sonuç
Erkek	246	134.57	12.07	0.256	0.05	p<0.001 Önemsiz
Kız	250	133.36	11.61			

Cinsiyete göre ankete katılan öğrencilerin dini tutum puanları arasındaki fark t testi sonucu istatistiksel olarak ($p>0.05$) düzeyinde önemsiz bulunmuştur.

1. Hipotezimiz olan “Erkek öğrencilerin dini tutum düzeyi, kız öğrencilerin dini tutum düzeyinden yüksektir.” şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmamıştır.

Hipotez hazırlanırken Kaya(1998) ve Mehmedoğlu(2004) tarafından yapılan çalışmalara bakılmış erkeklerin dini tutum ve dindarlık düzeylerinin kızlardan yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Erkeklerin inanç konusunda daha baskın, otoriter, geleneksel yapıya meyilli olması düşünülerek hazırlanan birinci hipotez önceki sonuçlarla aynı sonucu vermemiş, hazırlanan hipotez doğrulanmamıştır.

5.2.1.1. Ailesi parçalanmış erkek öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış erkek öğrencilerin dini tutum düzeyinin karşılaştırılması

a-Ailesi parçalanmış erkek öğrencilerin dini tutum düzeyi ailesi parçalanmamış erkek öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha düşüktür.

Tablo:22 Erkek öğrencilerin dini tutum puan ortalamaları ve varyans analizi

Cinsiyet ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış Erkek Öğrenciler	77	125.29	11.29	40.63	0.000	p<0.001 Önemli
Ailesi Parçalanmamış Erkek Öğrenciler	169	139.39	7.00			

Yapılan varyans analizi sonucu ailesi parçalanmış erkek öğrencilerin dini tutum düzeyi ailesi parçalanmamış erkek öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşük çıkmış böylece öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.1.2. Ailesi parçalanmış kız öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış kız öğrencilerin dini tutum düzeyinin karşılaştırılması

b- Ailesi parçalanmış kız öğrencilerin dini tutum düzeyi ailesi parçalanmamış kız öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha düşüktür.

Tablo:23 Kız öğrencilerin dini tutum puan ortalamaları ve varyans analizi

Cinsiyet ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış Kız Öğrenciler	95	122	7.94	84.98	0.000	p<0.001 Önemli
Ailesi Parçalanmamış Kız Öğrenciler	155	13.75	6.62			

Yapılan varyans analizi sonucu ailesi parçalanmış kız öğrencilerin dini tutum düzeyi ailesi parçalanmamış kız öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşük çıkmış böylece “ailesi parçalanmış kız öğrencilerin dini tutum düzeyi ailesi parçalanmamış kız öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha düşüktür” şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.2. Deneklerin Okudukları Lise Türlerine Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

2.İmam hatip lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyi, diğer lise türlerinde okuyan öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha yüksektir.

Tablo:24 Öğrencilerin öğrenim gördükleri okul türüne göre dini tutum puan ortalamaları ve varyans analizi

Okul türü	n	$\bar{x}$	s	p	Gruplar Arası İlişki
1.İmam Hatip Lisesi	121	138.04	9.4	0.000	1, 3 ve 5'le anlamlı düzeyde ilişkilidir.
2.Fen Lisesi	39	135.00	10.7		
3.Anadolu Lisesi	162	132.77	12.11	p<0.001	1, 2 ve 4'le arasında anlamlı düzeyde bir ilişki yoktur.
4.Özel Lise	34	130.61	18.35		
5.Genel Lise	140	132.35	10.94	Sonuç:	
Toplam	496	133.96	11.84	Önemli	

Liselerin genel ortalamalarına baktığımızda imam hatip lisesinin dini tutum puan ortalaması diğer lise türlerinden yüksek olduğunu görmekteyiz. Buna rağmen ikili karşılaştırmada İmam hatip lisesi ile fen lisesi ve özel lise arasında istatistiksel olarak önemli bir fark görülmemiştir.

Bu sonuçlara göre “İmam hatip lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyi, diğer lise türlerinde okuyan öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha yüksektir.” Şeklindeki hipotezin tam olarak doğrulandığı söylenememektedir. İmam hatip lisesi ile anadolu lisesi ile genel lise arasında anlamlı bir sonuç çıkmasının nedeni, iki grubun sayıca karşılaştırmaya uygun sayıda olmasıdır. Fen lisesi ve özel lise ile aralarında anlamlı bir ilişkinin çıkmamasının nedeni ise bu lise türlerindeki denek sayısının azlığından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden bu hipotezin kısmen doğrulandığı söylenebilir.

Kaya'nın 1998'de yaptığı bir araştırmada imam hatip lisesi öğrencilerinin dini tutum puan ortalamaları diğer lise öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur.

Apaydın'ın 2001'de yaptığı araştırmada ilahiyat fakültesi öğrencilerinin diğer fakültede öğrenim gören öğrencilere göre daha olumlu bir dini tutuma sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Hazırlanan hipotez önceki araştırmaların sonuçlarıyla kısmen benzerlik göstermiştir.

İmam-hatip lisesi ve ilahiyat fakültesi öğrencilerinin dini tutum puan ortalamalarının daha olumlu çıkması, bu okullarda verilen dini eğitim-öğretimden kaynaklanabilir. Ağırlıklı olarak din eğitimi veren kurumlar olan imam-hatip liseleri, meslek dersleri, öğretmenleri ve okul arkadaşları öğrencilerin dini tutumunu olumlu yönde etkileyebilen unsurlar olarak söylenebilir.

5.2.2.1. Ailesi parçalanmış fen lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış fen lisesi öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

a-Ailesi parçalanmış fen lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış fen lisesi öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

Tablo:25 Aile Birlikteliğine Göre Fen Lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyleri

Fen Lisesi ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış Fen Lisesi Öğrencileri	11	125.50	13.67	7.67	0.002	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış Fen Lisesi Öğrencileri	28	138.42	6.87			

Tablo 25'e baktığımızda ailesi parçalanmış fen lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış fen lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyinden düşük olduğu görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucu öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.2.2. Ailesi parçalanmış anadolu lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış anadolu lisesi öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

b-Ailesi parçalanmış anadolu lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış anadolu lisesi öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

Tablo:26 Aile Birlikteliğine Göre Anadolu Lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyleri

Anadolu Lisesi ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış Anadolu Lisesi Öğrencileri	65	122	9.35	49.49	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış Anadolu Lisesi Öğrencileri	97	139.51	7.26			

Tablo 26'ya baktığımızda ailesi parçalanmış anadolu lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış anadolu lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyinden düşük olduğu görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucu öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.2.3. Ailesi parçalanmış özel lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış özel lisesi öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

c- Ailesi parçalanmış özel lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış özel lisesi öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

Tablo:27 Aile Birlikteliğine Göre Özel Lise Öğrencilerinin Dini Tutum Düzeyleri

Özel Lise ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış Özel Lise Öğrencileri	15	122.88	14.01	49.49	0.002	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış Özel Lise Öğrencileri	19	139.68	8.66			

Tablo 27'ye baktığımızda ailesi parçalanmış özel lise öğrencilerinin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış özel lise öğrencilerinin dini tutum düzeyinden düşük olduğu görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucu öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.2.4. Ailesi parçalanmış imam-hatip öğrencilerinin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış imam-hatip lisesi öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

d-Ailesi parçalanmış imam hatip lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış imam hatip lisesi öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

Tablo:28 Aile Birlikteliğine Göre İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyleri

İmam Hatip Lisesi ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış İmam Hatip Lisesi Öğrencileri	32	127.40	7.94	40.44	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış İmam Hatip Lisesi Öğrencileri	89	142	4.75			

Tablo 28'e baktığımızda ailesi parçalanmış imam hatip lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış imam hatip lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyinden düşük olduğu görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucu öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.2.5. Ailesi parçalanmış genel lise öğrencilerinin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış genel lise öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

e- Ailesi parçalanmış genel lise öğrencilerinin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış genel lise öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

Tablo:29 Aile Birlikteliğine Göre Genel Lise öğrencilerinin dini tutum düzeyleri

Genel Lise ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış Genel Lise Öğrencileri	49	122.07	10.27	34.38	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış Genel Lise Öğrencileri	91	137.53	7			

Tablo 29'a baktığımızda ailesi parçalanmış genel lise öğrencilerinin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış genel lise öğrencilerinin dini tutum düzeyinden düşük olduğu görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucu öne sürülen hipotez doğrulanmıştır

5.2.3. Deneklerin Aile Birlikteliğine Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

3-Ailesi parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmış öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha yüksektir.

Tablo:30 Aile Birlikteliğine Göre Öğrencilerin Dini Tutum Puanlarının İstatistiksel Analizi ve t Testi Sonucu

Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Evet	324	139.55	6.82	-12.14	0.000	p<0.05 Önemli
Hayır	172	123.43	12.14			

Tablo 30'da görüldüğü gibi deneklerin aile birlikteliğine göre dağılımları göz önüne alındığında ailesi parçalanmamış öğrencilerin dini tutum düzeyinin ailesi parçalanmış öğrencilerin dini tutum düzeyinden yüksek olduğu yapılan bağımsız örneklem t testi ile görülmektedir. Test tablosunun Sig. (Anlamlılık) sütunundaki değer 0.000 olduğu görülmektedir. Söz konusu değer 0.05'ten küçük olduğu için aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasındaki ilişkinin p <0.05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu söyleyebiliriz.

Yapılan t testi sonucuna göre "Ailesi parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmış öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha yüksektir." şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.4. Deneklerin Annelerinin Öğrenim Düzeyine Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

4. Anne öğrenim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin dini tutum düzeyi düşmektedir.

Tablo:31 Anne öğrenim düzeyine göre dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Anne öğrenim düzeyi	n	$\bar{x}$	s	F	p
1.Okur-yazar değil	61	135.70	10.82	2.23	0.05
2.Okur-yazar	30	134.23	8.38		
3.İlkokul mezunu	216	134.97	11.11		p<0.01
4.Ortaokul mezunu	63	133.61	10.27		
5.Lise mezunu	81	130.22	15.08		
6.Fakülte mezunu	45	133.84	13.06		Sonuç: Önemsiz
Toplam	496	133.96	11.84		

Tablo 31’de görüldüğü gibi deneklerin annelerinin öğrenim düzeyi ile öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. P değerimiz 0.01’den büyük olduğu için anne eğitim düzeyi ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Yapılan ikili karşılaştırmalarda da grupların dini tutum puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak önemli bir fark görülmemiştir.

Yapılan varyans analizi sonucunda “Anne öğrenim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin dini tutum düzeyi düşmektedir” şeklinde ileri sürülen hipotez doğrulanmamıştır.

5.2.4.1. Parçalanmış ailede yaşayan ve anne öğrenim düzeyi düşük olan öğrencilerin dini tutum düzeyi ile parçalanmamış ailede yaşayan ve anne öğrenim düzeyi düşük olan öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

a-Parçalanmış ailede yaşayan ve anne öğrenim düzeyi düşük olan öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve anne öğrenim düzeyi düşük olan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

Tablo:32 Anne öğrenim düzeyi düşük ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Anne Öğrenim ve Aile birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve Anne öğrenimi düşük(okur-yazar olamayan) olan öğrenciler	20	123.73	9.36	13.22	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve anne öğrenim düzeyi düşük(okur-yazar olamayan) olan öğrenciler	41	140.41	7.79			

Tablo 32’de görüldüğü gibi annelerinin öğrenim düzeyinin düşüklüğü ile aileleri parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile ailesi parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. P değerimiz 0.005’ten küçük olduğu için anne eğitim düzeyi aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

“Parçalanmış ailede yaşayan ve anne öğrenim düzeyi düşük olan öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve anne öğrenim düzeyi düşük olan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.” Şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.4.2. Parçalanmış ailede yaşayan ve anne öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin dini tutum düzeyi ile parçalanmamış ailede yaşayan ve anne öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

b-Parçalanmış ailede yaşayan ve anne öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve anne öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

Tablo:33 Anne öğrenim düzeyi yüksek ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Anne Öğrenim ve Aile birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve Anne öğrenimi yüksek(lise mezunu) olan öğrenciler	33	121.33	12.35	17.76	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve anne öğrenim düzeyi yüksek(lise mezunu) olan öğrenciler	48	137.72	6.38			

Tablo 33’de görüldüğü gibi annelerinin öğrenim düzeyinin yüksekliği ile aileleri parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile ailesi parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. P değerimiz 0.005’ten küçük olduğu için anne eğitim düzeyi ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

“Parçalanmış ailede yaşayan ve anne öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve anne öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.” Şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.5. Deneklerin Babalarının Öğrenim Düzeyine Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

5.Baba öğrenim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin dini tutum düzeyi düşmektedir.

Tablo:34 Baba öğrenim düzeyine göre dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Baba öğrenim düzeyi	n	$\bar{x}$	s	F	p
Okur-yazar değil	7	132.71	11.52	1.48	0.192
Okur-yazar	14	138.35	7.64		
İlkokul mezunu	148	133.99	10.34	1.48	p<0.05
Ortaokul mezunu	70	131.41	12.19		
Lise mezunu	131	133.48	13.53		
Fakülte mezunu	126	135.43	11.67		
Toplam	496	133.96	11.84		Sonuç: Önemsiz

Babaların öğrenim düzeyine göre öğrencilerin dini tutum puanlarının ortalamaları arasında yapılan varyans analizi sonucu fark önemsiz görülmüştür. Tablo 34'te görüldüğü üzere en düşük dini tutum puan ortalaması babası ortaokul mezunu olan öğrencilerdir. Babası okur-yazar olan öğrencilerin dini tutum düzeylerinin en yüksek düzey olduğu görülmektedir. Yapılan ikili karşılaştırmalarda da grupların dini tutum puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak önemli bir fark görülmemiştir.

Yapılan varyans analizi sonucu “Baba öğrenim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin dini tutum düzeyi düşmektedir.” Şeklinde ileri sürülen hipotez doğrulanmamıştır.

5.2.5.1. Parçalanmış ailede yaşayan ve baba öğrenim düzeyi düşük olan öğrencilerin dini tutum düzeyi ile parçalanmamış ailede yaşayan ve baba öğrenim düzeyi düşük olan öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

a-Parçalanmış ailede yaşayan ve baba öğrenim düzeyi düşük olan öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve baba öğrenim düzeyi düşük olan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

Tablo:35 Baba öğrenim düzeyi düşük ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Baba Öğrenim ve Aile birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve Baba öğrenimi düşük(ilkokul mezunu) olan öğrenciler	61	125.75	9.22	44.15	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve Baba öğrenim düzeyi düşük(ilkokul mezunu) olan öğrenciler	87	139.96	6.23			

Tablo 35'te görüldüğü gibi babaların öğrenim düzeyinin düşüklüğü ile aileleri parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile ailesi parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. P değerimiz 0.005'ten küçük olduğu için baba eğitim düzeyi aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Okur-yazar olmayan ve ilkokul mezunu babaların sayısı düşük olduğu için grup karşılaştırması yapılamamıştır. Spss ile küçük grupların karşılaştırılması sağlıklı sonuçlar vermediği için sayıca az olan gruplar arasında anlamların karşılaştırılması yapılmamıştır.

“Parçalanmış ailede yaşayan ve baba öğrenim düzeyi düşük olan öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve baba öğrenim düzeyi düşük olan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür” şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.5.2. Parçalanmış ailede yaşayan ve baba öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin dini tutum düzeyi ile parçalanmamış ailede yaşayan ve baba öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

b-Parçalanmış ailede yaşayan ve baba öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve baba öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

Tablo:36 Baba öğrenim düzeyi yüksek ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Baba Öğrenim ve Aile birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve Baba öğrenimi yüksek(fakülte mezunu) olan öğrenciler	34	123.33	12.35	30.51	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve Baba öğrenim düzeyi yüksek(fakülte mezunu) olan öğrenciler	92	140	6.53			

Tablo 36’da görüldüğü gibi babalarının öğrenim düzeyinin yüksekliği ile aileleri parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile ailesi parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. P değerimiz 0.005’ten küçük olduğu için baba eğitim düzeyi ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

“Parçalanmış ailede yaşayan ve baba öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve baba öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür” şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.6. Deneklerin Annelerinin Mesleklerine Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

6. Annesi çalışan öğrencilerin dini tutum düzeyi, annesi çalışmayan öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha düşüktür.

Tablo:37 Deneklerin Anne mesleğine göre dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Anne mesleği	n	$\bar{x}$	s	p
Memur	36	134.19	13.39	0.800
Emekli	20	133.30	12.33	
Esnaf	6	132.00	18.23	p<0.001
İşçi	15	131.73	9.67	
Serbest Meslek	8	127.25	10.74	Sonuç: Önemsiz
Ev hanımı	411	134.22	11.66	
Toplam	496	131.35	11.79	

Deneklerin anne mesleğine göre, dini tutum puan ortalamaları şöyledir: Memurların $x=134,19$, emeklilerin $x=133,30$, esnafların 132 , işçilerin $x=131,73$, serbest meslek sahiplerinin $x=127,25$ ev hanımlarının $x=134,22$ ’dir.

Tablo 37’de verilen sonuçlara göre, deneklerin anne mesleğine göre dini tutum puan ortalamaları arasındaki farkın önemli olup-olmadığı test edilmiş ve sonuç önemsiz çıkmıştır. Yapılan ikili karşılaştırmalarda da grupların dini tutum puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak önemli bir fark görülmemiştir.

Yapılan varyans analizi sonucu “Annesi çalışan öğrencilerin dini tutum düzeyi, annesi çalışmayan öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha düşüktür” şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmamıştır.

5.2.6.1. Annesi ev hanımı ve parçalanmış aileye sahip öğrencilerinin dini tutum düzeyi ile annesi ev hanımı ve ailesi parçalanmamış öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

a-Annesi ev hanımı ve parçalanmış aileye sahip öğrencilerinin dini tutum düzeyi annesi ev hanımı ve ailesi parçalanmamış öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

Tablo:38 Annesi ev hanımı olan ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Anne mesleği ve Aile birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve annesi ev hanımı olan öğrenciler	134	123.08	11.07	103.05	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve annesi ev hanımı olan öğrenciler	277	139.59	6.7			

Tablo 38’de görüldüğü gibi anneleri ev hanımı olan ve aileleri parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile ailesi parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. P değerimiz 0.005’ten küçük olduğu için anne mesleği ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

“Parçalanmış ailede yaşayan ve annesi ev hanımı olan öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve annesi ev hanımı olan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür” şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.7. Deneklerin Babalarının Mesleklerine Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

7. Babası memur olan öğrencilerin dini tutum düzeyi, babası diğer meslek dallarında çalışan öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

Tablo:39 Deneklerin Baba Mesleğine Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Baba mesleği	n	$\bar{x}$	s	p
Memur	135	135.21	9.25	0.308
Emekli	81	133.30	12.20	
Esnaf	80	133.58	15.41	p<0.001
İşçi	123	133.93	11.34	
Çiftçi	33	136.18	9.65	
Serbest Meslek	41	130.19	13.52	Sonuç: Önemsiz
İşsiz	3	134.33	12.42	
Toplam	496	133.96	11.84	

Deneklerin baba mesleğine göre, dini tutum puan ortalamaları şöyledir: Memurların $\bar{x}=135.21$, emeklilerin $\bar{x}=133.30$, esnafın $\bar{x}=133.58$, işçilerin $\bar{x}=133.93$, çiftçilerin $\bar{x}=136.18$, serbest meslek sahiplerinin $\bar{x}=130.19$, işsizlerin $\bar{x}=134.96$ ’dır.

Tablo 39'daki varyans analizi sonucuna göre, deneklerin babalarının mesleğine göre dini tutum düzeyleri arasındaki farklılık önemli değildir. Yani, baba mesleğine göre, deneklerin dini tutumlarında genelde bir değişiklik olmamıştır. Yapılan ikili karşılaştırmalarda da grupların dini tutum puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak önemli bir fark görülmemiştir.

Denence hazırlanırken, memur olan babalara sahip deneklerin dini tutumlarının daha olumsuz olacağı düşünülmüştü. Babanın öğrenim düzeyine bağlı olarak sahip olduğu mesleğin dini tutumu etkileyeceği varsayılmıştı, bu şekilde bir varsayım oluşturulamayacağı ortaya çıkmıştır. Babası serbest meslek ve esnaf grubunda yer alan deneklerin de bu mesleklere bağlı olarak sosyo-ekonomik durumlarının iyi olacağı ve dini tutumu olumsuz yönde etkileyeceği varsayılmıştı. Bu şekilde bir varsayımın da doğru olmayacağı da ortaya çıkmıştır.

5.2.7.1. Babası memur olan ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum düzeyi ile babası memur olan ve parçalanmamış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

a-Babası memur olan ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum düzeyi, babası memur olan ve parçalanmamış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

Tablo:40 Babası memur olan ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Baba mesleği ve Aile birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve babası memur olan öğrenciler	46	124.33	10.67	25.74	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve babası memur olan öğrenciler	89	139.12	7.22			

Tablo 40'ta görüldüğü gibi babası memur olan ve aileleri parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile ailesi parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. P değerimiz 0.005'ten küçük olduğu için anne mesleği ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

“Parçalanmış ailede yaşayan ve babası memur olan öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve babası memur olan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür” şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.8. Deneklerin Ailelerinin Sosyo-ekonomik Durumunda Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

8.Ailenin gelir düzeyi bakımından, düşük gelirli aile öğrencilerinin dini tutum düzeyi, yüksek gelirli aile öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha yüksektir.

Tablo: 41 Gelir Düzeyine Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Aylık Gelir	n	$\bar{x}$	s	F	p
500 TL'den az	65	133.84	10.69	1.136	0.339
500 TL-1500 TL arası	224	134.67	10.94		p<0.05
1500 TL -2500 TL arası	137	133.49	12.36		Sonuç: Önemsiz
2500 TL -3500 TL arası	42	134.66	9.55		
3500 TL ve üstü	28	129.85	19.44		
Toplam	496	133.96	11.84		

Yapılan varyans analizi sonucu p değerimiz 0.339 çıkmış ve bu değer 0.05'ten büyük olduğu için aile gelir düzeyi ile dini tutum düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür. Öne sürülen hipotez doğrulanmamıştır. Yapılan ikili karşılaştırmalarda da grupların dini tutum puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak önemli bir fark görülmemiştir.

Denence hazırlanırken, sosyo-ekonomik durumun dinsel tercihleri etkileyeceği; insanların fakirleştikçe daha çok dine yöneleceği, maddi imkânları arttıkça da dünyaya yönelecekleri ve dinden uzaklaşacakları var sayılmıştı.

Öztürk'ün (1992) yaptığı bir araştırmada ailenin aylık geliri düşük olan lise öğrencilerinde Allah'a kesin olarak inananların oranı yüksek gelirliilere göre daha fazla; inanç konusunda şüphesi olanlar ise aylık geliri düşük olan ailelerin çocuklarına göre, aylık geliri yüksek olan ailelere ait olan öğrencilerde daha fazla oranda gözlemiştir. Hipotez hazırlanırken bu araştırma sonuçları da dikkate alınmış, fakat hipotez bu araştırmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermemiştir.

Kaya ve Aydın'ın(2011) yaptığı bir araştırmada "Ailenin ekonomik düzeyi yükseldikçe öğrencilerin dini inanç ve ahlaki olgunluk düzeyleri düşmektedir." Şeklinde düzenlenen hipotez doğrulanmamıştır.

Kaya'nın 1998'de yaptığı araştırmada da ailenin gelir düzeyi ile dini tutumları arasında önemli bir ilişki bulunmamış bu sonuçlara göre dini tutum oluşmasında ekonomik durum etkili olmadığı görülmektedir. Bu konuda kesin yargıya varılması için değişik gruplar üzerinde benzer araştırmalara ihtiyaç vardır.

Yapılan bu araştırmada da sosyo-ekonomik faktörün dini tutumu etkilemediği görülmüştür.

5.2.8.1. Ailesi parçalanmış ve düşük gelirli aile öğrencilerinin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış ve düşük gelirli aile öğrencilerinin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

a-Ailesi parçalanmış ve düşük gelirli aile öğrencilerinin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve düşük gelirli aile öğrencilerinin dini tutum düzeyine göre daha düşüktür.

Tablo:42 Aylık geliri düşük ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Aylık Gelir ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve düşük(500 TL'den az) gelire sahip öğrenciler	27	124.33	8.85	14.26	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve düşük(500 TL'den az) gelire sahip öğrenciler	38	139.55	5.83			

Tablo 42’de görüldüğü gibi düşük gelirli ve aileleri parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile yüksek gelirli ve ailesi parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. p değerimiz 0.005’ten küçük olduğu için yüksek gelir ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

“Parçalanmış ailede yaşayan ve düşük gelire sahip olan öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan düşük gelire sahip olan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.” Şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.8.2. Ailesi parçalanmış ve yüksek gelirli aile öğrencilerinin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış ve yüksek gelirli aile öğrencilerinin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

b-Ailesi parçalanmış ve yüksek gelirli aile öğrencilerinin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve yüksek gelirli aile öğrencilerinin dini tutum düzeyine göre daha düşüktür.

Tablo:43 Aylık geliri yüksek ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Aylık Gelir ve Aile birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve yüksek (2500TL-3500 TL arası)gelire sahip öğrenciler	12	124.68	10.48	9.26	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve yüksek(2500TL-3500 TL arası) gelire sahip öğrenciler	30	138.53	7.12			

Tablo 43’te görüldüğü gibi yüksek gelirli ve aileleri parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile yüksek gelirli ve ailesi parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. P değerimiz 0.005’ten küçük olduğu için yüksek gelir ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

“Parçalanmış ailede yaşayan ve yüksek gelire sahip olan öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan yüksek gelire sahip olan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür” şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.9. Deneklerin Hayatlarının Çoğunluğunu Geçirdikleri Yerlere Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

9. Hayatının çoğunluğunu köy ve kasabalarda geçiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, hayatının çoğunu şehirlerde geçiren öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha yüksektir.

Tablo: 44 Yaşanan Yere Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Yaşanan yer	n	$\bar{x}$	s	F	p
Büyük şehir	142	132.97	13.30	0.721	0.54 p<0.05
Küçük şehir	278	134.41	11.41		
Kasaba	23	135.95	7.22		
Köy	53	133.41	11.55		Sonuç: Önemsiz
Toplam	496	133.96	11.84		

Tablo 44 incelendiği zaman, yaşamının çoğunluğunu kasabada geçirdiğini belirten deneklerin dini tutum düzeylerinin, yaşamını köy, küçük şehir ve büyük şehirde geçiren deneklerin dini tutum düzeylerinden daha yüksek olduğu görülecektir. Bu farklılığın önemli olup olmadığı varyans analizine tabi tutulmuş ve sonuç anlamsız bulunmuştur. “Hayatının çoğunluğunu köy ve kasabalarda geçiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, hayatının çoğunu şehirlerde geçiren öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha yüksektir” şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmamıştır. Yapılan ikili karşılaştırmalarda da grupların dini tutum puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak önemli bir fark görülmemiştir.

Bu denence oluşturulurken, sosyo-ekonomik durumu düşük olacağı tahmin edilen deneklerin dini tutumunun daha olumlu olacağı ve köyde yaşayan ya da yaşamının çoğunluğunu bu yerleşim birimlerinde geçiren deneklerin de ekonomik imkanları açısından kısıtlı olacağı düşünülmüştü. Dini değerlerin ve inançların kırsal kesimdeki insanlar üzerindeki etkisinin fazla olacağı görüşünden hareket edilmiştir. Fakat hayatının çoğunluğunu geçirdiği yerleşim yerine göre öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında önemli bir fark bulunmamıştır.

Kaya'nın(1998) yaptığı araştırmada da, bu araştırmada olduğu gibi deneklerin yaşamlarının çoğunluğunu geçirdikleri yere göre, dini tutum düzeyleri arasındaki farkın önemli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

5.2.9.1. Ailesi parçalanmış ve şehirde yaşayan öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış ve şehirde yaşayan öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

a-Ailesi parçalanmış ve şehirde yaşayan öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve şehirde yaşayan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

Tablo:45 Büyük şehirde ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Yaşanan Yer ve Aile birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve büyük şehirde yaşayan öğrenciler	60	124.63	11.03	26.79	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve büyük şehirde yaşayan öğrenciler	82	139.73	6.73			

Tablo 45’te görüldüğü gibi yaşamının çoğunluğunu şehirde geçiren ve aileleri parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile ailesi parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. P değerimiz 0.005’ten küçük olduğu için yaşanan yer ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

“Parçalanmış ailede yaşayan ve yaşamının çoğunluğunu büyük şehirde geçiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve yaşamının çoğunluğunu büyük şehirde geçiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür” şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.9.2. Ailesi parçalanmış ve köyde yaşayan öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış ve köyde yaşayan öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

b-Ailesi parçalanmış ve köyde yaşayan öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve köyde yaşayan öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

Tablo:46 Köyde ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Yaşanan Yer ve Aile birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve köyde yaşayan öğrenciler	18	123.57	5.09	7.21	0.000	p<0.05 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve köyde yaşayan öğrenciler	35	137.91	7.89			

Tablo 46’da görüldüğü gibi yaşamının çoğunluğunu köyde geçiren ve aileleri parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile ailesi parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. P değerimiz 0.05’ten küçük olduğu için yaşanan yer ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

“Parçalanmış ailede yaşayan ve yaşamının çoğunluğunu köyde geçiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve yaşamının çoğunluğunu köyde geçiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.” Şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.10. Deneklerin Dini Eğitimi Aldıkları Yerlere Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

10.Dinle ilgili eğitim almayan öğrencilerin dini tutum düzeyi dinle ilgili eğitim alan öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha düşüktür.

Tablo:47 Din Eğitiminin Alındığı Yere Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Din Eğitiminin Alındığı Yer	n	$\bar{x}$	s	F	p
Anne-baba	262	135.11	12.00	4.08	0.007
Yaz kuran kursu	152	134.02	10.69		p<0.005
Okul öğreniminde	81	131.02	12.68		
Din bilgisi almadım	1	143	.		Sonuç: Önemsiz
Toplam	496	11.79	11.84		

Tablo 47’de görüldüğü üzere p değerimiz 0.005’ten büyük bulunmuş bu yüzden din eğitiminin alınıp alınmadığı ile dini tutum arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

İstatistiksel olarak bir kişiyi 495 kişiyle kıyaslamak sağlıklı bir sonuç vermez. Bu yüzden “Dinle ilgili eğitim almayan öğrencilerin dini tutum düzeyi dinle ilgili eğitim alan öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha düşüktür.” Şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmamıştır.

Ancak din eğitimi anne ve babadan aldım diyen öğrenci sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Bu sonuçtan hareketle, deneklerin dini tutumlarının şekillenmesinde anne ve babalarının etkisinin daha fazla olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla, din eğitimi ve öğretiminde etkili ve olumlu bir sonuç alınmak isteniyorsa, öncelikle anne ve babaların bu konudaki tutum ve davranışlarının olumlu olması gerektiği ve eğitim seviyelerine göre din eğitimi ve öğretiminde anne ve baba adaylarına daha fazla özen gösterilmesi gerektiği gibi bir sonuç çıkarılabilir.

5.2.10.1. Ailesi parçalanmış ve din eğitimi anne ve babasından aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış ve din eğitimi anne ve babasından aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

a-Ailesi parçalanmış ve din eğitimi anne ve babasından aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve din eğitimi anne ve babasından aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

Tablo:48 Din Eğitiminin anne-babadan alan ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Din Eğitiminin Alındığı Yer ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve din eğitimi anne-babadan almış öğrenciler	76	125.06	9.55	57.20	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve din eğitimi anne-babadan almış öğrenciler	186	139.90	6.94			

Tablo 48’de görüldüğü gibi dini eğitimi anne-babasından aldığını söyleyen ve ailesi parçalanmış öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile dini eğitimi anne-babasından aldığını söyleyen ve aileleri parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. p değerimiz 0.005’ten küçük olduğu için din

eğitiminin anne babadan alınması ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

“Parçalanmış ailede yaşayan ve dini eğitimi anne-babasından aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve dini eğitimi anne-babasından aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.” Şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.10.2. Parçalanmış ailede yaşayan ve dini eğitimi yaz kuran kursundan aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi ile parçalanmamış ailede yaşayan ve dini eğitimi yaz kuran kursundan aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

b- Parçalanmış ailede yaşayan ve dini eğitimi yaz kuran kursundan aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve dini eğitimi yaz kuran kursundan aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

Tablo:49 Din Eğitimi yaz kuran kursundan alan ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Din Eğitiminin Alındığı Yer ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve din eğitimi yaz kuran kurslarından almış öğrenciler	76	125.06	9.55	57.20	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve ve din eğitimi yaz kuran kurslarından babadan almış öğrenciler	186	139.90	6.94			

Tablo 49’da görüldüğü gibi dini eğitimi yaz kuran kursunda aldığını söyleyen ve ailesi parçalanmış öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile dini eğitimi yaz kuran kursundan aldığını söyleyen ve aileleri parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. P değerimiz 0.005’ten küçük olduğu için din eğitiminin yaz kuran kursundan alınması ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

“Parçalanmış ailede yaşayan ve dini eğitimi yaz kuran kursundan aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve dini eğitimi yaz kuran kursundan aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.” Şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.10.3. Parçalanmış ailede yaşayan ve dini eğitimi okul eğitiminden aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi ile parçalanmamış ailede yaşayan ve dini eğitimi okul eğitiminden aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

c-Parçalanmış ailede yaşayan ve dini eğitimi okul eğitiminden aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve dini eğitimi okul eğitiminden aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

Tablo:50 Din eğitimi okuldan alan ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Din Eğitiminin Alındığı Yer ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve din eğitimi okul öğreniminden almış öğrenciler	37	118.26	9.97	29.71	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve ve din eğitimi okul öğreniminden almış öğrenciler	44	138.34	6.51			

Tablo 50’de görüldüğü gibi dini eğitimi okul eğitiminden aldığını söyleyen ve ailesi parçalanmış öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile dini eğitimi okul eğitiminden aldığını söyleyen ve aileleri parçalanmamış olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. P değerimiz 0.005’ten küçük olduğu için din eğitiminin anne babadan alınması ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

“Parçalanmış ailede yaşayan ve dini eğitimi okul eğitiminden aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, parçalanmamış ailede yaşayan ve dini eğitimi okul eğitiminden aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür” şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.11. Deneklerin Annelerinin Dinin Gerekliliklerini Yerine Getirme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

11.Annenin dini gereklilikleri yerine getirme sıklığı artıkça öğrencilerin dini tutum düzeyi yükselmektedir.

Tablo:51 Deneklerin Annelerinin Dinin Gerekliliklerini Yerine Getirme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Anne Dini Davranış	n	$\bar{x}$	s	F	p
Dinin bütün gerekliliklerini yerine getirir	282	134.89	12.07	2.62	0.050
Dinin gerekliliklerini kısmen yerine getirir	198	133.19	10.93		p<0.05
Dinin gerekliliklerini çok az yerine getirir	10	127.90	17.67		
Dinin gerekliliklerini yerine getirmez	6	126.16	14.11		Sonuç: Önemsiz
Toplam	496	133.96	11.84		

Tablo 51’de görüldüğü üzere p değerimiz 0.05’le eşit çıkmıştır. Yapılan ikili karşılaştırmalarda da grupların dini tutum puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak önemli bir fark görülmemiştir. Bu yüzden annenin dini gereklilikleri yerine getirme sıklığı ile öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenemez. “Annenin dini gereklilikleri yerine getirme sıklığı artıkça öğrencilerin dini tutum düzeyi yükselmektedir.” şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmamıştır.

5.2.11.1. Ailesi parçalanmış ve annenin dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış ve annenin dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

a-Ailesi parçalanmış ve annenin dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve annenin dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

Tablo:52 Annesi dinin bütün gereklerini yerine getiren ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Anne Dini Davranışı ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve annesi dinin bütün gereklerini yerine getiren öğrenciler	92	125,12	11,47	58,79	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve annesi dinin bütün gereklerini yerine getiren öğrenciler	190	140,10	6,54			

Tablo 52’de görüldüğü gibi annesinin dinin bütün gereklerini yerine getirdiğini söyleyen ve ailesi parçalanmamış öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile annesinin dinin bütün gereklerini yerine getirdiğini söyleyen ve ailesi parçalanmış öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. P değerimiz 0.005’ten küçük olduğu için anne dini davranışı ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

“Ailesi parçalanmış ve annenin dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve annenin dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.” şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.11.2. Ailesi parçalanmış ve annenin dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış ve annenin dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

b-Ailesi parçalanmış ve annenin dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve annenin dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

Tablo:53 Annesi dinin gereklerini kısmen yerine getiren ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Anne Dini Davranışı ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve annesi dinin gereklerini kısmen yerine getiren öğrenciler	71	124.28	7.95	57.99	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve annesi dinin gereklerini kısmen yerine getiren öğrenciler	127	138.67	7.10			

Tablo 53'te görüldüğü gibi annesinin dinin gereklerini kısmen yerine getirdiğini söyleyen ve ailesi parçalanmamış öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile annesinin dinin gereklerini kısmen yerine getirdiğini söyleyen ve ailesi parçalanmamış öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. P değerimiz 0.005'ten küçük olduğu için anne dini davranışı ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

“Ailesi parçalanmış ve annenin dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve annenin dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür” şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.12.Deneklerin Babalarının Dinin Gereklerini Yerine Getirme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

12.Babanın dini gereklilikleri yerine getirme sıklığı arttıkça, öğrencilerin dini tutum düzeyi yükselmektedir.

Tablo:54 Deneklerin Babalarının Dinin Gereklerini Yerine Getirme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Baba Dini Davranış	n	$\bar{x}$	s	F	p	Gruplar Arası İlişki
1.Dinin bütün gereklerini yerine getirir	211	136.32	10.36	5.38	0.001	1. ve 2. grup birbiriyle anlamlı düzeyde ilişkililikten, 3. ve 4. grup diğer gruplarla anlamlı düzeyde ilişkili değildir.
2.Dinin gereklerini kısmen yerine getirir	220	132.55	12.73		p<0.01	
3.Dinin gereklerini çok az yerine getirir	50	131.64	11.86			
4.Dinin gereklerini yerine getirmez	15	129.26	12.62		Sonuç: Önemli	
Toplam	496	133.96	11.84			

Tablo 54'te görüldüğü üzere p değerimiz 0.01'den küçük bulunmuş bu yüzden babanın dini davranışı yerine getirme sıklığı ile öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz. Ancak yapılan ikili karşılaştırmalarda grupların dini tutum puan ortalamaları arasında sadece 1. ve 2. grup arasında istatistiksel olarak önemli bir fark görülmüştür. 3. ve 4. grubun diğer gruplarla arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. 3. ve 4.grubun sayıca az olması istatistiksel olarak karşılaştırmada bize anlamlı bir sonuç vermemektedir. 1. ve 2. grubun sayısı istatistiksel olarak bize anlamlı sonuç verebilecek çokluktur. Bu yüzden bu hipotez kısmen doğrulanmıştır diyebiliriz.

Kaya'nın (1998) yaptığı çalışmada da “Babanın namaz kılma sıklığı arttıkça, öğrencilerin dini tutum düzeyi yükselmektedir” şeklinde öne sürülen hipotez kısmen doğrulanmış öne sürülen hipotez önceki araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermiştir.

5.2.12.1. Ailesi parçalanmış ve babanın dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış ve babanın dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

a-Ailesi parçalanmış ve babası dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve babası dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

Tablo:55 Babası dinin bütün gereklerini yerine getiren ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Baba Dini Davranışı ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve babası dinin bütün gereklerini yerine getiren öğrenciler	53	125.83	10.53	57.43	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve babası dinin bütün gereklerini yerine getiren öğrenciler	158	140.32	6.47			

Tablo 55’te görüldüğü gibi babasının dinin bütün gereklerini yerine getirdiğini söyleyen ve ailesi parçalanmamış öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile babasının dinin bütün gereklerini yerine getirdiğini söyleyen ve ailesi parçalanmış öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. P değerimiz 0.005’ten küçük olduğu için baba dini davranışı ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

“Ailesi parçalanmış ve babası dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi ailesi parçalanmamış ve babası dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür” şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.12.2. Ailesi parçalanmış ve babanın dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış ve babanın dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

b-Ailesi parçalanmış ve babası dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve babası dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

Tablo:56 Babası dinin gereklerini kısmen yerine getiren ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Baba Dini Davranışı ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve babası dinin gereklerini kısmen yerine getiren öğrenciler	82	123.12	11.61	44.70	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve babası dinin gereklerini kısmen yerine getiren öğrenciler	138	138.52	7.15			

Tablo 56’da görüldüğü gibi babasının dinin gereklerini kısmen yerine getirdiğini söyleyen ve ailesi parçalanmamış öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile babasının dinin gereklerini kısmen yerine getirdiğini söyleyen ve ailesi parçalanmış öğrencilerin dini

tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. P değerimiz 0.005'ten küçük olduğu için baba dini davranışı ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

“Ailesi parçalanmış ve babası dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve babası dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür” şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.13.Deneklerin Arkadaşlarının Dinin Gerekliliklerini Yerine Getirme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

13.Arkadaşlarının dini gereklilikleri yerine getirme sıklığı artıkça öğrencilerin dini tutum düzeyi yükselmektedir.

Tablo:57 Deneklerin Arkadaşlarının Dinin Gerekliliklerini Yerine Getirme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Arkadaş Dini Davranış	n	$\bar{x}$	s	F	p	Gruplar Arası İlişki
1.Dinin bütün gerekliliklerini yerine getirir	45	134.04	11.87	6.109	0.000	4.grup , 1., 2. ve 3. grupla anlamlı düzeyde ilişkilidir.
2.Dinin gerekliliklerini kısmen yerine getirir	310	134.77	10.75			
3.Dinin gerekliliklerini çok az yerine getirir	116	133.83	11.22			
4.Dinin gerekliliklerini yerine getirmez	25	124.40	20.92			
Toplam	496	133.96	11.84		Sonuç: Önemli	

Tablo 57'ye baktığımızda öğrencilerin dini tutum puan ortalamaları arasındaki fark varyans analizi sonucu ($p<0.001$) düzeyinde önemli görülmüştür. Buna göre “Okul arkadaşlarının dinin gereklilikleri yerine getirme sıklığı artıkça öğrencilerin dini tutum düzeyi yükselmektedir.” şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

Okul arkadaşlarının kişinin dini tutumu üzerinde önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Dini tutumu olumlu yönde olan okul arkadaşları, öğrencinin dini tutumunu olumlu yönde, olumsuz yönde dini tutuma sahip olanlar ise dini tutumu olumsuz yönde etkilemektedir.

Okul arkadaşlarının öğrenci üzerindeki etkisi dini tutum üzerinde olduğu gibi diğer tutum ve davranışları üzerinde de söz konusudur. Örneğin, öğrencinin çalışma alışkanlığı siyasi görüşü gibi davranış ve tutumlarına okul arkadaşları tarafından biçim verilebilmekte ya da belli bir yöndeki derecesi artırılabilir (Kaya 1998:179).

5.2.13.1. Ailesi parçalanmış ve arkadaşları dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış ve arkadaşlarının dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

a-Ailesi parçalanmış ve arkadaşları dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve arkadaşlarının dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

Tablo:58 Arkadaşları dinin bütün gereklerini yerine getiren ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Arkadaşların Dini Davranışı ve Aile birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve arkadaşları dinin bütün gereklerini yerine getiren öğrenciler	21	121.53	5.83	19.51	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve arkadaşları dinin bütün gereklerini yerine getiren öğrenciler	24	142.29	5.04			

Tablo 58’de görüldüğü gibi arkadaşlarının dinin bütün gereklerini yerine getirdiğini söyleyen ve ailesi parçalanmamış öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile arkadaşlarının dinin bütün gereklerini yerine getirdiğini söyleyen ve ailesi parçalanmış öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. P değerimiz 0.005’ten küçük olduğu için baba dini davranışı ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

“Ailesi parçalanmış ve arkadaşları dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve arkadaşlarının dinin bütün gerekliliklerini yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.” şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.13.2. Ailesi parçalanmış ve arkadaşları dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış ve arkadaşlarının dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

b- Ailesi parçalanmış ve arkadaşları dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve arkadaşlarının dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

Tablo:59 Arkadaşları dinin gereklerini kısmen yerine getiren ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Arkadaşların Dini Davranışı ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve arkadaşları dinin bütün gereklerini yerine getiren öğrenciler	93	123.72	10.81	85.001	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve arkadaşları dinin bütün gereklerini yerine getiren öğrenciler	217	139.47	6.60			

Tablo 59’da görüldüğü gibi arkadaşlarının dinin gereklerini kısmen yerine getirdiğini söyleyen ve ailesi parçalanmamış öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile arkadaşlarının dinin gereklerini kısmen yerine getirdiğini söyleyen ve ailesi parçalanmış öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. P

değerimiz 0.005'ten küçük olduğu için arkadaş dini davranışı ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

“Ailesi parçalanmış ve arkadaşları dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve arkadaşlarının dinin gerekliliklerini kısmen yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.” şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.13.3. Ailesi parçalanmış ve arkadaşları dinin gerekliliklerini çok az yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış ve arkadaşlarının dinin gerekliliklerini çok az yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

c- Ailesi parçalanmış ve arkadaşları dinin gerekliliklerini çok az yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve arkadaşlarının dinin gerekliliklerini çok az yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

Tablo:60 Arkadaşları dinin gereklerini çok az yerine getiren ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Arkadaşların Dini Davranışı ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve arkadaşları dinin gereklerini çok az yerine getiren öğrenciler	45	123.72	10.08	25.34	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve arkadaşları dinin gereklerini çok az yerine getiren öğrenciler	71	139.40	7.73			

Tablo 60'da görüldüğü gibi arkadaşlarının dinin gereklerini kısmen yerine getirdiğini söyleyen ve ailesi parçalanmamış öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile arkadaşlarının dinin gereklerini kısmen yerine getirdiğini söyleyen ve ailesi parçalanmış öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. P değerimiz 0.005'ten küçük olduğu için arkadaş dini davranışı ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

“Ailesi parçalanmış ve arkadaşları dinin gerekliliklerini çok az yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve arkadaşlarının dinin gerekliliklerini çok az yerine getiren öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.” şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.14.Deneklerin Namaz İbadetini Yerine Getirme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

14. Öğrencilerin namaz kılma sıklığı arttıkça dini tutum düzeyi yükselmektedir.

Tablo:61 Deneklerin Namaz Kılma Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Namaz kılma durumu	n	$\bar{x}$	s	F	p	Gruplar Arası İlişki
1.Beş vakit kılarım	194	136.91	10.34	9.58	0.000	1. grup, 3. ve 5. grupla istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ilişkiliyken, 2 ve 4'le aralarında anlamlı bir ilişki yoktur.
2.Ara sıra kılarım	184	134.04	11.53		p<0.001	
3.Özel gün ve gecelerde kılarım	62	128.87	13.65			
4.Sadece Cuma ve bayram namazı kılarım	27	132.00	11.40			
5.Namaz kılmıyorum	29	126.48	12.88			
Toplam	496	133.96	11.84		Sonuç: Önemli	

Tablo 61'e baktığımızda öğrencilerin dini tutum puan ortalamaları ile namaz kılma davranışları arasındaki fark varyans analizi sonucu ($p<0.001$) düzeyinde önemli görülmüştür. Ancak yapılan ikili karşılaştırmalarda grupların dini tutum puan ortalamaları arasında sadece 1.grubun, 3. ve 5. gruplarla arasında istatistiksel olarak önemli bir fark görülmüşken, 2. ve 4. grubun diğer gruplarla arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. 1. grubun 2. grupla arasında anlamlı bir ilişki olmamasının nedeni ortalamalarının yakın olmasından kaynaklanırken, 4. grupla arasında anlamlı bir ilişkisinin olmamasının sebebi, 4. grubun sayıca az olmasından kaynaklanmaktadır.

Buna göre "Namaz kılma sıklığı arttıkça öğrencilerin dini tutum düzeyi yükselmektedir." şeklinde öne sürülen hipotez kısmen doğrulanmıştır.

5.2.14.1. Ailesi parçalanmış olan ve beş vakit namaz kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış olan ve beş vakit namaz kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

a-Ailesi parçalanmış olan ve beş vakit namaz kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış olan ve beş vakit namaz kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

Tablo:62 Beş vakit namaz kılan ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Namaz kılma davranışı ve Aile birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve beş vakit namaz kılan öğrenciler	49	123.27	9.83	64.39	p<0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve beş vakit namaz kılan öğrenciler	145	141.13	6			

Tablo 62'de görüldüğü gibi beş vakit namaz kıldığını söyleyen ve ailesi parçalanmamış öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile beş vakit namaz kıldığını söyleyen ve ailesi parçalanmış öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu

görülmektedir. P değerimiz 0.005'ten küçük olduğu için namaz kılma ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

“Ailesi parçalanmış olan ve beş vakit namaz kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış olan ve beş vakit namaz kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür” şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

5.2.14.2. Ailesi parçalanmış olan ve ara sıra namaz kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış olan ve ara sıra namaz kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

b-Ailesi parçalanmış olan ve ara sıra namaz kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış olan ve ara sıra namaz kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

Tablo:63 Ara sıra namaz kılan ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Namaz kılma davranışı ve Aile birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve ara sıra namaz kılan öğrenciler	64	126.18	10.23	36.51	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve ara sıra namaz kılan öğrenciler	120	139.10	6.66			

Tablo 63'te görüldüğü gibi ara sıra namaz kıldığını söyleyen ve ailesi parçalanmamış öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ara sıra namaz kıldığını söyleyen ve ailesi parçalanmış öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. P değerimiz 0.005'ten küçük olduğu için namaz kılma ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

5.2.14.3. Ailesi parçalanmış olan ve özel gün ve gecelerde namaz kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış olan ve özel gün ve gecelerde namaz kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

c-Ailesi parçalanmış olan ve özel gün ve gecelerde namaz kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış olan ve özel gün ve gecelerde namaz kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

Tablo:64 Özel gün ve gecelerde namaz kılan ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Namaz Kılma Davranışı ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve özel gün ve gecelerde namaz kılan öğrenciler	32	121	7.51	14.43	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve özel gün ve gecelerde namaz kılan öğrenciler	30	137.86	7.18			

Tablo 64'te görüldüğü gibi özel gün ve gecelerde namaz kıldığını söyleyen ve ailesi parçalanmamış öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile özel gün ve gecelerde namaz kıldığını söyleyen ve ailesi parçalanmış öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. P değerimiz 0.005'ten küçük olduğu için namaz kılma ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

5.2.14.4. Ailesi parçalanmış olan ve sadece Cuma ve bayram namazı kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış olan ve sadece Cuma ve bayram namazı kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

d-Ailesi parçalanmış olan ve sadece Cuma ve bayram namazı kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış olan ve sadece Cuma ve bayram namazı kıldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

Tablo:65 Sadece Cuma ve bayram namazı kılan ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Namaz kılma davranışı ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve sadece Cuma ve bayram namazı kılan öğrenciler	11	123.68	9.51	4.59	0.020	p<0.005 Önemsiz
Ailesi Parçalanmamış ve sadece Cuma ve bayram namazı kılan öğrenciler	16	136.56	8.51			

Tablo 65'te görüldüğü gibi sadece Cuma ve bayram namazı kıldığını söyleyen ve ailesi parçalanmamış öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile sadece Cuma ve bayram namazı kıldığını söyleyen ve ailesi parçalanmış öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. P değerimiz 0.005'ten büyük olduğu için namaz kılma ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

5.2.14.5. Ailesi parçalanmış olan ve namaz kılmadığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış olan ve namaz kılmadığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

e-Ailesi parçalanmış olan ve namaz kılmadığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış olan ve namaz kılmadığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

Tablo:66 Namaz kılmayan ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Namaz kılma davranışı ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve namaz kılmayan öğrenciler	16	118.87	10.72	5.25	0.006	p<0.005 Önemsiz
Ailesi Parçalanmamış ve namaz kılmayan öğrenciler	13	133.84	8.77			

Tablo 66’da görüldüğü gibi namaz kılmadığını söyleyen ve ailesi parçalanmamış öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile namaz kılmadığını söyleyen ve ailesi parçalanmış öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. P değerimiz 0.005’ten büyük olduğu için namaz kılma ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

5.2.15.Deneklerin Oruç Tutma İbadetini Yerine Getirme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

15. Öğrencilerin oruç tutma sıklığı arttıkça, dini tutum düzeyi yükselmektedir.

Tablo:67 Deneklerin Oruç Tutma Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Oruç Tutma Durumu	n	$\bar{x}$	s	F	p	Gruplar Arası İlişki
Devamlı tutarım	425	135.05	11.06	13.19	0.000	1. grupta 2. grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki varken, 3. grubun diğer gruplarla arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
Ara sıra tutarım	60	127.21	14.77		p<0.001	
Oruç tutmuyorum	11	128.81	10.59		Sonuç: Önemli	
Toplam	496	133.96	11.84			

Tablo 67’ye göre öğrencilerin dini tutum ortalamaları ile oruç tutma davranışı arasında fark (p<0.001) düzeyinde önemli görülmüştür. Farkın hangi gruplar arasında önemli olduğunu görmek için Tukey-HSD testi ile yapılan ikili karşılaştırma sonucu 3. grubun diğer grupla arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

“Öğrencilerin oruç tutma sıklığı arttıkça, dini tutum düzeyi yükselmektedir.” Şeklinde öne sürülen hipotezin tam olarak doğrulandığı söylenememektedir. Ancak devamlı oruç tuttuğunu ve ara sıra oruç tuttuğunu söyleyen öğrencilerin dini tutum puan ortalamaları arasında görülen önemli farka dayanarak; oruç tutma sıklığı ile dini tutum arasında bir ilişkinin bulunduğu ileri sürülebilir.

5.2.15.1. Ailesi parçalanmış olan ve devamlı oruç tuttuğunu söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi ailesi ile parçalanmamış olan ve devamlı oruç tuttuğunu söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

a- Ailesi parçalanmış olan ve devamlı oruç tuttuğunu söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış olan ve devamlı oruç tuttuğunu söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

Tablo:68 Devamlı oruç tutan ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Oruç Tutma davranışı ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve devamlı oruç tutan öğrenciler	137	125.18	10.17	105.7	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve devamlı oruç tutan öğrenciler	288	140.01	6.31			

Tablo 68’de görüldüğü gibi devamlı oruç tuttuğunu söyleyen ve ailesi parçalanmamış öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile devamlı oruç tuttuğunu söyleyen ve ailesi parçalanmış öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. P değerimiz 0.005’ten küçük olduğu için oruç tutma ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

5.2.15.2. Ailesi parçalanmış olan ve ara sıra oruç tuttuğunu söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış olan ve ara sıra oruç tuttuğunu söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

b- Ailesi parçalanmış olan ve ara sıra oruç tuttuğunu söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış olan ve ara sıra oruç tuttuğunu söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

Tablo:69 Ara sıra oruç tutan ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Oruç Tutma davranışı ve Aile Birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve ara sıra oruç tutan öğrenciler	30	116.48	15.67	10.95	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve ara sıra oruç tutan öğrenciler	30	136.03	9.78			

Tablo 69’da görüldüğü gibi ara sıra oruç tuttuğunu söyleyen ve ailesi parçalanmamış öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile ara sıra oruç tuttuğunu söyleyen ve ailesi parçalanmış öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. P değerimiz 0.005’ten küçük olduğu için oruç tutma ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

5.2.15.3. Ailesi parçalanmış olan ve oruç tutmadığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış olan ve oruç tutmadığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

c- Ailesi parçalanmış olan ve oruç tutmadığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış olan ve oruç tutmadığını söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

Tablo:70 Oruç tutmayan ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Oruç Tutma davranışı ve Aile birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve oruç tutmadığını söyleyen öğrenciler	5	124.11	4.61	6.39	0.020	p<0.005 Önemsiz
Ailesi Parçalanmamış ve oruç tutmadığını söyleyen öğrenciler	6	135.33	7.17			

Tablo 70’te görüldüğü gibi oruç tutmadığını söyleyen ve ailesi parçalanmamış öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile oruç tutmadığını söyleyen ve ailesi parçalanmış öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. P değerimiz 0.005’ten büyük olduğu için oruç tutma ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

5.2.16.Deneklerin Dua Etme İbadetini Yerine Getirme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

16. Öğrencilerin dua etme sıklığı arttıkça dini tutum düzeyi yükselmektedir.

Tablo:71 Deneklerin Dua Etme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Dua Etme durumu	n	$\bar{x}$	s	F	p
Sık sık dua ederim	365	135.45	10.60	11.32	0.000
Ara sıra dua ederim	130	129.81	14.05		p<0.001
Başka	1	132.00	.		Sonuç:
Toplam	496	133.96	11.84		Önemli

Tablo 71’e baktığımızda dua etme sıklığı arttıkça dini tutum puan ortalamaları da artmaktadır. Yapılan varyans analizi sonucunda dua etme ile dini tutum arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. “Öğrencilerin dua etme sıklığı arttıkça dini tutum düzeyleri yükselmektedir.” Şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmıştır.

Koç'un (2002) yaptığı "Ergenlik döneminde dua ve ibadet psikolojisinin ruh sağlığı üzerinde etkileri" adlı yüksek lisans tezinde dua etmenin sıklık düzeyi ile ruh sağlığının korunması arasında anlamlı ve önemli bir ilişki olduğu; daha sık dua eden ergenlerin kendilerini ruhsal açıdan iyi hissetme düzeyi, seyrek edenlere göre daha yüksek çıktıği görülmüştür.

5.2.16.1.Ailesi parçalanmış ve sık sık dua ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış ve sık sık dua ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

a- Ailesi parçalanmış ve sık sık dua ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve sık sık dua ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

Tablo:72 Sık sık dua eden ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Dua etme davranışı ve Aile birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve sık sık dua eden öğrenciler	119	126.75	9.62	84.16	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve sık sık dua eden öğrenciler	246	140.15	6.18			

Tablo 72'ye baktığımızda ailesi parçalanmış ve sık sık dua ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile ailesi parçalanmamış ve sık sık dua ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. P değerimiz 0.005'ten küçük olduğu için dua etme ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

5.2.16.2.Ailesi parçalanmış ve ara sıra dua ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış ve ara sıra dua ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

b- Ailesi parçalanmış ve ara sıra dua ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve ara sıra dua ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden düşüktür.

Tablo:73 Ara sıra dua eden ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Dua etme davranışı ve Aile birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve ara sıra dua eden öğrenciler	59	118.2	11.1	42.15	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve ara sıra dua eden öğrenciler	78	137.69	8.28			

Tablo 73'e baktığımızda ailesi parçalanmış ve ara sıra dua ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile ailesi parçalanmamış ve ara sıra dua ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. P değerimiz 0.005'ten küçük olduğu için dua etme ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

5.2.17.Deneklerin Tövbe Etme İbadetini Yerine Getirme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

17. Öğrencilerin tövbe etme sıklığı arttıkça dini tutum düzeyi yükselmektedir.

Tablo:74 Deneklerin Tövbe Etme Durumlarına Göre Dini Tutum Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Tövbe Etme Sıklığı	n	$\bar{x}$	s	F	p
Sık sık tövbe ederim	198	135.72	11.61	3.74	0.011
Ara sıra tövbe ederim	293	132.80	11.76		p<0.01
Tövbe etmem	3	124.00	21.79		Sonuç: Önemsiz
Başka	2	145.00	2.82		
Toplam	496	133.96	11.84		

Tablo 74'e baktığımızda tövbe etme sıklığı ile dini tutum puan ortalamaları arasında bir ilişki olmadığı yapılan varyans analizi sonucu ortaya çıkmış, "öğrencilerin tövbe etme sıklığı arttıkça dini tutum düzeyi yükselmektedir." Şeklinde öne sürülen hipotez doğrulanmamıştır.

5.2.17.1. Ailesi parçalanmış ve sık sık tövbe ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış ve sık sık tövbe ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

a-Ailesi parçalanmış ve sık sık tövbe ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve sık sık tövbe ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

Tablo:75 Sık sık tövbe eden ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Tövbe etme davranışı ve Aile birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve sık sık tövbe eden öğrenciler	54	123.66	12.07	45.13	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve sık sık tövbe eden öğrenciler	144	140.27	6.21			

Tablo 75'e baktığımızda ailesi parçalanmış ve sık sık tövbe ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile ailesi parçalanmamış ve sık sık tövbe ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. P değerimiz 0.005'ten küçük olduğu için tövbe etme ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

5.2.17.2. Ailesi parçalanmış ve ara sıra tövbe ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi ile ailesi parçalanmamış ve ara sıra tövbe ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeylerinin karşılaştırılması

b-Ailesi parçalanmış ve ara sıra tövbe ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyi, ailesi parçalanmamış ve ara sıra tövbe ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyinden daha düşüktür.

Tablo:76 Ara sıra tövbe eden ve parçalanmış ailede yaşayan öğrencilerin dini tutum puanlarının istatistiksel analizi

Tövbe etme davranışı ve Aile birlikteliği	n	$\bar{x}$	s	F	p	Sonuç
Ailesi Parçalanmış ve ara sıra tövbe eden öğrenciler	116	124.35	10.05	70.81	0.000	p<0.005 Önemli
Ailesi Parçalanmamış ve ara sıra tövbe eden öğrenciler	177	138.92	7.26			

Tablo 76'ya baktığımızda ailesi parçalanmış ve ara sıra tövbe ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyleri ile ailesi parçalanmamış ve ara sıra tövbe ettiğini söyleyen öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. P değerimiz 0.005'ten küçük olduğu için tövbe etme ve aile birlikteliği ile dini tutum düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada parçalanmış ailede yaşayan lise öğrencileri ile parçalanmamış ailede yaşayan lise öğrencilerinin dini tutumlarını etkileyen faktörler araştırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca parçalanmış ailede yaşayan ergenler ile parçalanmamış ailede yaşayan ergenlerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmaya çalışılmış ve öğrencilerin dini tutumlarının aile birlikteliğinden etkilendiği görülmüştür.

Araştırmada hipotezler ve değişkenlerle ilgili olarak elde edilen belli başlı sonuçlar şunlardır:

1) Cinsiyet faktörü açısından kız ve erkek öğrencilerin dini tutumları arasında önemli bir fark ortaya çıkmamıştır. Öğrencilerin cinsiyetine göre, öğrencilerin dini tutum düzeyleri değişmemiştir.

2) Öğrencilerin öğrenim gördükleri liseler bakımından dini tutumları arasında önemli bir farklılaşma görülmüştür. İmam hatip lisesinde okuyan öğrencilerin dini tutum düzeyi, diğer lise türlerinde okuyan öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha yüksek bulunmuştur. İmam hatip liseleri ağırlıklı din eğitimi yapan eğitim kurumları olduğundan alınan din eğitiminin öğrencinin dini tutumlarında önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

3) Öğrencilerin ailelerinin parçalanmış ve parçalanmamış olması öğrencilerin dini tutum düzeylerini etkilemiş, ailesi parçalanmış ve parçalanmamış öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında önemli fark ortaya çıkmıştır.

4) Anne - babanın öğrenim düzeyi ile dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki çıkmamıştır.

5) Annesi çalışan öğrencilerin dini tutum düzeyi ile annesi çalışmayan öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında önemli bir fark ortaya çıkmamıştır.

6) Babası memur olan öğrencilerin dini tutum düzeyi ile babası diğer meslek dallarında çalışan öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında önemli bir fark ortaya çıkmamıştır.

7) Ailenin aylık gelir düzeyi ile öğrencinin dini tutum düzeyi arasında önemli bir fark ortaya çıkmamıştır. Ailenin gelir düzeyine göre öğrencilerin dini tutum düzeyleri değişmemiştir.

8) Öğrencilerin hayatının çoğunluğunu geçirdiği yerleşim yeri bakımından öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında önemli bir farklılaşma görülmemiştir.

9) Din eğitiminin alındığı yer ile öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında önemli bir farklılaşma olmamıştır. Fakat dini eğitimi daha çok anne ve babasından aldığını söyleyen öğrencilerin dini tutum ortalamaları diğer şıkkı işaretleyen öğrencilerin dini tutum puan ortalamalarından yüksek çıkmıştır. Bu da şunu göstermektedir ki din eğitimi anne babadan alan öğrencilerin dini tutumları diğer öğrencilere göre daha olumludur diyebiliriz. Anne ve babanın dini tutumu ergenlerin dini tutumunu önemli ölçüde etkilemektedir.

10) Babanın dini gereklilikleri yerine getirme sıklığı ile öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında önemli bir farklılaşma olmuştur. Babanın dinin gerekliliklerini yerine getirme sıklığı arttıkça öğrencilerin dini tutum puan ortalamaları da artmıştır. Bu sonuca göre babanın namaz kılması, oruç tutması gibi dini gereklilikleri yerine getirmesi öğrencilerin dini tutumlarını olumlu yönde, bu tür dini gereklilikleri yerine getirmeyen anne-babaların çocuklarının ise dini tutumları olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu da şunu gösteriyor ki anne babaların dini gereklilikleri yerine getirmesi ile öğrencilerin dini tutum puanları arasında pozitif bir ilişki vardır.

11) Arkadaşların dini gereklilikleri yerine getirme sıklığı ile öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında önemli bir farklılaşma olmuştur. Okul arkadaşlarının dini tutumu olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen bir faktör olduğu anlaşılmaktadır. Öğrenci okul arkadaşlarını genellikle kendi kişiliğine ve dini tutumuna uygun olanlar arasından seçmektedir. İçinde bulunduğu arkadaş grubunda dini tutumlarından etkilenmektedir. Anne ve babanın dini davranış tutumundan çok ergenlerin arkadaşlarının dini davranışlarından daha çok etkilendiği görülmektedir. Ergenlik döneminde aileye baş kaldırış, ergenlerin hayatlarında arkadaş grubunun daha etkili olmasına neden olabilir. Son yıllarda yapılan ergenin davranışlarında arkadaşların etkisi araştırmalarında arkadaşların önemli bir etken olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

12) Öğrencilerin namaz kılma sıklığı , oruç tutma sıklığı ve dua etme sıklığı ile dini tutum düzeyleri arasında önemli bir farklılaşma olmuş , tövbe etme sıklığı ile dini tutum düzeyi arasında önemli farklılaşma olmamıştır.

13) Öğrencilerin cinsiyeti, anne-babanın öğrenim düzeyi, anne-babanın mesleği, ailenin aylık gelir düzeyi, hayatının çoğunluğunu geçirdiği yerleşim yeri, tövbe etme sıklığı ile öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında ise önemli bir ilişki görülmemiştir.

Araştırmada varılan bu sonuçlara bağlı olarak şu önerilerde bulunulabilir:

1)Örgün bir din eğitimi veren bir kurum olan imam-hatip lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeylerinin diğer lise öğrencilerine göre daha yüksek bulunması doğal bir sonuçtur. Öğrencilerin dini tutumlarının olumlu yönde gelişmesinde örgün eğitim kurumlarında verilen din eğitiminin önemli bir payı bulunmaktadır. Bu yüzden öğrencilerin olumlu bir dini tutuma sahip olabilmesi için okullarda okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin, öğretmeninin, öğretim programı, öğretim araçları ve öğretim süreçleriyle çağdaş eğitimin gereklerine göre düzenlenmesinin yararı olacaktır.

2)Ailelerin parçalanmış olması ile öğrencilerin dini tutum puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ailelerin parçalanmış olması öğrencilerin dini tutumlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Aileleri parçalanmamış çocukların dini tutum düzeyleri olumlu yönde yüksek çıkmıştır.

Bir çocuğu en derinden yaralayan olaylardan biri de ailenin parçalanmasıdır. Anne babanın ayrılması, annenin ya da babanın vefat etmesi ve başka nedenlerden dolayı ailenin parçalanması insanları bazen dine yaklaştırırken bazende uzaklaştırmıştır. Deneklerimizin bir kısmının dini tutum puanları yüksek çıkmışken, deneklerin çoğunluğunun dini tutum puanları düşük çıkmıştır. Bu da şunu göstermektedir ki ailesi parçalanmış çoğu genç dinden uzaklaşmıştır. Ergen içinde bulunduğu durumu daha kolay kabul edebilmesi için uzman desteği almalıdır. Bireysel destek sağlanmalı ve grupta danışma ortamında kendisi gibi ailesi parçalanmış ergenlerle bir araya gelerek bu durumu sadece kendisinin yaşamadığı, kendisi gibi bir çok kişinin de bu sorunla nasıl yaşadığı ve diğer kişilerin bu sorunla başa çıktıklarını görmesi sağlanabilir. Ayrıca huzurlu ve mutlu bir okul ortamı da ergenin bu sorunla başa çıkmasında önemli bir etkidir. Spor, müzik gibi sosyal faaliyetlerde bulunma, arkadaşları ve öğretmenleri tarafından kabul edildiğini görmesi de bu durumla daha iyi başa çıkabilmesini sağlayabilir. Kendisi gibi ailesi parçalanmış dindar ergenleri kendine arkadaş edinebilir onların dini başa çıkma yollarını öğrenebilir.

3) Babaların dinin gereklerini yerine getirmeleri ile öğrencilerin dini tutumları arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Babaların dini davranışları yerine getirmesi ergenlerin dini tutumlarını olumlu yönde etkilerken yapmaması ise olumsuz yönde etkilemektedir. Bu yüzden anne-babalar davranışları ile çocuklarına örnek olmalıdır. Unutulmamalıdır ki çocuklar duyduklarından çok gördüklerinden etkilenirler. Çocukların din eğitimi açısından çevresinde iyi örnekler görmesi

sağlanmalıdır. Çocuk ilk eğitimini ailede aldığı için de din eğitimi konusunda anne ve babaların iyi örnek olmaları gerekmektedir.

4) Öğrencilerin arkadaşlarının dini davranışları ile dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Arkadaş grubunun içinde bulundurduğu bireyin dini tutumu üzerinde önemli bir etkisi olmaktadır. Bu yüzden ergenin arkadaş seçiminde dikkatli olması önem taşımaktadır. Anne babalar da çocuklarının arkadaş seçimi konusunda yardımcı olmalıdır. Ergenin seçtiği arkadaşları onun tutum ve davranışlarını büyük ölçüde etkileyeceği için yanlış ve kendisine zarar verecek tutuma sahip kişilere dikkat etmeleri gerekmektedir.

5) Öğrencilerin namaz kılma, oruç tutma ve dua etme davranışı ile dini tutum düzeyi arasında da anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Kişinin sahip olduğu tutumun davranışa yansımaları tutumun kuvvetli bir tutum olduğu yönünde yorum yapmamızı sağlar. Öğrencilerin dini bilgileri öncelikle içselleştirmesi daha sonra da davranışa dökmesi için, dini bilgilerin çağdaş eğitim ilkeleri doğrultusunda verilmesi sağlanmalı, dini bilgileri öğreten öğretmen, kuran kursu öğreticileri, imamlar vb. kişiler pedagojik formasyon ve gelişim psikolojisi konusunda çok iyi eğitilmelidir.

Ayrıca anne-babalar öncelikle kendi yaşamları ile çocuklarına örnek olmalarıdır. Çünkü çocuk eğer küçük yaşlarda kendisine tavsiye edilenlerin büyükler tarafından yapılmadığını görürlerse kendilerine sunulan dinsel içeriklerin önemini kavrayamazlar. Çocuğun kişilik gelişimine ve sosyalleşmesine katkı sağlanmalı onun diğer insanlarla ilişki kurabilme ve onlarla paylaşabilme yeteneğini geliştirmek için çaba göstermelidirler(Apaydın, 1994 : 333)

Gençlik dönemi dini eğitiminde; sosyal ortamlardan yararlanmak, gencin sağlıklı bir özgürleşme süreci yaşamasına yardımcı olmak, onlara arkadaşça davranmak ve iyi özdeşim modelleri sunmak iyi bir dinleyici olmak, soru ve sorunlarına empatik yaklaşmak dikkat edilmesi gereken ilkelere dir. Gencin istenilen yönde davranış değiştirme sürecinde anne babanın ya da din eğitimcisinin doğrudan davranışa yönelik müdahalesi yerine, o davranışı yerine getirmesine yardımcı olacak bilişsel ve duyuşsal destek mekanizmalarını harekete geçirmesine yardımcı olacak bir tutumun benimsenmesi gençlik dönemi için en doğru yol-dur.(Köylü, 2010: 102)

Ergenlik dönemi tam dini değişimin ve dine yönelmenin zamanıdır. Bu dönem ergenlerin diğerlerinin hayatlarından etkilenecekleri en kritik dönemdir. Eğer bu dönemde başta aile olmak üzere, diğer dini kurumlar ve din eğitimcileri sağlıklı bir şekilde yardım ederse gençler sağlıklı bir dini gelişim sergilerler(Köylü, 2000: 138)

KAYNAKLAR

- ABANOZ, S., 2008. “6-12 Yaş Arası Çocukların Dini ve Ahlaki Gelişimlerinde Anne ve Babaların Rolü(İzmir ve Sakarya Örneği)” Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 129s.
- APAYDIN, H., 2001. “Kişilik Özelliklerinin Dini Tutum ve Davranışlara Etkisi” (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun , 259s.
- APAYDIN, H., 1996. “Üniversite Öğrencilerinin Dini Yasaklarla İlgili Tutumları” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun , 124s.
- APAYDIN, H., 1994. “Aile İçi İletişimin Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi” Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:1, ss.319-337.
- ARMANER, N., 1980. Din Psikolojisine Giriş I, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 178s.
- AYDIN, A. R., 1995. “Dini İnkârın Psikososyal Nedenleri” (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun , 225s.
- _____, 2004. “Din ve Psikoloji İlişkisi Üzerine” Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV, Sayı:1, ss.15-29.
- ALTUNIŞIK, R. , COŞKUN, R. , BAYRAKTAROĞLU, S. , YILDIRIM, E. , 2010. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Spss Uygulamalı, Sakarya Yayıncılık, İstanbul, 386s.
- ARSLANTÜRK, Z. 1997. Araştırma Metod ve Teknikleri, İFAV Yayınları, İstanbul,376s.
- BAYKUL, Y., 1999. İstatistik Metodlar ve Uygulamalar, Anı Yayıncılık, Ankara, 442s.
- BAYMUR, F., 1994. Genel Psikoloji ,İnkılap Kitapevi , İstanbul, 319s.
- BİÇER, E. 2009. “Parçalanmış ve Tam Aileye Sahip Ergenlerin Atılganlık ve Sosyal Yetkinlik Beklenti Düzeylerinin Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 143s.
- BÜYÜKŞAHİN, G., 2009. “Boşanmış ve Boşanmamış(tam) Ailelerden Gelen 11–13 Yaş Arası Çocukların Anne Baba Tutumlarını Algılama Biçimlerinin Sosyal Uyum Düzeyleri İle İlişkisi” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 101s.
- CERTEL, H., 2003. Din Psikolojisi, Andaç Yayınları, Ankara , 199s.

- CİRİNLIÖĞLU, F., 2010. Din Psikolojisi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara , 224s.
- CÜCELOĞLU, D., 1993. İçimizdeki Çocuk, İstanbul Remzi Kitabevi, 256s.
- _____, 1999. İnsan ve Davranışı, İstanbul: Remzi Kitabevi,591s.
- ÇETİNKAYA, B., 2004. Sağlıklı Aile Sağlıklı Çocuk, Pegema Yayınları, Ankara, 184s.
- DİNÇ, A., 2007. “Ergenlerde Anne-Baba Tutumları ve Dini Yönelim” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 120s.
- DİNGİLTEPE, T., 2009. “Parçalanmış ve Tam Aileye Sahip Ergenlerin Yaşam Doyumu Düzeyleri İle Yaşam Kalite Düzeylerinin Karşılaştırılması” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 87s.
- DÖNER, A., 2006. Ergenlik Dönemi Yol Haritası, Gül Yurdu Yayınları, İstanbul, 174s.
- DÖNMEZER, İ., 1999. Ailede İletişim ve Etkileşim, İstanbul: Sistem Yayıncılık.210s.
- ECE, H. ,K., 2000. İslam’ın Temel Kavramları, Beyan Yayınları, İstanbul, 800s.
- ER, G., 2009. “Ailesi Parçalanmış Olan İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Akademik Sağlık Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre Yordanması” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 191s.
- ERÜRKER, B., 2007. “Aileye ve Parçalanmış Aileye Sahip 5-6 yaş Çocuklarının Bilişsel İşlevlerinin Karşılaştırılması” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , İstanbul ,141s.
- EYMEN, U. E. 2007. Spss 15.0 Veri Analiz Yöntemleri Spss Kullanma Klavuzu, İstatistik Merkezi Yayın No: 1 , www.istatistikmerkezi.com, 167s.
- FİYAKALI, N, C., 2008. “ Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Lise Öğrencilerinin Sürekli Öfke Düzeyleri ve Öfke İfade Tarzlarının Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli,108s.
- FREUD, S., 1997. Bir Yanılsamanın Geleceği, Çev.: H. Z. Kars, Kaynak yay., İstanbul, 80s.
- _____, 1997. Uygarlık, Din ve Toplum, Çev.: Selçuk Budak, Öteki yay. Ankara, 367s.

- FOWLER, J., 2000. İman Bilincinin Evreleri, Çev.: Ali Ulvi Mehmedoğlu, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:19, İstanbul, ss. 85-104
- GANDER M., GARDİNER H. W., 2010. Çocuk ve Ergen Gelişimi, Çev.: Bekir Onur, İmge Kitabevi, İstanbul, 543s.
- GÜLEN ,A.,Y., 2007. “Kentleşme Sürecinde Dini Tutum ve Davranış Değişimi” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,191s.
- HÖKELEKLİ, H., 1983. “Ergenlik Çağı Gençlerinin Dini Gelişimi” (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 154s.
- _____, 1993. Din Psikolojisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara,361s.
- _____, 2002. Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 336s.
- _____, 2006. Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi, Dem Yayınları , İstanbul , 611s.
- _____, 2009. Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din, Dem Yayınları , İstanbul , 237s.
- _____, 2010. Din Psikolojisine Giriş, Dem Yayınları , İstanbul ,200s.
- JUNG , C.,G., 1997. Analitik Psikoloji, Çev. Ender Gürol, Payel yayınları , İstanbul, 428s.
- _____,1999. Psikoloji ve Din, Çev.: Raziye Karabey, Okyanus Yayınları, İstanbul, 112s.
- KALA, A. , 2006. “18-25 Yaş Grubu Gençlerin Dini Tutum ve Davranışları” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri,105s.
- KALAYCI, Ş., 2010. Spss Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil Yayın Dağıtım , Ankara , 426s.
- KAĞITÇIBAŞI, Ç., 2003. Yeni İnsan ve İnsanlar, Evrim Yayınevi, İstanbul, 463s.
- KARACA, F., 2007. Dini Gelişim Teorileri, Dem Yayınları, İstanbul, 312s.
- KARACOŞKUN, M.,D., 1998. “Psikososyal Açından İman(Dini İnanç) Amel(Dini Davranış)İlişkisi”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Samsun, 202s.

- KARAOĞLAN, B.,1997. “Boşanmanın Gencin Kişiliğine Etkisi” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas , 130s.
- KARASAR, N., 2008. Bilimsel Araştırma Yöntemi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 292s.
- KAYA, M., 1998. Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum, Etüt Yayın Dağıtım, Samsun , 226s.
- KAYA, M., AYDIN, C., 2011. “Üniversite Öğrencilerinin Dini İnanç ve Ahlaki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Samsun, Sayı:30, s:15-42
- KAYIKLIK, H., 2011. Din Psikolojisi Bireysel Dindarlık Üzerine, Karahan Yayınları, Adana, 315s.
- KIRMAN, M. A., 2005. Din ve Sekülerleşme, Karahan Kitabevi, Adana, 303s.
- KOÇ, M., 2002. “Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri” Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 228s.
- KÖKNEL, Ö.,1993. Kimliğini Arayan Gençliğimiz, Altın Kitaplar, İstanbul, 383s.
- KÖYLÜ, M., 2010. Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi, Nobel Yayınları, Ankara, 210s.
- _____, 2000. Yetişkinlerde Din Eğitiminin Teorik Temelleri, Etüt Yayınları, Samsun, 255s.
- KULAKSIZOĞLU, A., 1998. Ergenlik Psikolojisi, Remzi Kitapevi, İstanbul, 270s.
- MEHMEDOĞLU, A. U., 2004. Kişilik ve Din, Dem Yayınları, İstanbul, 228s.
- MERİÇ, B., 2007. “Boşanmış Ailelerdeki Ergenlerin Uyum Düzeylerini ve Sosyal Becerilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Grup Rehberliği Çalışmasının Sınanması” (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 291s.
- ONUR, B., 2001. Çocuk ve Ergen Gelişimi, İmge Kitabevi, Ankara, 618s.
- ÖZCAN, B., 2005. “Anne-Babaları Boşanmış ve Anne-Babaları Birlikte Olan Lise Öğrencilerinin Yılmazlık Özellikleri ve Koruyucu Faktörler Açısından Karşılaştırılması” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 133s.

- ÖZDEMİR, B., 2008. “13-20 Yaşları Arasında Dini Gelişim ve Eğitimi (James Fowler’ın İnanç Gelişimi Teorisi Bağlamında Bir Araştırma)” Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 201s.
- ÖZGÜVEN, İ. E., 1994. Psikolojik Testler, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 430s.
- ÖZGÜVEN, İ. E., 2001. Ailede İletişim ve Yaşam. Ankara: Pdrem Yayınları, 358s.
- ÖZTÜRK, S., 2006. “Anne-Babası Boşanmış 9-13 Yaşlarındaki Çocuklar İle Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri İlişkisi” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 82s.
- ÖZTÜRK, Ş., 2011. Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı, Pegema Yayınları, Ankara. 201s.
- ÖZTÜRK, H., 1992. Ergenlerde Din Duygusu ve Allah İncasının Boyutları, Din Öğretimi Dergisi, Sayı:32, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, ss. 48-52
- PANCAR, A., 2009. “Parçalanmış ve Tam Aileye Sahip Ergenlerin Yalnızlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana , 98s.
- PEKER, H., 2008. Din Psikolojisi, Çamlıca Yayınları , İstanbul, 256s.
- PESESCHKIAN, N., 2005. Pozitif Aile Terapisi, Çev.: Merih Naim, Beyaz Yayınları, İstanbul, 408s.
- RİTA, L. , ATKINSON ve Ark. 2002. Psikolojiye Giriş, Çev.: Yavuz Alogan, Arkadaş Yayınları, Ankara, 790s.
- SENEMOĞLU, N., 2003. Gelişim, Öğrenme ve Öğretim, Gazi Kitabevi, Ankara, 598s.
- SÖNMEZ, F., 2001. “Anne-Babası Boşanmış Ergenlerle Anne-Babası Boşanmamış Ergenlerin Benlik İmgelerinin Karşılaştırılması” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul , 160s.
- ŞENTÜRK, H., 2010. Din Psikolojisine Giriş, İz Yayınları , İstanbul , 228s.
- ŞENTÜRK, Ü., 2006. “Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler” (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 388s.
- THOMPSON, I., 2004. Din Sosyolojisine Giriş, Çev.: Bekir Zakir Çoban, Birey Yayınları , İstanbul ,191s.
- UYVAL, V., 1996. Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum ve Şahsiyet Özellikleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul ,160s.

- YAPAREL, R., 1987. “Kırk Yaşları Arası Kişilerde Dini Hayat ve Psiko-sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma” (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 162s.
- YAVUZ, K., 1983. Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 294s.
- YAVUZER, H., 1998. Gençleri Anlamak, Remzi Kitabevi, İstanbul, 100s.
- YÖRÜKOĞLU, A., 2004. Gençlik Çağı, Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar, Özgür Yay., İstanbul, 392 s.
- VERGOTE, A., 1999. Din İnanç ve İnançsızlık, Çev.: Veysel Uysal, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 296s.

ÖZGEÇMİŞ**Kişisel Bilgiler**

Adı Soyadı: Gülşah BOYAR

Doğum Yeri ve Tarihi: Ankara , 03.02.1983

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Çukurova Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Yüksek Lisans Öğrenimi:

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

İş Deneyimi

Stajlar: Hürriyet İÖO Adana/Yüreğir

Sabancı Tekstil Meslek Lisesi Adana/Seyhan

Çalıştığı Kurumlar:

1) Ilıcalar YİBO/ Bingöl

2)Çardak Cumhuriyet İÖO Kahramanmaraş/Göksun

3)Rehberlik Araştırma Merkezi/Kahramanmaraş

4)Göksun Anadolu Lisesi Kahramanmaraş/Göksun

5)Göksun Sağlık Meslek Lisesi Kahramanmaraş/Göksun

6) Yavuz Selim İÖO Kahramanmaraş/Göksun

7)Yunus Emre YİBO Kahramanmaraş/Göksun

8) 100. Yıl İÖO/ Kahramanmaraş

9)Kahramanmaraş Anaokulu / Kahramanmaraş

İletişim E-Posta Adresi : gulsahkarpuz@hotmail.com

Tel. : 0530 690 73 35

Tarih : Ocak-2012

EK:1

KİŞİSEL BİLGİ ANKETİ

Değerli Arkadaşlar

Bu anket formu “Parçalanmış aile çocuklarının dini tutum ve davranışları üzerine bir araştırma” konulu araştırmada bilimsel bir çerçevede değerlendirmek amacıyla hazırlanmıştır. Anket amacı dışında hiçbir yerde kullanılmayacak ve hiç kimseye açıklanmayacaktır. Bu nedenle isim soy isim yazmanız istenmemektedir.

Anket formundaki soruları dikkatle okuyarak sırası ile cevaplayınız ve tüm sorulara cevap veriniz. Anket sorularını cevaplarken kendi düşünceleriniz önemli olduğu için cevapları için başkalarına danışmayınız.

Anketin uygulanmasına ilişkin yardım ve işbirliğiniz için şimdiden teşekkür eder, özel ve öğrenim hayatınızda başarılar dilerim.

Araştırmacı: Gülşah Boyar
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi

AÇIKLAMA: Lütfen düşüncenizi bildiren her cevap için [X] işareti koyunuz ve şıklardan sadece birini işaretleyiniz.

1. Cinsiyetiniz ? : Kız ( ) Erkek ( )
2. Yaşınız ? : a-13 – 15( ) b-16 – 18( ) c-19-21( )
3. Öğrenim gördüğünüz sınıf ? : a-10.sınıf( ) b-11.sınıf( ) c-12.sınıf( )
4. Öğrenim gördüğünüz okul türü nedir
a-Fen Lisesi
b-Anadolu Lisesi
c-Özel Lise
d-İmam-Hatip Lisesi
e-Genel Lise
5. Anne babanız bir arada mı yaşıyor ?
a-Evet( )
b-Hayır , boşandılar( )
c-Boşanmadılar ama ayrı yaşıyorlar( )
d-Başka(.....)
6. Anne ve babanızın öğrenim durumu ? :
Anne Baba
( ) ( ) Okur Yazar değil
( ) ( ) Okuryazar
( ) ( ) İlkokul mezunu
( ) ( ) Ortaokul mezunu
( ) ( ) Lise Mezunu
( ) ( ) Yüksek okul ya da üniversite mezunu

7. Anne ve babanızın mesleği nedir?

Anne	Baba	
☐	☐	Memur
☐	☐	Emekli
☐	☐	Esnaf
☐	☐	İşçi
☐	☐	Çiftçi
☐	☐	Serbest Meslek (Avukat, Doktor vb.)
☐	☐	Ev hanımı, İşsiz

8. Ailenin geçimini sağlayan kişinin aylık geliri ? :

- a. 500 TL'den az ( )   b. 500TL- 1500 TL arası( )   e-3500 TL ve üstü( )
 c. 1500TL-2500TL arası( )   d. 2500 TL-3500TL arası( )

9. Yaşamınızın büyük bir bölümünü geçirdiğiniz yerleşim birimi ? :

- a. Büyük Şehir( )   b. Küçük şehir ( )   c. kasaba ( )   d. Köy ( )

10. Dini bilgilerinizi daha çok nereden aldınız ? :

- a- Anne-baba( )   b- Yaz Kur'an Kursu( )
 c- İlkokul, ortaokul ve lise öğreniminde( )   d- Dinle ilgili eğitim almadım( )

11. Anne- babanızın dini davranış durumları daha çok aşağıdakilerden hangisine uygundur?

Anne	Baba	
☐	☐	Dinin bütün gereklerini yerine getirir.
☐	☐	Dinin gereklerini kısmen yerine getirir.
☐	☐	Dinin gereklerini çok az yerine getirir.
☐	☐	Dinin gereklerini yerine getirmez.

12. Arkadaşlarınızın dini davranış durumları aşağıdakilerden hangisine uygundur?

- a- Dinin bütün gereklerini yerine getirirler.( )
 b- Dinin gereklerini kısmen yerine getirirler.( )
 c- Dinin gereklerini çok az yerine getirirler.( )
 d- Dine karşı ilgisizler.( )

13. Namaz kılma durumunuz aşağıdakilerden hangisine uygundur?

- a- Farz olan 5 vakit namazı, (erkekler için) cuma ve bayram namazlarını eksiksiz kılmaya gayret ediyorum.( )
 b- Arada sırada kılıyorum.( )
 c- Sadece özel gün ve gecelerde kılarım.( )
 d- Sadece cuma ve bayram namazlarını kılıyorum(erkekler için). ( )
 e- Namaz kılmıyorum.( )
 f- Başka.....

14. Oruç tutma durumunuz aşağıdakilerden hangisine uygundur?

- a- Ramazan ayında devamlı oruç tutarım.( )
 b- Ramazanda ara-sıra oruç tutarım.( )
 c- Oruç tutmuyorum.( )
 d- Başka.....

15. Dua etme konusundaki durumunuz aşağıdakilerden hangisine uygundur?

a- Sık sık dua ederim.( )

b- Ara sıra dua ederim.( )

c- Hiç dua etmem.( )

d- Başka.....

16. Tövbe konusunda durumunuz aşağıdakilerden hangisine uygundur?

a- Sık sık tövbe ederim.( )

b- Ara sıra tövbe ederim.( )

c- Hiç tövbe etmem.( )

d-Başka.....

EK:2

DİNİ TUTUM ÖLÇEĞİ

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1 Ölümünden sonra hayat vardır.					
2 İbadetlerin faydası sadece psikolojiktir.					
3 Dinî konularla ilgilenmem.					
4 Allah, gerçekten mevcuttur.					
5 İçki içmek günahtır.					
6 Her gün ibadete ayrılacak zamanın, daha faydalı bir işte kullanılması (hastalara, fakirlere yardım vb.) daha iyidir.					
7 Dinin yasakladığı şeyleri yapmaktan sakınırım.					
8 Kişi günde beş vakit namaz kılmalıdır.					
9 Din aleyhinde söylenen veya yapılan şeylere oldukça kızarım.					
10 Bir dine inanmak insan hayatında hiçbir şeyi değiştirmez.					
11 Kader ve alın yazısı diye bir şey yoktur.					
12 Evlilik dışı cinsel ilişki günahtır.					
13 Dua etmek, insanın kendi kendini tatmin etmesidir.					
14 Kutsal gün ve gecelerde dua ve ibadet yapmaya çalışırım.					
15 Dinin gereklerini yerine getirmemek, inanç eksikliğinin işaretidir.					
16 Camiye gitmenin hiçbir faydası yoktur.					
17 Allah'a inanmayan bir insan da, günlük hayatında mutlu ve huzurlu bir insan olabilir.					
18 Maddi gücüm elverse hacca giderim.					
19 Toplu ibadetlere katılmaktan haz duyarım.					
20 Allah'ın emirlerini yapamayan ve yasaklardan kaçınmayanlar ahirette cezasını çekecektir.					
21 Tanrı'ya yaklaşmak için ibadet şart değil, önemli olan kalp temizliğidir.					
22 Kur'an-ı Kerim'in haber verdiği her şey doğrudur.					
23 Mahşer gününde herkes Allah'a hesap verecektir.					
24 Kur'an, Allah'ın emirlerini iletir.					
25 Kıyamet günü vardır.					
26 Allah, söylediğimiz ve yaptığımız her şeyi bilir.					
27 Cennet ve cehennem diye bir şey yoktur.					
28 Allah'a ancak din yolu ile yaklaşılabilir.					
29 Sabah ezanları yüksek sesle okunarak, insanlar rahatsız edilmemelidir.					
30 Oruç tutmak, akşama kadar aç kalmanın başka bir ismidir.					
31 İnsanların üstün bir kuvvete inanma ihtiyacından Tanrı doğmuştur.					